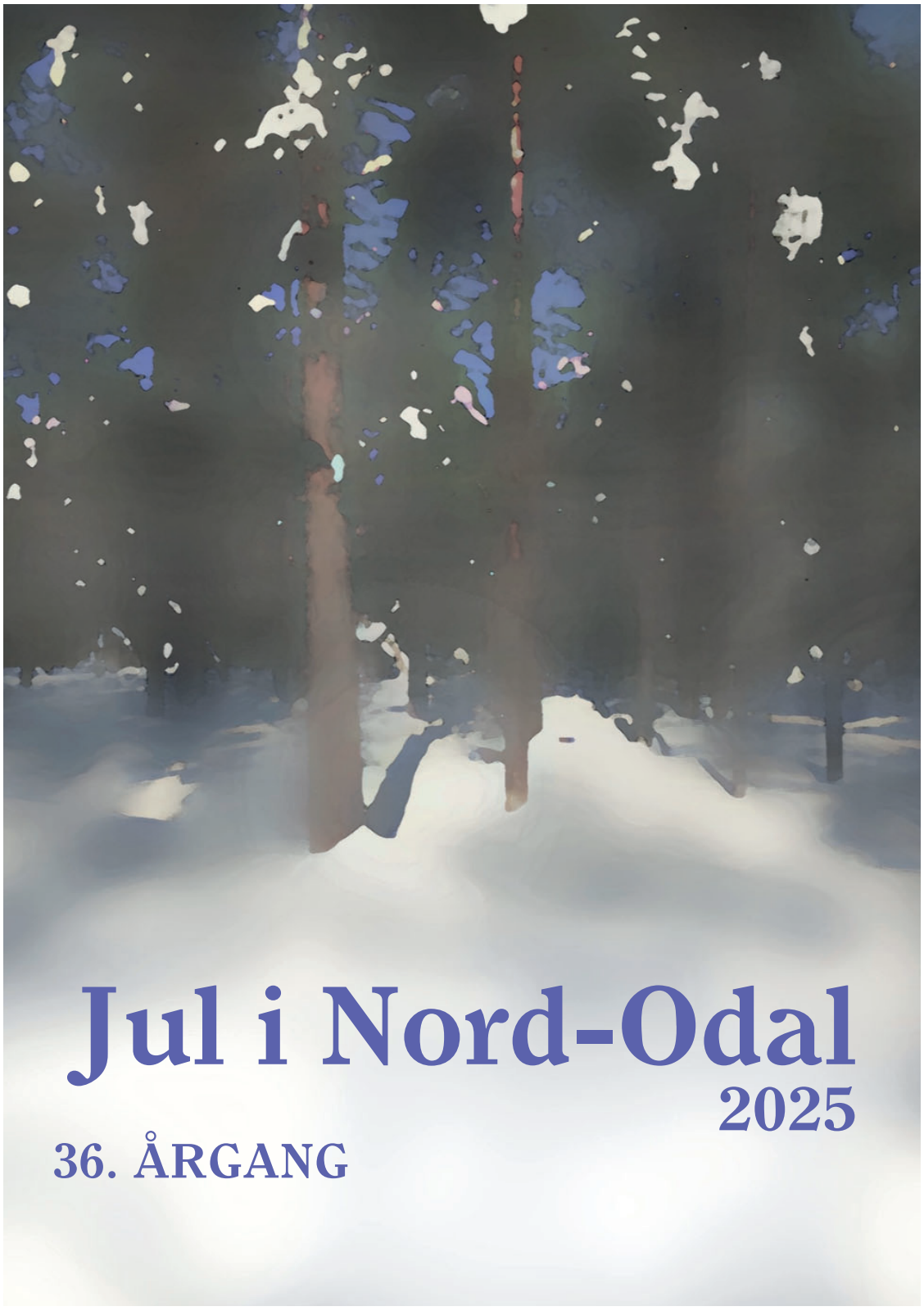

Jul i Nord-Odal

2025

36. ÅRGANG

Innhold

Et mangfold av historier 3
Sangerinnen og skogvokteren 4
Gylne nåler og adelige røtter – lerkens vei til Kalvhella 15
Krigsår med dramatikk og kjærlighet 21
Magnhild fra Gausdal ble konfirmert i Sand kirke 27
Sigmund Nordstrøm – austvassgarding i 97 år 32
Galleriet ved skogkanten 36
Nytt fra kulturminnelaget 39
Svein Viktor ble årets «Kav odøling» 41
«Et ulykkestilfelde» 42
Vinternatt 48
På interrail for 50 år siden 49
Det skjedde i 1925 53
43 år i norsk utenrikstjeneste 60
«Bunader og utslitte arbeidsbukser» 63
Biler je har møtt 67
Skålbergsætra på UNESCOs verdensarvliste 71
Newtons kanonkule 73
Ajaksgenser'n 78
Da 92 av bygdas beste menn kjempet mot svenskene 82
Bokprosjekt om fleiting 88
Året rundt med Agnes 89
Førjulsdrøm 94
Jula før og nå 95
Livet er en koselig helg! 97
Ordføreren ble dypt rørt 102
Årets Øssvassgarding 104
Håssen det gik tel, atte je vart lei tobak å bajer 105
Konteinerslipp og feiring av friheten 109
Han ertet på seg en hel Telemarkskommune 113
Nytt liv på gamle husmannsplasser i Austvatn 118
Hedret etter 55 år på samme gård 126
En dag i skogen 127
Spinnedømning 128
Dikt av Reidar Vestby 129
Akvareller fra Austvatn sommeren 1902 131
Hedret veteranene med bok og bauta 137
Jørgen Eriksrud – maler og rimsmed 142
– Vinterveden hogger je sjøl 150
Om Odalen i middelalderen 153
– Det hendte ofte at bjørn slog i hjel kuer 156
Det gamle og det nye 158
Sivilforsvarsøvelse på Sand 159
Mange Knapper-elever 159
Om kunstig intelligens 160

Et mangfold av historier

Nå sitter du med den 36. årgangen av Jul i Nord-Odal i hendene. Bak hver side ligger mange timer med leting, skriving og redigering. Hvert år, når redaksjonen samles for første gang, stiller vi det samme spørsmålet: Klarer vi å samle nok stoff til en ny utgave? Likevel ender vi hvert år opp med mer enn nok – et rikt mangfold av historier, bilder og minner. Det er i seg selv ganske fascinerende; at det finnes så mange fortellinger der ute, fra både nær og fjern fortid – men også fra samtida. Noen er små og nære, andre store og dramatiske. Felles for dem alle er at de gir oss glimt av livet i Nord-Odal, eller lar oss bli kjent med mennesker som på en eller annen måte har satt sine spor her.

De eldste historiene er kanskje de viktigste å få ned på papiret. Når de som en gang husket, ikke lenger er her, blir det avgjørende å bevare fortellingene for ettertiden. Men også det som skjer nå, fortjener å bli skrevet ned – for dagens hendelser er morgendagens historie. I en tid der informasjon suser forbi i rekordfart, er det lett at ting går i glemmeboka.

Å arbeide med lokalhistorie kan minne om å legge et puslespill. I starten er man usikker – hvor skal man begynne å lete? Men så dukker den første brikken opp: et bilde, en fortelling, en gammel stilbok. Og så er man i gang. Bit for bit faller på plass, og plutselig har man nøstet opp en historie som lenge har levd stykkevis og delt, enten på folkemunne eller litt hist og her i ulike skriftlige kilder. Å samle trådene og få det ned på papiret føles både meningsfullt og viktig.

Vi håper du senker skuldrene – og kanskje pulsen – når du åpner årets hefte. At det kjennes godt å bla i noe håndfast, fremfor å sveipe nedover en skjerm. I ei tid der skjermene dominerer, og lesegleden er under press, blir evnen til å lese langsomt og fordype seg viktigere enn noen gang. Her er vårt bidrag til lesegleden – med historier fra Nord-Odal, skrevet for å vare. Vi håper du finner stoff som engasjerer, såpass at du ikke har lyst til å legge fra deg heftet. Kanskje dukker det opp noe du hadde glemt, noe som får deg til å smile gjenkjennende. Eller kanskje du lærer noe helt nytt og at nye brikker faller på plass i puslespillet om bygda vår.

Fra oss i redaksjonen: God lesning – og riktig god jul!

Siv Norheim

«Jul i Nord-Odal» 2025
Utgiver: Nordre Odalen Kulturminnelag
Layout og førtrykk: Gunnar Nygård
Trykk: Flisa Trykkeri
I redaksjonen: Gunnar Nygård, May Britt Rovelstad, Siv Norheim, Asgeir Østli og Ingrid Rovelstad
Illustrasjoner: Jon Utheim (forside) og Rune Nor (øvrige illustrasjoner)

Sangerinnen og skogvokteren

Historier rundt en skogeiendom i Knapper

Navnet Kirsten Flagstad, hennes sangkunst og liv i triumf og tragedie hadde opptatt meg lenge før jeg utdannet meg til sanger (tenor) ved Norges musikkhøgskole og operaskolen i Stockholm. At hun hadde hatt en kopling til oss nord i Knapper, hadde unngått min oppmerksomhet.

Kirsten Flagstad (1895–1962) er blitt omtalt som «århundrets stemme», og med sin høydramatiske sopran blir hun ansett som et av de største stemmefenomen i musikkhistorien. I februar 1935 debuterte hun på Metropolitan, det sagnomsuste operahuset i New York, og ble verdensberømt så å si over natten. Den samme våren skulle Giulio Gatti-Casazza, som hadde engasjert henne, gå av som operasjef etter mer enn et kvart århundre. Hans avskjedsord til pressen var: «Jeg har gitt Metropolitan to store gaver – Enrico Caruso og Kirsten Flagstad.» Og da må det legges til at tenoren fra Napoli er blitt stående som sangernes sanger, en nesten mytisk skikkelse.

Skogeier i Knapper

At Kirsten Flagstad hadde vært skogeier i Knapper, stod det ikke noe om i biografiene. Men det kunne Fredrik Sæther, landhandleren på Knapper-gard'n og mannen med utallige historier, bekrefte. Han hadde sett et fotografi av «selveste Kirsten Flagstad», som han sa, avbildet sammen med Hans Bergstuen i landlige omgivelser nord i Knapper. Ungkaren Hans var skogforvalter for ektemannen til Flagstad og var visstnok voldsomt «kæru» over å være på bilde i hopes med den store berømtheten. Han døde i 1957, og etter ham har to generasjoner Skogstad, Håkon og Marius, forvaltet skogeiendommen, som går under navnet Berg Skog.

Fotografiet (faktisk to) havnet hos en nevø av Hans Bergstuen og har gått videre til Anne Kristin Sørli i neste slektledd. Kopier av bildene er gitt til Kirsten Flagstad Museum i Hamar, huset der hun ble født den 12. juli 1895. Huset som kalles Strandstuen og er Hamar bys eldste, ligger rett nedenfor domkirka og er ei utrolig skattkiste med mange minner om Flagstads liv og karriere.

Det ble også nevnt ei hytte som hørte til denne skogeiendommen. Kunne det være ei koie, det da, som ble brukt ved tømmerhogst innpå skogen? Langt ifra. Bare litt utenfor allfarvei nord på østsida i Knapper, på en bortgjemt, lun plass oppi skogkanten, ligger hytta

Av Rolf Knapper

Kirsten Flagstad og hennes skogforvalter Hans Bergstuen i hyggelig passiar.

på Monsrud med vidt utsyn over bygda og Storsjøen. Den solide og romslige tømmerhytta ble satt opp i 1940, forteller folk som husker det, av to lokale snekkere, Hans Borge (Knapper) og Lars Mangnes. Senere er hytta blitt pusset opp og modernisert litt, men i selve stua er tømmerveggene som de var. Innlagt vann og do har det vært siden hytta var nybygd, men da kjøkkenet ble renovert i 1980, ble det også installert varmtvannsbereder i kjelleren.

En av Norges rikeste menn

Selve skogeiendommen har imidlertid tilhørt samme familie i langt over hundre år. Ifølge bygdeboka kjøpte Johan Martin Johansen (1860–1917) eiendommen i 1912. Han var far til Henry Thomas Ingvald Johansen (1883–1946), omtalt som grosserer Henry Johansen. På sin tid var Henry Johansen en av Norges rikeste menn og gjorde det stort, særlig innenfor eksport av trelast. Han hadde eierinteresser i flere store trelastbedrifter, blant annet i Skedsmo & Egeberg Bruk A/S. I tillegg var han hovedaksjonær i hotellene Grand og Bristol i Oslo. I 1926 kjøpte han kryssfinérfabrikken Lumber i Kristiansand. Den ble totalskadet ved brann et par år senere, men raskt bygd opp igjen og ble en hjørnesteinsbedrift med mange ansatte. I nærheten av fabrikken lå en av Johansens to prakteiendommer, Amalienborg. Den andre lå i Tidemands gate 6 på beste vestkant i Oslo. (I dag holder Belgias ambassade til der.)

Kirsten Flagstad og Henry Johansen ble kjent med hverandre sommeren 1929. Året før hadde hun fått sitt skandinaviske gjennombrudd ved Stora Teatern i Göteborg. Nå skulle hun medvirke i rollen som Elsa i en oppsetning av operaen *Lohengrin* av den tyske komponisten Richard Wagner på Nationaltheatret i Oslo. Dette var det første steg i et repertoar som få år senere skulle gjøre henne verdensberømt. Johansen var en av sponsorene for oppsetningen og var selvfølgelig til stede ved premieren. Han ble umiddelbart inntatt i sceneskikkelsen Elsa. Etter premierefesten inviterte Johansen ensemblet til nachspiel i villaen i Tidemands gate. I løpet av de neste dagene ba han Flagstad ut på middag et par ganger, og som den handlingens mann han var, fridde han og fikk ja.

Begge hadde barn

Johansen var 46 år, enkemann og far til fire: tvillingene Henry jr. og Frederic (f. 1906) og de to døtrene Kate (f. 1912) og Annie (f. 1917). Den 12 år yngre Flagstad lå i separasjon og hadde datteren Else (f. 1920) med forretningsmannen Sigurd Hall. Han hadde for en periode flyttet til Canada, og Else fulgte med moren for å bo og gå på skole i Göteborg. Men Else vantrivdes og ble sendt hjem til Oslo for å bo hos onkelen Ole Flagstad og hans kone. Paret Flagstad og Johansen, som nå levde i et slags etablert forhold mens de ventet på at skilsmissen skulle gå i orden, fant ut at de skulle sende Else til Hammerseng pensjonatskole på Lillehammer der Johansen hadde plassert sin yngste datter Annie. Disse to jentene visste ikke om hverandres bakgrunn før paret Johansen og Flagstad formelt introduserte barna sine for hverandre ved juletider 1929. Til stede var også sønnene og datteren Kate som hadde ferie fra studier i utlandet. Det ble innledningsvis et noe nervøst møte, der isen ikke smeltet før Kate gikk fram til «stemor» og ga henne en skikkelig velkomstklem.

Kunstnere og bohemer

Selv om Kirsten Flagstad hadde vokst opp på Vinderen, på «riktig kant

Kirsten Flagstad som Elsa i Lohengrin av Richard Wagner i Nationaltheatret 1929.

Kirsten Flagstad og Henry Johansen på skitur i 1938.

Hytta på Monsrud ble satt opp av Hans Knapper og Lars Mangnes i 1940.

Bryllupsbilde fra Antwerpen. Fra venstre Kirsten Flagstad, Henry Johansen, Kate Johansen, Leif Stake og Frederic Johansen.

av byen», var familien langt på vei en klan av kunstnere og bohemer, musikere som de var alle sammen, både foreldrene og de fire barna. Else var preget av dette og fant seg aldri til rette i det nye miljøet som framover skulle være hennes hjem. Den nærheten hun kjente til sin egen far, ble antakelig sterkere av denne omplasseringen, noe som skulle komme til uttrykk noen år senere. Overgangen til å fylle rollen som husfrue og «stemor» skal ikke ha vært helt problemfri for Flagstad selv heller. Men Henry Johansen, derimot, ble umiddelbart begeistret for sin nye svigerfamilie, som snart ble innlemmet i det sosiale livet i Tidemands gate.

Vielse i Antwerpen

Våren 1930 er Flagstad og Johansen sammen med datteren Kate på bilferie nedover i Europa med privatsjåføren Leif Stake. Underveis mottar Flagstad skilsmissepapirene fra Norge, og ferden går til Antwerpen der paret blir viet på det norske generalkonsulatet 31. mai. Datteren Kate og sønnen Frederic er til stede og er vitner ved den enkle seremonien. Om det var en bryllupsgave eller en slags forretningstransaksjon, skal være usagt, men i 1930 blir Kirsten Flagstad Johansen eier av Bergstuen av Berg nordre, skogeiendommen i Knapper. I 1936 blir den skjøtet til Flagstads datter Else, men skjøtet tilbake til moren i 1937, kan bygdeboka fortelle. Dette kan muligens være en del av et familiedrama.

Fortsatte sangkarrieren

Etter at hun ble gift med den velstå-

ende Henry Johansen, hadde Flagstad tenkt å avslutte sangkarrieren. Imidlertid fortsatte det å strømme inn fristende tilbud om engasjement, og ektemannen oppmuntret henne. Som forretningsmann hadde han teft, og det er blitt sagt at han snart skjønte at han hadde gjort en god investering. Da fruen fikk tilbud fra Metropolitan Opera House, inngikk han kontrakt med henne om provisjon for framtidige inntekter. Det viste seg å bli en lønnsom forretning. Samtidig må det understrekes at Kirsten Flagstad neppe hadde kommet så langt som hun gjorde uten ektemannens økonomiske fundament.

Torsdag 8. juli 1937 fant sommerens store begivenhet sted i Oslo, friluftskonserten på Frogner stadion med Kirsten Flagstad som solist. Mange tusen hadde møtt opp for å oppleve den feterte verdensstjernen. Kong Haakon og dronning Maud var også til stede. Inntektene fra konserten, som Oslo Journalistklubb hadde arrangert, gikk til klubbens stipendiefond. Som takk ble Flagstad utnevnt til kommandør av klubbens orden «Blekkspruten». Den 17-årige datteren Else var ikke like begeistret. «Hvis du skal synge på skøytebanen på Frogner, så tror jeg at jeg kommer til å le meg i hjel», kommenterte hun i forkant av konserten.

Kirsten overtok skogeiendommen

Else følte seg rotløs og forsømt. Få dager senere tok hun med seg sine personlige eiendeler, flyttet ut fra villaen i Tidemands gate og hjem til faren, Sigurd Hall. Dette ble et sjokk for moren, som kunne være sta og ugjerne innrømmet feil og brister. Det skulle oppstå flere konflikter med påfølgende forsoning mellom mor og datter uten at de som ble vitne til det, ble innviet eller riktig forstod hva som foregikk. Det er iallfall et faktum at skogeiendommen i Knapper ble tilbakeført fra Else til Kirsten Flagstad i 1937.

Henry Johansens datter Kate giftet seg i 1935 med dr. Johan Bakken. De fikk døtrene Sissel Johanna i 1937 og Beret i 1940. I juli 1939 ble skogeiendommen overført til Kate.

Et skjebneår

For Kirsten Flagstad ble 1939 et skjebneår. Hun ble advart, men reiste likevel etter ferien i Norge tilbake til USA den 27. september, bare få uker etter at krigen hadde brutt ut i Europa. Hun var forpliktet av kontrakter, men var bestemt på at dette skulle bli det siste året som sanger der borte. Hun var lei av det hektiske turnélivet på kryss og tvers over det store kontinentet, og billetten hjem i midten av april 1940 var sikret. 9. april gikk alle planer om kull.

Dramatiske krigsår

Allerede under trefningene ved Elverum i april 1940 meldte Annie Johansen seg til å kjøre ambulanse for Røde Kors, men faren, som fryktet for hennes sikkerhet, sørget for at den impulsive datteren etter hvert kom seg via Sverige over til USA. Henry jr. holdt lav profil, og ingen visste riktig hva han holdt på med før han måtte gå i dekning og flykte til Sverige, der han ble resten av krigen. På grunn av farens skrantende

helse tok Frederic et større ansvar for familiefirmaet. Det skulle få konsekvenser.

Fra krigens første stund hadde Kate og Johan Bakken engasjert seg aktivt i motstandsbevegelsen. De ble skilt i januar 1943, og året etter, sommeren 1944, ble Kate kjent med Albert «Labben» Gjerdrum. Han var også motstandsmann. De giftet seg samme høst og fortsatte å hjelpe «gutta på skauen», ha motstandsfolk i dekning og hjelpe dem over til Sverige med falske pass. Av faren fikk Kate stilltiende økonomisk støtte til arbeidet, men hun tok også av egne midler for å hjelpe. 9. februar 1945 ble broren til Albert Gjerdrum skutt av tyskerne, og en annen bror med sin motstandsgruppe ble beordret å flykte til Sverige. Da ble situasjonen så farlig at Kate og mannen måtte gå i dekning på hytta nord i Knapper. Der holdt de kontakt med omverdenen via radio.

«Alminnelige følk»

Kari Kvernstuen (gift Skjønhaug), nabojente som vokste opp under krigsårene, har noen lyse minner knyttet spesielt til Kate fra denne tida. (I Knapper uttalte de forresten navnet slik det staves.) Kate gjorde noe vågalt – hun stelte i stand 17.maifest med flagg, sanger og bevertning for naboungene oppe på Monsrud. Det kunne ha fått konsekvenser! Og en gang, da Kate skulle ned til Stugu-butikken for å handle, kom hun innom Kvernstuen, slik hun av og til gjorde. Da hun fikk se at Kari hadde elendig og utslitt vinterfottøy, kom hun på at søstera Annie hadde satt igjen et par beksømstøvler på hytta. Sporenstreks hentet hun støvlene og ga dem til Kari. Dette var skotøy av kvalitet, og Kari og broren Lars slet på dem i årevis. Andre igjen, deriblant Inger Engen (gift Ringnes), husker at Kate var med og arrangerte hopprenn og skirenn for ungene nord på østsida i årene under og etter krigen. Det ble til og med invitert til juletrefest for ungene på hytta. Dette er glimt som blir husket av dem som opplevde det. Når en vet at hytta og skogeiendommen i Knapper tross alt tilhørte en familie med en langt annen økonomisk og sosial status enn folk i nordbygda, gjør det inntrykk når folk legger til: «Døm var heilt alminnelige som du og je …»

Ei vond tid etter krigen

Da krigen endelig var forbi, var gleden nærmest grenseløs for de aller fleste nordmenn. For paret Flagstad Johansen, og sikkert også for familien på begge sider, ble etterkrigsårene ei vond tid. Henry Johansen ble arrestert. «Brakkebaronen» ble han kalt og anklaget for å være kollaboratør og krigsprofitør. Han og firmaet hadde tjent gode penger på å selge trevarer til tyskerne, men samtidig hadde han som sentral aktør holdt drift og arbeidsplasser i gang. Slik hadde han faktisk sørget for levebrød i ei vanskelig tid for både fabrikkarbeidere og for dem som hogg og leverte tømmer.

Det gjorde imidlertid ikke saken bedre at han alt i 1933, som pragmatisk storkapitalist med angst for den voksende arbeiderbevegelsen og den

røde fare fra øst, hadde meldt seg inn i Quislings parti NS. Den nærmeste familien fikk ham til å melde seg ut i 1941, men det hjalp ikke stort. Johansens eiendom og formue ble satt under forvaltning av en tilsynsmann innsatt av Erstatningsdirektoratet, som var et midlertidig organ etablert under Landssvikanordningen. Det samme gjaldt for Kirsten Flagstad.

Henry døde i 1946

Denne tilsynsmannen var Ingolf Sundfør, en advokat som Johansen hadde hatt bitre feider med i retten under store deler av 1930-tallet. Klage om inhabilitet ble rettet til Jens Chr. Hauge, krigshelt og jurist og den første sjefen for Erstatningsdirektoratet, men klagen førte ikke fram. Henry Johansen var døende. Etter innstendig henvendelse fra familien ble han omsider overført til et sykehus, der han under vakthold døde sommeren 1946, før han fikk mulighet til å forsvare sin sak i retten. Saken varte i flere år, men fantasisummene som det ble hevdet at Johansen hadde tjent på handelen med tyskerne, kokte ned til langt mindre da alle fakta kom fram.

Ryktespredning om Kirsten

Selv om det er blitt hevdet noe annet, kunne Kirsten Flagstad ta seg hjem til Norge fra USA på lovlig vis i april 1941. Representanter for norske myndigheter i utlandet ville ikke bistå, men ettersom USA fremdeles stod utenfor krigen, ble reisen ordnet med amerikansk hjelp. På et relativt tidlig tidspunkt kjente Flagstad, som var en av Norges mest berømte personer i USA, at personkjemien mellom henne og Norges ambassadør i Washington, Wilhelm von Munthe af Morgenstierne, ikke var den beste. Han gikk for å være en forfengelig og ærekjær person, og hun mislikte ham intuitivt. Fra dette miljøet skulle det snart spres uriktige og helt usanne rykter om Kirsten Flagstad. Det ble sagt at hun manglet patriotisk sinnelag og oppførte seg «unorsk». Fra disse kretsene og amerikanske sladderspalter fant de mest absurde påstander veien til norske miljøer i Sverige, England og andre steder. At hun reiste hjem til et hærtatt Norge og til en «protysk» ektemann, satte ytterligere fart på ryktene.

Utnevnt til sjef for Operaen

Det var aldri grunnlag for noen sak mot Kirsten Flagstad. Hun hadde ikke stått i NS, langt mindre stilt seg til disposisjon for tyskerne i Norge, og hun var ikke «tyskvennlig». Likevel fikk hun ikke tilbake passet sitt før i desember 1947. Som en slags oppreisning fra staten, ble Kirsten Flagstad utnevnt til Den Norske Operas første sjef i 1958, men ryktene måtte hun leve med resten av livet. Hun døde i 1962. I senere år har avisarkiver og statlige arkiver som gjelder saken Flagstad/Johansen, blitt finkjemmet og gransket av folk som har villet komme til bunns i den uretten som ble begått. Det er avslørende og rystende lesning.

Et innholdsrikt og spennende liv

Kate Gjerdrum døde i 1981, ennå ikke fylt 70 år, men hun fikk et usedvanlig innholdsrikt og spennende

liv. Krigen og tida som fulgte satte sine spor, naturlig nok. «De årene slet mor en del, men hun klaget aldri», sier datteren Beret. Familien flyttet fra Holmestrand til Oslo, til et hus i Voksenlia, stasjonen etter Holmenkollen. Der tok hun seg ofte av utsatte mennesker. «Slik var mor, ville gjerne hjelpe og støtte der hun kunne», legger hun til. Moren var kulturinteressert, reiste mye og gikk ofte i teater og på konserter. I unge år drømte hun en periode om å bli skuespiller. Brødrene fikk yrkesutdannelse. Det fikk ikke hun, men faren sendte henne, slik det var vanlig i de kretser på den tida, blant annet til kostskole i Sveits og England for å lære språk. Fransk ble favorittspråket, og hun og mannen reiste ofte til Frankrike.

Beret overtok skogeiendommen

Året etter Kates bortgang ble skogeiendommen i Knapper overført til begge døtrene. Beret løste ut søstera Sissel, og i dag har en av Berets døtre tatt over.

Utgangspunktet for disse historieglimtene rundt et fotografi var Kirsten Flagstad. Men det er Kate Gjerdrum og hennes etterkommere som fortellingen om hytta i Knapper egentlig handler om. Og det får bli Beret som runder av med minner fra Odalen og om den Kirsten Flagstad hun lærte å kjenne, og litt om hvordan livet har artet seg.

Minner fra Odalen

Jeg ble døpt i Mo kirke i 1940 og fikk navnet Beret, men er alltid blitt kalt Bubu. Opphavet til det var Annie, søster av mor. Første gang hun så meg, sa hun: «Bu-bu-bu-buuu!» Da fikk jeg det klengenavnet, og det har jeg beholdt. Og hytta vår kalte vi SisselBubu, etter Sissel, søstera mi, og meg, slik det står på den ene gavlen der.

Jeg har vært glad i Odalen i alle år. Hver sommer gjennom barndommen min var vi der, og i en periode under krigen gikk søstera mi, Sissel, på Knapper skole. Dagmar Grinden og mannen Ole bodde aldeles i nærheten. Hun passet på hytta og sørget for at det var pent og ordentlig der når mor kom dit opp. Marit Haugen på Kvernli passet oss barna. Henne ble jeg veldig glad i, og hun fulgte med som barnepike hjem til Holmestrand. Marit ble gift med Alf Bråten nord i Sætersgrenda. Men hun døde så altfor tidlig. Da jeg fikk vite det, gråt jeg mine bitreste tårer.

Så fort vi kom til Knapper, dro jeg bort til bestevenninnen min Oddlaug og broren Kiste (Kristoffer). Mora deres, Åse Bjørklund, var veldig allright, og jeg følte meg alltid velkommen der. Den sommeren jeg var 16 år, skulle mor absolutt sende meg til England på språkskole. Jeg grein og styrte, ville ikke dra og syntes det var forferdelig at jeg ikke skulle få være på hytta. Men jeg måtte reise, og sånn ble det. I Knapper ble vi en gjeng som hang sammen, blant dem Adolf Bergseteren som ble gift med Oddlaug, Eli Sagbråten, tvillingene på Mellemløkken og flere. Vi dro på fester og hadde mye moro. Jeg husker vi sykla helt til Grønnerudslunden borti Sand, men det fikk ikke mor vite. Odalen

Kirsten Flagstad sammen med Leif Stake og hans sportsbil i 1955.

for meg, det var som å komme til paradis, det. Når vi kom opp til hytta, var det som om alle bekymringer og fordringer bare datt bort.

Minner om Kirsten Flagstad

Jeg var nok nærmere tjue år før det gikk opp for meg at Kirsten Flagstad var verdensberømt. I oppveksten var Kirsten en naturlig del av vårt liv, men hun var en myndig dame, og som barn hadde vi veldig respekt for henne. Et tidlig minne er fra Amalienborg, hjemmet hennes ved Kristiansand. Der hadde hun en påfugl, og den var det kjempeartig å se på. Så kan jeg huske at jeg som trettenåring fikk oppleve henne i 1953 som Dido i Henry Purcells opera *Dido og Aeneas* på Det Norske Teatret. Etterpå var vi inne i garderoben hennes, og da vi gikk ut fra teatret, var folk helt i ekstase. Hun var som en popstjerne. Og så vet jeg at noen tok på meg og sa: «Å, gud, dere kjenner henne!» Ved den tida hadde hun egentlig tenkt å avslutte karrieren, men hun holdt jo på flere år etterpå, nesten til hun døde. Noe jeg derimot ikke kan huske, er at Kirsten var på hytta i Knapper. Men Sissel, søsteren min, som er noen år eldre, påstår at hun var der flere ganger.

Kirsten var mye i rampelyset, men utenfor scene og konsertsal insisterte hun på å være privatmenneske. Noe jeg husker, er at hun strikket og broderte mye. Som dåpspresang fikk jeg en liten rokokkostol som hun har brodert trekket på. Og til konfirmasjonen fikk jeg et nydelig diamantur av henne. Da ankom hun sammen med Leif Stake, som liksom var sekretæren hennes. Han var litt stor på det, for å si det mildt. Det hadde han kanskje grunn til, han hadde jo jobbet seg opp fra ingen ting. Der kom de da, i Stakes røde sportsbil, toseters med svigermorsete bak, som man kunne slå opp så det ble det plass til to. Og søstera mi, som var russ det året, hun fikk den sportsbilen som russebil. Det var ikke småtteri, for dette var i 1955, så det var ikke alle som hadde russebil da!

Den siste gangen jeg møtte Kirsten var i 1960. Det var i Oslo, og da

hadde hun en leilighet i Bygdø Allé. Jeg skulle ut i verden, og mor og jeg gikk på avskjedsvisitt til henne, slik skikken var. Kirsten var veldig søt og hyggelig, husker jeg. Så kom hun med et bredt sølvarmbånd, fullt av symbolske skrifttegn. «Dette skal du få», sa hun til meg. «Jeg fikk det av en høvding da jeg ga en konsert i Peru på min turné i Syd-Amerika.» Han hadde blitt fullstendig betatt av sangen hennes, og smykket skulle bringe henne lykke, hadde han sagt. Og nå skulle det bringe meg lykke på min ferd ut i verden.

Utdannelse, giftemål og yrkesliv

Ut i verden, det var til Sveits. På mors initiativ fikk jeg en solid utdannelse innenfor hotellfaget. Skolen var internasjonal, meget bra, men veldig streng og hadde elever fra hele verden. Opplegget bestod av tre fagfelt, og etter hvert kurs var det praksis, som jeg hadde i Lugano og Montreux og den tredje i Sandefjord. Og det var gjennom utdannelsen jeg ble kjent med Sæmund Skjelle. Vi giftet oss i 1964 og fikk et langt yrkesliv på det tradisjonsrike fjellhotellet på Høvringen, der Sæmund hadde vokst opp, og som vi sammen med broren Olaf førte videre. Når det var sesongstengt, likeså i skoleferier og høstferier, dro vi gjerne til hytta i Odalen med ungene våre, Gro, Guri og Ola, så de har også fått dele opplevelsen av å være der. Av og til hadde vi gjester fra Odalen på Høvringen, som Dagmar Grinden og Åse Bjørklund, men ingen av dem jobbet hos oss. De kom med toget, og vi hentet dem og kjørte dem ned til stasjonen når de skulle reise hjem. Veien var svingete og bratt, og jeg husker at damene gruet seg fælt til de skulle reise ned igjen. Det var Ola, sønnen vår, som skulle ha tatt over, men i 2003 omkom han i ei trafikkulykke på Høvringen, så slik ble det dessverre ikke. Nå er livsverket solgt og er i andre hender.

Epilog

Minnene er mange fra Monsrud og Knapper, minner om folk jeg har kjent og opplevd opp gjennom årene. Mange er borte, men når jeg tar av ved Stugubrua og kjører nordover, syns jeg det meste er slik det alltid har vært. Og når jeg er i Odalen, er jeg alltid innom hos Marius og Sigrun på Skogstad. Der er det på gamlemåten, der kan du stikke innom uten å være bedt. Og der kommer det og går folk hele tida.

Skriftlige kilder:

- *Biografisk litteratur om Kirsten Flagstad.*
- *Boka om Høvringen Høgfjellshotell av Arvid Møller.*
- *Bygdebok for Nord-Odal.*
- *Utdrag fra digitale grunnbøker.*
- *Annen informasjon.*

Muntlige kilder

- *Samtale med Beret Skjelle, Marius Skogstad, Kari Skjønhaug, Inger Ringnes med flere.*

Bilder:

- *Beret Skjelle*
- *Anne Kristin Sørli*
- *Hans Øyvind Knapper*
- *Kirsten Flagstad Museum/ANNO*

Gylne nåler og adelige røtter – lerkens vei til Kalvhella

Har du noen gang kjørt til Kalvhella for å bade på en varm sommerdag, uten å tenke over skogen som ligger på oversiden av veien? Kanskje har blikket ditt først og fremst vært rettet mot Storsjøen, båthavna eller Ramsholmen. Skogen her fortjener imidlertid også litt oppmerksomhet, for den har en uvanlig historie. Her vokser det nemlig europeisk lerk – et treslag som ikke er naturlig hjemmehørende i Norge, men som har blitt innført og plantet mange steder i landet.

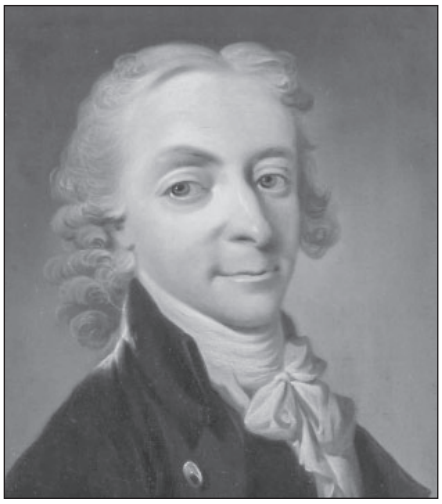
En lang historie

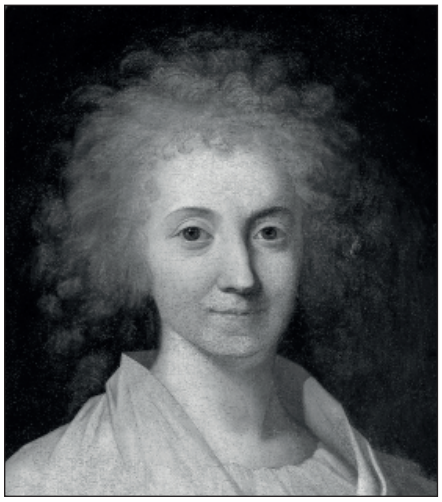
Lerketreet har en lang og fascinerende historie. Allerede før Kristi fødsel ble harpiks fra lerk et ettertraktet handelsprodukt i Europa – særlig den som ble fraktet ut fra Venezia, med røtter i de italienske alpene. I dag kjenner vi lerken først og fremst som et vakkert tre med gylne farger om høsten og holdbart tømmer, men det finnes faktisk flere arter med ulike opprinnelser: europeisk lerk fra Alpene og Karpatene, og vestrussisk lerk fra områdene rundt Kvitsjøen og elvene Ob og Irtys. Noen forskere mener at vestrussisk lerk kan ha vokst i Skandinavia for ni tusen år siden, men at den senere har forsvunnet. I nyere tid har lerken fått økt betydning i norsk skogbruk, og det er plantet millioner av trær over hele landet – både for tømmerproduksjon og som pryd i parker og hager.

På 1700- og 1800-tallet var det ikke bare silke og porselen som fant veien til Norge fra kontinentet – også trær kom med i bagasjen. Lerken, med sin elegante silhuett og gylne høstdrakt,

Tekst og foto: Siv Norheim

Marcus Gjøe Rosenkrantz og Maren Juel var sentrale personer da lerkeskogen ble plantet. (Foto av portrettmalerier er hentet fra Wikimedia Commons.)

ble et yndet innslag i de storslåtte hageanleggene som embetsmenn, proprietærer og handelsfolk anla med inspirasjon fra reiser til Tyskland, Frankrike og England. På steder som Bogstad og Linderud i Oslo ble det hentet inn eksotiske arter, og lerken fikk sin plass blant tulipantre og sembrafuru. Det var ikke tilfeldig – lerken signaliserte både smak og status. Den ble plantet som solitære trær i alléer og parker og var med på å forme landskapet rundt de nye lystgårdene. Overklassen bygde opp sine eiendommer med blikket vendt ut mot Europa – og lerken ble et botanisk uttrykk for denne forbindelsen.

Også i innlandsbygdene ble den europeiske lerken (Larix decidua) tidlig tatt i bruk, og den viste seg å trives godt i innlandsklimaet.

Ikke bare til pryd

Lerken ble ikke bare plantet som prydtre, men også sett på som en mulig løsning på den omfattende skogkrisen som rammet landet på 1700- og 1800-tallet. Krisen skyldtes blant annet overhogst, manglende gjenplanting, jorderosjon og utarming av skogsjord. Hogst uten etterfølgende planting førte til redusert jordkvalitet og dårligere vekstforhold. Den europeiske lerken ble vurdert som et egnet treslag fordi den vokste raskt og trivdes i lysåpne områder – som det naturligvis var mye av på grunn av skogmangelen. I tillegg kunne den plantes på utarmet jord der andre treslag ikke klarte seg.

Allerede i 1813 skrev forstmann G. Sarauw at det vokste lerketrær i Tynset, og ved Røros ble treslaget brukt aktivt for å møte skogmangelen. Rørosverket skal så tidlig som i 1737 ha tatt i bruk en tysk lærebok om bærekraftig skogbruk, der lerken ble omtalt som et framtidstre. At lerken ved Røros vokste på ren flyvesand,

sier mye om hvor tilpasningsdyktig og robust dette treslaget er.

Statsråd, embetsmann og godseier

Lenger sør i Innlandet er det spesielt én person som har vært sentral når det kommer til planting av lerk, nemlig den mektige statsråden, embetsmannen og godseieren Marcus Gjøe Rosenkrantz. Han ble født i Kristiansand i 1762 og tilhørte den danske adelsslekten Rosenkrantz. Han tok juridisk embetseksamen i 1784 og jobbet som jurist og dommer. I 1796 giftet han seg med Maren Juel – enke etter trelasthandleren og embetsmannen Peder Holter.

Holter var fra Strøm i Sør-Odal og sønn av kapellan Anders Holter og Anna Mortensdatter Leuch, som tilhørte en av Christianias fremste handelsfamilier. Han ble en av byens ledende trelasthandlere og utnevnt til overkrigskommissær i 1757. Fra 1760 til 1774 virket han som «zahlkasserer» for Norge, og deretter som generalkrigskommissær fra 1773. Som «zahlkasserer» hadde han ansvar for statens hovedkasse og økonomisk rapportering til København – et embete med stor makt og tillit. Da Holter døde i 1786, arvet Maren alle eiendommene – blant annet Hafslund, Borregaard og Ljansgodset. Arven inkluderte også Austvatn gård, som Holters familie kjøpte i 1729.

Maren Juel ble ansett som en dyktig og aktiv godseier. Hun drev sagbruk, støttet militære styrker under tyttebærkrigen og opprettet sosiale ordninger for enker og arbeidere. Ved å gifte seg med Maren Juel fikk Rosenkrantz tilgang til store eiendommer og økonomisk makt. Sammen ble de en av landets største trelasteksportører og godseiere. I begynnelsen av 1800-tallet hadde Rosenkrantz en rekke høytstående embeter, blant annet som stiftsamtmann i både Smålenene (Østfold) og Akershus og som enedirektør i Riksbankens norske avdeling. Han deltok også på stormannsmøtet på Eidsvoll i 1814 og var formann i regjeringsrådet etter Mossekonvensjonen – en rolle som tilsvarer statsminister. I en artikkel i Glåmdalen fra 1959 står det dessuten at det var grev Rosenkrantz som innførte europeisk lerk til Norge.

I et tidsskrift om Solør og Odalen fra 1992 står det at Rosenkrantz plantet 500 lerketrær ved Bolneset på Brandval Finnskog i 1803, men det er ikke funnet kilder som bekrefter at han hadde noe med plantingen av lerkeskogen på Kalvhella å gjøre. Det er likevel nærliggende å tro at han hadde en finger med i spillet her også, siden han faktisk eide Austvatn gård. I Bernt-Håvard Øyens fagartikkel «Lerk (Larix) i Norge – del I» fra 2006 blir det oppgitt at lerkeskogen i Austvatn trolig ble plantet rundt 1820.

Jernbanesviller?

Noen har lurt på om lerkeskogen på Kalvhella ble anlagt med tanke på å brukes til jernbanesviller. På et tidspunkt var det snakk om å anlegge jernbane i Nord-Odal, men planene ble etter hvert skrinlagt. Skogen ville i så fall ha ligget ideelt til, med kort vei til materialene. Lerk har nemlig flere egenskaper som gjør det godt egnet til utendørs bruk; det er naturlig motstandsdyktig mot råte, har høy styrke og tåler fuktighet godt. I Europa – særlig i Alpene og Øst-Europa – har både sibirsk og europeisk lerk vært brukt til sviller.

Samtidig har treslaget noen utfordringer; den høye tettheten og harpiksinnholdet gjør det vanskelig å impregnere, og ved tørking har lerk en tendens til å sprekke og vri seg. Dette kan svekke sporstabiliteten, og derfor er det lite brukt til jernbanesviller i Norge. Det finnes heller ingen dokumentasjon som bekrefter at skogen i Austvatn ble plantet med dette formålet.

Båtbygging

Derimot finnes det kilder som forteller at deler av lerkeskogen ble avvirket på 1960-tallet, og at tømmeret ble brukt til båtbygging hos Engebråten på Oppstad. Lerk har nemlig lenge vært et populært treslag til konstruksjoner med tilknytning til vann – som båter, brygger og kaier. Det ble også mye brukt til stall- og fjøsgulv. Den harpiksrike kjerneveden gir god beskyttelse mot fukt og mikroorganismer og gjør at treverket tåler langvarig eksponering for vann uten å råtne – selv uten kjemisk behandling. I tillegg har lerk god mekanisk styrke og tåler belastning godt, noe som er viktig for konstruksjoner som utsettes for trykk, bevegelser og vær.

Godt akklimatisert

Rett før 1960 fattet Det norske skogforsøksvesenet interesse for lerkeskogen ved Kalvhella. Trærne der utmerket seg ved å være usedvanlig friske, uten tegn til lerkekreft – en vanlig sykdom hos denne tresorten. En mulig forklaring var at trærne hadde en genetisk opprinnelse som passet spesielt godt til vekstforholdene i Nord-Odal, eller at de hadde akklimatisert seg svært godt over tid. Forsøksvesenet ønsket å ta pollen fra de friske trærne i Austvatn og krysse dem med blomster fra en annen sibirsk lerkeskog beliggende i prestegårdsskogen i Idd ved Halden. Målet var å kombinere de beste egenskapene fra de to lerkeartene: Den europeiske lerken, som vokser raskt men ofte har skjeve stammer, og den sibirske lerken, som vokser

langsommere men utvikler rettere stammer. Ved å krysse disse håpet man å frembringe en ny variant – et hurtigvoksende tre med rett stammeform. Et slikt avlsarbeid krevde tålmodighet. Det ble anslått at det ville ta 40–50 år før man kunne trekke sikre konklusjoner, noe som tilsier at resultatene kunne vurderes på begynnelsen av 2000-tallet.

Innholdsrik historie

Neste gang du kjører til Kalvhella for å ta et bad, kan det være verdt å løfte blikket opp mot skogen på oversiden av veien. Der står lerken – et tre med en historie som er mer innholdsrik enn man skulle tro. Den har vært brukt til både båtbygging og stallgulv, men den har også vært et symbol på smak, status og forbindelser til datidens overklasse. Mye tyder på at Marcus Gjøe Rosenkrantz og Maren Juel, med sine adelige røtter og store eiendommer, kan ha hatt en finger med i spillet da skogen ble plantet akkurat her. I dag går folk forbi uten å tenke stort over det, men lerken ved Kalvhella har faktisk rotfeste langt inn i både norsk og europeisk historie. Det gir et nytt blikk på turen til badeplassen – og på de majestetiske trærne som rammer inn denne nydelige odalsperlen.

Kilder:

- *Solør-Odal: Eidskog, Kongsvinger, Sør-Odal, Nord-Odal, Grue, Åsnes, Våler: tidsskrift for lokalhistorie og kultur. 1992 Vol. 24 Nr. 1*
- *Glåmdalen, fredag 24. april 1959*
- *Nord-Odal kommune, v/skogbrukssjef Fredrik Haug*
- *«Lerk (Larix) i Norge – del I.*
- *Dyrkningshistorien». Forfatter: Bernt-Håvard Øyen, Publisert: 2006, Serie: Aktuelt fra skogforskningen, nr. 2/06*
- *Nord-Odal bygdebok, bind V, s. 108*

Krigsår med dramatikk og kjærlighet

Etter å ha tatt seg over svenskegrensa på sykkel ble Gunnar Helgedagsrud registrert som flyktning av den norske legasjonen i Stockholm 18. juni 1941. Det skulle bli starten på noen svært dramatiske år for 20-åringen fra Størjebygda.

Da krigen brøt ut i april 1940, var Gunnar telegrafist for NSB på Roverud jernbanestasjon. Etter slaget ved Rustad var han med og fraktet sårede soldater til lokalet Helgeby. Han fortsatte i jobben på Roverud fram til sommeren 1941, da han fikk vite at den norske regjeringen i London etterlyste telegrafister. Da bestemte han seg for å flykte til Sverige. Uten å si fra til verken kolleger, familie eller kvinnen han hadde et godt øye til, syklet han over grensen.

Til England i 1942

Etter noen måneder med gardsarbeid i nærheten av den svenske hovedstaden kom han i april 1942 med på et fly fra Stockholm til England og ble innrullert i den kongelige norske marines flyvåpen, RNAF. 17. mai deltok han i feiringen av nasjonaldagen i Coliseum Theatre ved Trafalgar Square der kong Haakon holdt tale. På flybasene Woodhaven og Leuchars i Skottland ble Gunnar utdannet først som radiotelegrafist og senere som flynavigatør i 333-skvadronen. Han kom etter hvert i aktiv tjeneste som navigatør på Mosquito jagerbombefly.

Av Gunnar Nygård

Opererte under krevende forhold

Flyene i 333-skvadronen, Mosquito (B-flight) og flybåter av typen Catalina (A-flight), opererte over Nordsjøen, Norskehavet og langs norskekysten, ofte under svært krevende forhold. Oppdragene varierte fra konvoieskorte og overvåking av skipstrafikken, jakt på tyske ubåter og skip, til flydropp av våpen og varer over Norge.

For å unngå å bli oppdaget av tyske radarer måtte de fly lavt. I et intervju med Glåmdalen i 1968 forteller Gunnar at den stående ordren var å holde absolutt maksimal høyde på 50 fot. Det hendte at sjøspruten slo over vinduene i cockpiten.

– Denne lavtflygingen krevde en enorm påpasselighet av piloten; et lite uaktsomt øyeblikk var nok til å sette snuten i sjøen, men merkelig nok hadde vi aldri noen slike ulykker.

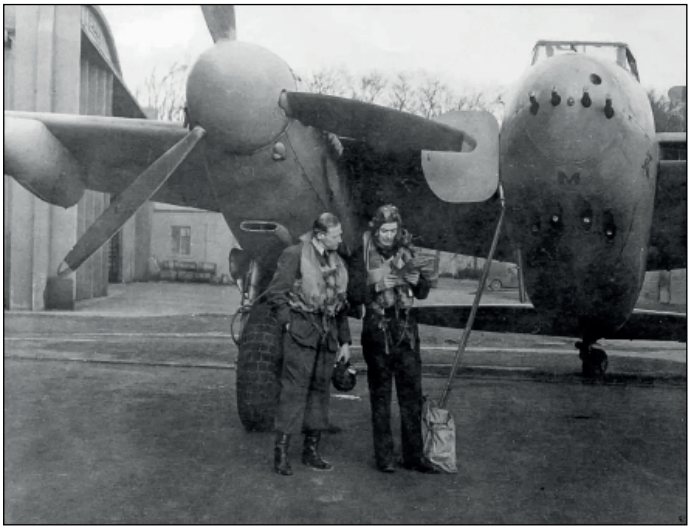
Skremte kone med mjølkespann

Gunnar forteller også om en episode der flyet hans kom innover mot Stord i «nærmest null høyde».

– Vi klatret oppover en slak bakke og subbet ned på andre siden. Plutse-

Tre unge syklister på Helgedagsrud i Størjen omkring 1934. Fra venstre: Tvillingene Ole og Amund Helgedagsrud og søskenbarnet Gunnar. (Foto: Kulturminnelagets fotosamling)

Pilot Haakon Wenger (t.v.) og navigatør Gunnar Helgedagsrud foran en Mosquito. (Foto: Forsvars-historisk museum)

Gunnar gjennomførte mange tokt i fly av denne typen. Både skrog og vinger var av balsatre. Flyet var lett, raskt og svært manøvrerbart, og det ble ansett som det raskeste bombeflyet under 2. verdenskrig. Pilot og navigatør satt ved siden av hverandre i cockpiten. Mosquitoen var operativ i luftforsvaret fram til 1952. (Foto: Avpics/Alamy Stock Photo)

Klar for nye tokt fra Leuchars-basen i mars 1943. (Fotos utlånt av familien)

lig lå vi over en landevei. På denne veien gikk en gammel kone med et mjølkespann og ante tydeligvis fred og ingen fare før vi brølte over stakkaren i snaue to meters høyde. Det siste jeg så av kona var at hun og mjølkespannet havnet i hver sin grøft, sier han og legger til at han ofte har tenkt på å dra til Stord for å be om unnskyldning.

Senket to ubåter på dramatisk tokt

Mer dramatisk ble det på et tokt langs Sørlandskysten 2. august 1944. Pilot Haakon Magnus Jørgensen med Gunnar som navigatør fløy sammen med en annen Mosquito. I nærheten av Egersund oppdaget de to tyske ubåter i overflatestilling sammen med to eskortefartøyer. Mosquitoene skjøt med kanoner og maskingevær og slapp to dypvannsbomber hver, men det andre flyet kom for lavt inn og sneiet borti masten på det ene skipet og styrtet i sjøen. De to om bord omkom, mens Gunnar og Jørgensen kom vel tilbake til basen i Skottland uten et eneste kulehull i flyskroget. Senere ble det rapportert at begge ubåtene hadde gått til bunns.

Ved et annet tilfelle var Helgedagsrud satt opp som navigatør på et tokt. Like før takeoff var han på vei inn i flyet. Da kom en høyere offiser og dro ham tilbake. Offiseren overtok Helgedagsruds plass. Flyet tok av. Like etter styrtet det, og begge om bord omkom.

Den eneste som overlevde

– Det var ikke noe uvanlig at flygere omkom under denne patruljetjenesten. Man lærte fort å ikke legge planer for morgendagen, sier Gunnar til Glåmdalen.

Det er sagt at han gjennomførte mange flere tokt enn man kunne regne med en mann kunne tåle. Han skal ha vært den eneste fra de opprinnelige Mosquito-besetningene som ikke omkom eller ble tatt til fange.

På 251 tokt senket 333-skvadronens Mosquito- og Catalina-fly fire tyske ubåter og skadet åtte i tillegg til å skade flere tyske skip. 18 tyske fly ble skutt ned og fem ble skadet. Skvadronen led også store tap; av 29 fly ble 23 tapt og 29 mann omkom.

Åpningen inn til cockpiten på en Mosquito. (Foto: Imperial War Museum, London)

Overført til Canada

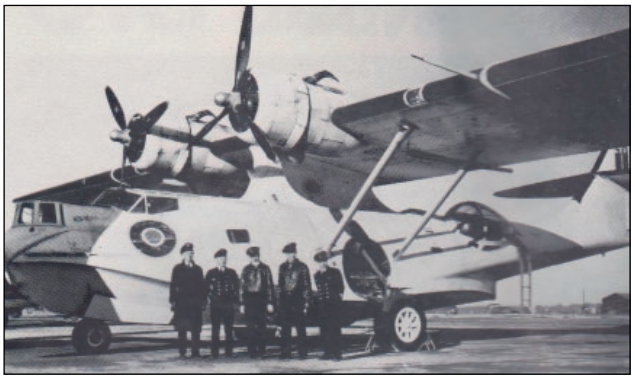
Bare få uker etter denne hendelsen ble Helgedagsrud overført til RNAF/45 Group Transport Command i Dorval, Quebec i Canada. Her ble han en del av det norske mannskapet for transatlantiske transportoppdrag – en kritisk oppgave for å holde de allierte forsynt med fly og utstyr. Norske flyvere som ham bidro med navigasjon, planlegging og flygninger over lange distanser, ofte under krevende værforhold.

Fram til freden kom våren 1945, fløy han nybygde fly, blant annet Dakota C-47 og det store firemotors bombeflyet B-24 Liberator, fra Amerika til allierte styrker i Europa, Afrika og Asia.

Spesiell julefeiring

I jule- og nyttårsdagene 1944/1945 var Gunnar med på en transportflight med en Liberator fra Montreal via Bahamasøyene, Bermuda og Azorene til Nord-Afrika. I Glåmdalen 22. desember 1945 forteller han detaljrikt om denne spesielle flyturen.

Under en mellomlanding på Azorene 2. mai 1945, på vei til Asia, kjøpte han ei sjampanjeflaske. Den hadde han i bagasjen videre på flighten. På etiketten skrev han ned hele reiseruta fra Azorene via flere steder i Europa, Libya, Egypt, Iran, Irak, Arabia, India, Balutsjistan, Sind, Rajpatussa, Allahabad, Karachi og returen

Gunnar (t.v.) og norske kolleger har tatt oppstilling foran en Catalina flybåt på Dorval i desember 1944. (Foto: RNAF 45 Group Transport Command)

via Egypt, Tunis, Algerie, Marokko, Azorene og USA. 17. mai tilbrakte han i Karachi. Han landet i Montreal 21. mai. Hjemturen fra Montreal gikk via Labrador, Grønland, Island og Skottland før han landet på norsk jord igjen 18. juni. Sankthansdagen kom han hjem til sin far i Størjebygda.

Ble ansatt i SAS

1. mars 1946 ble Gunnar dimittert fra det norske forsvaret. I oktober samme år ble han ansatt i SAS som trafikksjef ved Gardermoen flyplass, og han ble i årene som fulgte sterkt delaktig i oppbyggingen av SAS i Norge. Selskapet ble hans arbeidsgiver helt fram til han gikk av med pensjon.

Hedret for innsatsen

Gunnar Helgedagsrud er hedret med Krigsmedaljen og kong Haakon VIIs 70-årsmedalje «… for å ha ydet Norges forsvar store tjenester ved aktiv deltagelse i luftoperasjoner mot fienden gjennom lengere tid.»

En «love story»

En gang, trolig sommeren 1939, sykket Gunnar til Oslo for å besøke sin mor. Sammen med noen ungdommer var han på Ingierstrand for å bade. Der møtte han den to år yngre Åse Lie. Hun var opprinnelig fra Fåberg, men bodde nå med familien sin i Oslo. Gunnar og Åse ble etter hvert kjærester.

Mens Gunnar var i Sverige i 1941, tjente han noen kroner på gardsarbeid. Han kjøpte en gullring og fikk bussjåføren Henry Strand fra Brandval til å levere ringen til Åse med ordene: «Hvis jeg overlever krigen, kommer jeg tilbake og gifter meg med deg.»

I løpet av krigsårene var det ikke lett å holde kontakt. Normal postgang var ikke mulig. Sverige var nøytralt, og en mann fra Gotland som Gunnar var blitt kjent med, ble brukt som mellomledd. Han sørget for at brevkontakten mellom Gunnar og Åse kunne opprettholdes. De sterke følelsene Gunnar hadde for Åse kommer også fram i dagbøkene han skrev.

Kjøpte brudekjole på øyemål

Gunnar holdt det han hadde lovet. På vei hjem til Norge da krigen var over,

kjøpte han en brudekjole på øyemål. Den lå i bagen da han skulle møte Åse der hun bodde. Utenfor huset sto en barnevogn, og da trodde han at han var kommer for sent. Men det viste seg at noen andre hadde flyttet inn i huset. Han fant raskt fram til Åses nye adresse der de møttes igjen.

Kjærligheten hadde overlevd de mange vanskelige årene. Brudekjolen passet, og de giftet seg 28. juli 1945. Sjampanjeflasken ble åpnet. De bosatte seg først på Jessheim og senere på Høvik i Bærum og fikk døtrene Anne (f. 1951) og Berit Kirstine (1957–2020).

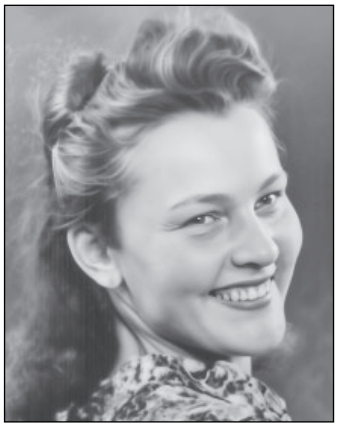
Gunnar og Åse fikk 53 år sammen. Gunnar døde 16. februar 1999; Åse 13. februar 2010. Begge er begravet ved Sand kirke.

Dagbøker, bilder og gjenstander som Gunnar etterlot seg, er overlatt til Norsk Luftfartsmuseum i Bodø.

Kilder:

- *Nettsiden www.scramble.no*
- *Diverse artikler i Glåmdalen*
- *Gunnar Helgedagsruds etterlatte dokumenter*
- *Digitalarkivet: Oversikt over flyktninger til Sverige 1940–1945*
- *Norsk flyhistorisk facebook-gruppe*
- *Imperial War Museum, London*
- *Vera Henriksen: Luftforsvarets Historie bind I og II (1996)*
- *Forsvarshistorisk museum*
- *Norsk flyhistorisk tidsskrift 1990 Nr. 4 og 1991 Nr. 1*
- *Samtaler med Anne Helgedagsrud*

Åse og Gunnar giftet seg i juli 1945. Til høyre: Ungdomsbilde av Åse. (Fotos utlånt av familien)

Et glimt fra en kulturkamp fra 1884:

Magnhild fra Gausdal ble konfirmert i Sand kirke

«Eg veit ikkje kven det var som fann på at vi skulle til presten Winsnes i Odalen …» Slik starter Magnhild Bø fra Gausdal sine erindringer om konfirmasjonen. Erindringene ble skrevet i årene fra 1920 til 1950.

Magnhild Bø (1869–1951) vokste opp i Gausdal, som nærmeste nabo til Bjørnstjerne Bjørnson på Aulestad. Ifølge Magnhild var sokneprest Winsnes i Nord-Odal grundtvigianer[1] og god venn av hennes far, den kjente bonden Per Bø. Bakgrunnen for at hun ble tatt ut av konfirmasjonsforberedelsene i Gausdal og sendt til konfirmasjon i Sand kirke samt mottagelsen hun fikk der, er tema for denne artikkelen.

Magnhild var datter av gårdbruker Per Bø på gården Bø i Gausdal. Per Bø var en sentral person i kultur- og åndslivet i Gausdal i 1860- og 70-årene til han brått døde i 1878. Han var den drivende kraft i Gausdal Samlag, som ble stiftet i 1869, samme år som Magnhild ble født. Det var uro og protester i bygda mot den strenge pietismen kirken stod for. Ungdommen ønsket en rett til å leve livet i glede. Samlaget tok opp saker til diskusjon, de ville fremme folkeopplysning og heve innbyggerne i åndelig henseende. Per Bø var også en ivrig målforkjemper og stod i spissen for å få Christopher Bruun til å flytte sin folkehøgskole fra Sel i Gudbrandsdalen til Gausdal. Vonheim folkehøgskole i Gausdal ble en av Norges første folkehøgskoler, og skolen og dens lærere kom til å prege åndslivet i bygda, og i landet for øvrig, i stor grad.

Av Åse Krogsrud

Magnhilds møte med prestegården på Sand

Magnhild erindrer at det var hyggelig å komme fra Gausdal til «Odalsprestegarden» som 15-åring. Hun kom ikke alene, men sammen med to andre jenter, Oline Rindal og Erika Kamstrup, begge fra Fåberg. Alle tre skulle bo i prestegården, og alle skulle konfirmeres i Sand kirke. Det var en selvfølge for kretsen rundt folkehøgskolen i Gausdal å bruke nynorsk som målform, så Magnhild skrev nynorsk.

«Dei var så overlag mot oss både Winsnes og frua», skriver Magnhild i sine erindringer:

> «Det var slik ei god ånd i huset. Dei hadde seks til sju born, men berre små. Mathea Trøften var lærarinne i skulekrinsen og budde i prestegarden. Ho hadde vore på Vonheim og hos Jansons[2], og her som gjest ofte. Ho tok seg

Magnhild Bø ble konfirmert i Sand kirke i 1884. (Foto: Inger Barth / OAND-000261)

svært av oss. Ho var frå bygda og hadde mange slektningar på dei største gardane og tok oss med til selskap og fest. Ho hadde fått i stand ungdomslag i bygda, var formann, avhaldsmann, vinstremann og målmann. Ho hadde gjort mykje for ungdommen, for å få dei ifrå drikk og kortspel. Seinare fekk ho bygd kyrkje på Trøftskogen, ikkje aleine sjølsagt, men det er henne dei har å takke for det, seiest det.

Når vi skulle lesa for presten måtte vi i kyrkja, som ligg like ved. Frua var da støtt med og song føre. Han hadde ikkje sangstemme. Det var støtt: «Den signede dag», og ho brukte eit saktare tempo enn vanleg her i landet.[3)] Winsnes var så hjartans god, han tala og forklarte sjøl og sa «Ikkje sant?» Kvar sundag skulle vi lesa på kyrkjegolvet. Det var så mange at det rakk like nedåt døra. Han gjekk slik og småsnakka då og. Så stansa han framfor ein av oss og sa: «Ikkje sant?» Kyrkja var stappa full støtt og svært mye ungdom, og der reiste døm seg og stod i stolom og stira på oss, alle desse unge gutane. Det var vi som var framande det galdt, var det von. Men det var så distraherande.

Mathea hadde sangforening ho var dirigent for, og ho tok oss med på det og. Ho fortalde meg at ein gong kom presten til å spørja om vi kunne eit vers av ein stor diktar, osv. «Da må du hugse å seia fram Elsk din neste du kristen-sjel.» Eg gjorde det, og han vart så blid. Eg kunne det frå før lell.

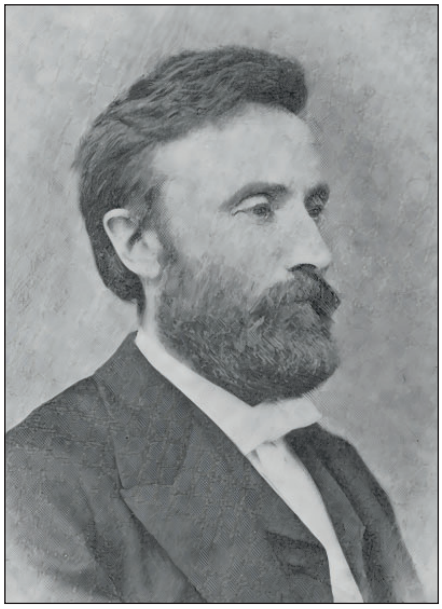
Da konfirmasjonen skulle vera, kom ho mor, Kamstrup og Rindal. Fru Winsnes hadde gjort alt ho kunne for at det skulle bli festleg og hyggeleg. Men det merkelege var ved kyrkja, at da sporde Winsnes etter forklaringa og spørsmåla slik dei stod, og venta svar. Da kom det meg til nytte at eg hadde pugga Pontoppidan åt Konow.[4)] Det var ein ny pen prestegard og kyrkje. Ho var full støtt.

Ei dotter åt Winsnes var med Else Bjørnson hit for eit par år sia, i 1946, det var så interes-

Mathea Trøften leder an i toget 17. mai på Sand 1914. (Foto: Kulturminnelagets fotosamling)

sant. Hellest var vi på Fronsprestegarden[5)] da dei var der. Eg var 24 år da, og var kusk for mor og Marte Berge til Dovre. Det var noko så hjartevarmt både ved Winsnes og frua.

Fredrik Winsnes var sogneprest i Nord-Odal fra 1882 til 1890. (Foto: Kulturminnelagets fotosamling)

Eg vil nemne eit døme på kor stort hjartelag Winsnes hadde. Det var sundagen før konfirmasjonen. Eg hadde fått på meg konfirmasjonskjolen som nettopp da var komen. Vi sat ved middagsbordet. Med eitt sporde presten om eg hadde frykteleg lyst til å gå på skytterball den kvelden, og dei såg så rart på meg både han, frua og Mathea. Eg vart så forfjamsa at eg kvelvde innhaldet av tallerkenen nedi fanget mitt på den nye kjolen. Heldigvis hadde eg ikkje fått saus på. Eg forsto ingenting, men dagen etter fortalde Mathea at eg var bedt på skytterball av ein av hennar ungdommer gjennom henne. Ho hadde forelagt det for presten, som syntes eg borde få gå. «Man er ikke mer enn en gang ung.» Men frua og Mathea var klokere. Om det ikkje var galt i seg sjøl, ville det vekke forargelse i bygda, og presten bli kritisert.»

Hva lå bak konfirmasjonen i Odalen? Magnhild forteller i sine erindringer at Olav Åsmundstad «heldt friskule frå 1878 – 1891» i Gausdal. Her var Magnhild elev og fikk livsgrunnlaget sitt i en skole og også et hjem basert på et fritt åndsliv og sterke tradisjoner.

Det var ånden bak Vonheim og grundtvigianismen som lå bak friskolene. Magnhild skriver selv:

> «Så var saken den at hos Åsmundstad – ja alle friskular – lærte vi ikkje UTENAT katekisme, forklaring hell salmevers. Dei heldt det for å vera vanskeleg å lære slikt på hans grundtvigianisme. Kor skulle så dette gå? For prosten sat med forklaringa i handa og les spørsmåla som dei stod, ville ha svara ordrett – helst så fort og roleg som mogleg. Åsmundstad reiste så til prestegarden og tala ved prosten og forklarte at eg aldri hadde pugga forklaringa. Presten svara da: «Det trengs heller ikke, viss hun kan svare ellers, det er jo det beste.» Men presten sporde direkte utor boka, bibelstedan og alt skulle gå på

Magnhild Bø Landheim med mann og barn ca. 1900. Foto: (Inger Barth /Gudbrandsdalsmusea)

rams. Det var uråd anna enn lære utenat. Eg fekk da fri frå skulen to dager fyreåt som eg sat og nipugga. Det gjekk godt og vel heile vinteren. Presten var snill og ville så vel – men sjølsagt litt gammeldags.»

Så skar det seg likevel. Flere års kamp mellom pietistiske og retthavende prester og grundtvigianernes tanker og metoder lå nok bak. «Åsmundstad ble sint», skriver Magnhild, «som den kruttkjerring han kunne vera, og fekk ho mor til å gå med på det.»

«Men meg gjorde det så vondt, at det har plaga meg til lenge etter eg vart gift. – Eg syntes det var så skamfullt og leitt. Seinare høyrde eg at prosten hadde teke seg nær av det, og det var vel meininga åt Åsmundstad. Dei hadde fastsett at eg skulle til Winsnes i nordre Odalen for å konfirmerast.»

Etterord

Det var Magnhild som gav boka «Magnhild» av Bjørnstjerne Bjørnson navn. Hun var bare tre år da Bjørnson møtte henne på Bø for første gang. Bjørnson sa: «Magnhild er et vakkert navn», slo ut med handa og utbrøt «Magnhild skal boken hete!»

Etter konfirmasjonen gikk Magnhild folkehøgskolen på Vonheim. Og siden var hun på Askov højskole i Danmark. I 1894 giftet Magnhild seg med Laurits Landheim fra Dovre. I 1897 kjøpte de gården Skramstad store (østre) i Løten og flyttet til Hedemarken. Og mens de bodde her, var Magnhild mye med i det offentlige liv. Hun ble valgt inn som en av de to første kvinnene i herredsstyret i 1910. Og partiet hun representerte var selvfølgelig Venstre. Hun hadde vært med i to perioder da hun og Laurits flyttet fra Løten. I 1924 overtok de Magnhilds hjemgård Bø i Gausdal.

Magnhild døde i Gausdal i 1951.

Noter

1) Grundtvigianismen bygger på danske N.F.S. Grundtvigs tanker om kristendom, kirke, kultur og fedreland

2) Kristofer Janson var Christopher Bruuns nærmeste medarbeider på Vonheim folkehøgskole

3) Prestefruen, Agnethe f. Helweg, var dansk

4) Sokneprest Wollert Otto Konow i Gausdal

5) Winsnes ble prest i Sør-Fron i Gudbrandsdalen etter Nord-Odal

Kilder

- *Magnhild Bøs erindringer, utrykt materiale*
- *Arnfinn Engen: Endring og oppbrudd 1830–1914, Gausdal bygdehistorie, bind 4, Lillehammer 1988*

Sigmund Nordstrøm – austvassgarding i 97 år

Sigmund Nordstrøm er 97 år og har vært austvassgarding hele livet. Han er sprek for alderen og bor fortsatt i huset han selv bygde da han var ung. Han holder seg oppdatert på nyhetene, tråkker jevnlig på trimsykkelen og kjører fortsatt bil. Han ble født i 1928 og har en imponerende god hukommelse. Det er både interessant og lærerikt å høre ham fortelle om bygda og samfunnet, slik det en gang var.

Han deler mange historier fra barne- og ungdomsårene. For eksempel forteller han om ei lita stue som en gang lå ved veien nær Salem, kjent som Vilborgstua. Der var det ei grind, og det var svært populært blant barna å være grindåpnere når biler kom kjørende. Da kunne de få betalt – alt fra 2 til 25 øre.

Skoledag på revefarmen
Han minnes også da skoleklassen hans ble invitert til Sandvik for å sløye fisk. Store kasser med sild skulle brukes som mat til revene på revefarmen. Elevene sløyet fisken og hengte den opp til tørk under låvetaket. Revenes meny kunne bestå av både fisk, melk, kålrot og andre råvarer de fikk tak i fra nærområdet. Alt ble blandet sammen til en slags grøt før det ble servert.

Av Anne Østvand-Sløtte og Siv Norheim

Aldri sulten tross knapphet på mat
Da krigen brøt ut, var Sigmund 12 år gammel. Krigstiden kjentes først og fremst gjennom knapphet på mat, klær, sko og andre varer. Han husker imidlertid ikke at han noen gang gikk sulten. Forsyningsnemnder i både Mo og Sand sørget for fordeling av varer. Hjemme på gården hadde familien kaniner i bur langs hele låveveggen, og disse ble brukt til mat. En periode var det vanskelig å få tak i sko, men faren til Sigmund inngikk en byttehandel med en kar fra Mo; kaninkjøtt i retur mot lær, som de deretter lagde sko av. Sigmund husker det som ei tid der folk flest var både kreative og løsningsorienterte – flinke til å få det beste ut av situasjonen.

Munnspill, trekkspill og dans
Da krigen tok slutt 8. mai 1945, hersket det en feststemning som få hadde sett maken til. Austvassgarden var full av glade mennesker, og på Skytterhuset var det feiring hele natten. Sigmund spilte trekkspill – og mener han knapt var av scenen. Det er et sterkt og godt minne. Musikk har alltid hatt en viktig plass i livet hans. Han startet med munnspill, men gikk senere over til trekkspill, og dans har også vært en stor glede.

Sigmund liker å holde seg i aktivitet. Han har mye å gjøre på tomta i sommer-halvåret. (Foto: Hanne Nordstrøm)

Sigmund er glad i trekkspillmusikk. (Foto: Hanne Nordstrøm)

Så fort de unge i bygda hadde fri, møttes de for å spille og danse – noen ganger nede i vika ved Østvik, ellers ofte på Skytterhuset. Tonene steg fra trekkspillet, støvet danset under skosålene og latteren satt løst.

Skogsarbeid og tømmerfløting

Arbeidslivet startet tidlig. Allerede før konfirmasjonsalder jobbet Sigmund i skogen – ofte i områdene rundt Grasberget og ved Solørgrensa. Arbeidet var sesongbasert, tungt og dårlig betalt. Derfor måtte han spe på inntektene med ulike strøjobber som snekring og gårdsarbeid. Han forsøkte seg også på tømmerfløting – et risikofylt yrke. En gang holdt det på å gå galt da han skled på en våt stein og var i ferd med å bli dratt med tømmeret nedover åa, men en kollega fikk tak i klærne hans og reddet ham.

Jobbet i Oslo,
bygde hus i Austvatn

Etter noen år åpnet det seg en mulighet for å reise til Oslo og jobbe som forskalingssnekker. Lønna var bedre, men det krevde mye – særlig tid borte fra hjemmet. I starten sov han i bilen mens han jobbet i hovedstaden. Etter hvert ble det etablert en ukependlerordning med buss til og fra Oslo, med fast stopp på Kløfta for å kjøpe pølse. Noen valgte å flytte til hovedstaden, men Sigmund valgte å bygge hus i Austvatn og bli boende der. Med ukependling og husbygging i helgene ble det noen år med mye arbeid og lite fritid. Heldigvis fikk han god hjelp fra faren sin, som drev gård, men klarte å finne tid til å bistå når det trengtes.

Reimfabrikken på Kongsvinger

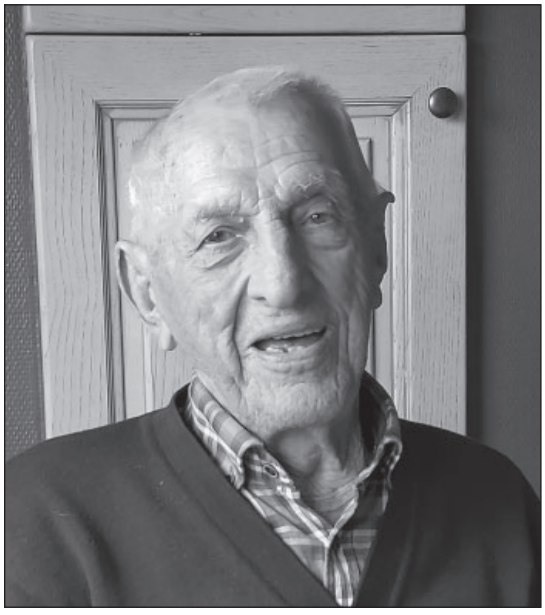
Sigmunds siste arbeidsplass var på reimfabrikken på Kongsvinger, hvor han var ansatt i omtrent 20 år. Når han først hadde ferie eller fri, følte han ikke noe behov for å reise bort – slik mange gjør i dag. Familien kunne ta en og annen biltur, men for Sigmund handlet det mest om å trives med det han hadde hjemme.

Et godt sted å bo

Austvatn har, ifølge ham, alltid vært et godt sted å bo – med gode naboer og folk som bryr seg om hverandre. Den gode helsa har han ingen fullgod forklaring på, men han tror at det å holde seg i aktivitet har hatt en positiv innvirkning. For framtida skulle han gjerne sett at Austvatn fikk gangsti, bedre vei og bedre belysning – slik at det blir tryggere å ferdes langs veien.

To barnebarn

I 1953 giftet han seg med Gunvor Sannerud (1931–2009). Sønnen Even ble født i 1957. Han er gift med Tone Skolbekken Nordstrøm. Sigmund har to barnebarn – Anders (1986) og Hanne (1992). Han er veldig opptatt av barnebarna og har god kontakt med dem.

Sigmund setter stor pris på besøk og en huggal prat ved kjøkkenbordet. (Foto: Siv Norheim)

Galleriet ved skogkanten

Ved skogkanten i Rovelstadgrenda 88 finner vi Stuggun Galleri & Hobby. Det befinner seg i et restaurert uthus hjemme hos Solveig Sletli og samboer Ragnar Martinsen og ble åpnet for publikum i november 2023.

I 2022 skulle de bygge på våningshuset og fant ut at de likeså godt også kunne restaurere uthuset og få samlet diverse resultater av Solveigs kreative aktivitet der. Vegg i vegg ligger et lite snekkerverksted der de begge leker seg med hammer og sag.

Innholdsrikt lite lokale

Solveig tar imot i galleriet omgitt av egne malerier, tegninger og gjenstander i tre, noen også med dekormaling på. Dessuten er hun designer av et eget tømmersaksmønster, og for de som vil strikke selv, kan oppskrift kjøpes.

Hun har også invitert med seg noen andre kreative personer til å ha utstilt det de lager her. Blant utvalget er skinnprodukter, vesker, strikkeprodukter, støpte lys, kranser og diktbøker. Ei lita sittegruppe innbyr til å sitte ned og riktig ta inn alle inntrykk fra alt som befinner seg i rommet. Her står også Solveigs staffeli med et maleri som til enhver tid er under utforming. Malingen foregår her i galleriet, inne i huset eller ute når værgudene tillater det.

Rett utafor galleriet starter Gamle Ottvegen på sin ferd vestover gjennom skogen. Siden 2020 har denne gamle ferdselsvegen også vært en diktersti for Jakob Lishaugen, og den første av i alt 15 dikttavler er plassert like på hjørnet av galleriet. Inne er det mulig å få kjøpt «Øksehogg i li», ei samling med hans etterlatte dikt, og et hefte med dikt knyttet til grenda.

Alltid tegnet

Solveig forteller at hun alltid har tegnet, med blyant til å begynne med. Etter hvert ble det i tillegg strikking, hekling og søm, inspirert av kreativ mor og mormor.

Solveig deltok i tegnekonkurranser i Glåmdalsregionen da hun gikk på barneskolen, noe som resulterte i både en 3. plass og en 1. plass. Mens hennes egne barn var små, ble det litt maling på postkasser, dørskilt og tre. I 2014 tok hun tegning og maling opp igjen for alvor. Det går mest i akrylmaling, men også litt i oljemaling og noe akvarell.

For noen år siden var hun med på kveldskurs i Vallset for å bli kjent med oljemaling og deltok i den forbindelse på høstutstillingen hos Fauna kunst. Det har dessuten blitt noe tegning/maling på bestilling til ulike anledninger.

Av May Britt Rovelstad

Solveig i arbeid med «Bryggen i Åkulla». (Foto: Gunnar Nygård)

Det gylne snitt

Solveig tegner/maler en del etter modell etter først å ha tatt bilde av motivet, men også ut fra fri fantasi. Hun har alltid tegnet hester og mennesker, og det har blitt noen motiver med natur og bygninger, spesielt gamle tømmerbygninger. Landskapene i de gamle nasjonalromantiske maleriene har alltid fascinert henne. Hun har prøvd seg fram, lest litt om anatomi, og framfor alt gjelder det å være observant – å ha sansen for detaljer i f.eks. et ansikt eller i et naturmotiv og for lys, skygge og dybde. Engasjert forklarer hun om det gylne snitt og viser til linjer i et motiv som skal føre blikket til det sentrale punktet i bildet.

Kunstnersjel og tallknuser

På Facebook presenterer Solveig seg som både kunstnersjel og tallknuser. Den første betegnelsen har vi allerede vært inne på. Den andre viser til jobb innen økonomi og regnskap som hun har hatt i mange år. Hun forteller at den kreative hobbyen gir ro og avkobling i forhold til stadige frister som hun må forholde seg til i yrket. Hun antyder at kunstnersjelen nok er den dominerende, og at det brukes en del tid på dette i fritida.

Utstillinger og messer

Ved flere anledninger har Solveig deltatt med sine bilder på utstillinger, bl.a. i forskjellige grendehus, på Milepelen, i Prestgarden og på Liv og Røre i Austvatn. En sommer stilte hun ut i serveringshuset på Lalumsvangen i Stange. Og i to år nå har hun altså hatt permanent utstilling i eget galleri. Utenom et par helger før jul er det ingen faste åpningstider, men besøkende kan benytte ei ringeklokke utafor døra til galleriet. Den gir lyd inne i hovedhuset. Det går også an å avtale tid.

Solveigs kruseduller på sosiale medier

I våre dager skal det godt gjøres å komme utenom de sosiale mediene når man vil gjøre et budskap kjent. Solveig legger ut noe på Instagram, men mest på Facebook. Her kommer det gjerne opp et innlegg når en ny krusedull er under utarbeiding. Dette er hennes egen mildt sagt beskjedne betegnelse for et tegnet eller malt motiv. Solveig får mange positive reaksjoner fra de som følger henne på Facebook, og i sommer fikk hun virkelig et tungtveiende bevis for at det slett ikke er noen grunn til beskjedenhet. Da kom en anerkjennende tilbakemelding fra ingen ringere enn Vebjørn Sand vedrørende maleriet «Bryggen i Åkulla».

Utenom dette er hun en av fire administratorer i Norges største male- og tegnegruppe på Facebook, «For oss som maler og tegner». Gruppa har i skrivende stund 22 914 medlemmer.

Solveig tar gjerne imot besøkende i galleriet sitt. (Foto: Gunnar Nygård)

Nytt fra kulturminnelaget

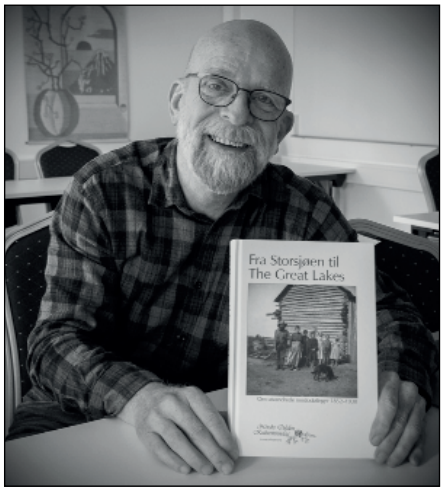
Rett før jul 2024 satte Asgeir Østli et endelig punktum for sitt mangeårige prosjekt om utvandringen fra Nord-Odal. Nord-Odal bibliotek og Nordre Odalen Kulturminnelag lanserte boka «Fra Storsjøen til The Great Lakes» i biblioteket 17. og 19. februar.

Interessen for boka var stor, og begge arrangementene ble fort fullbooket. Til sammen 140 personer overvar de to lanseringene i biblioteket.

– Det er et imponerende livsverk Asgeir skal presentere for oss, sa kultursjef og bibliotekar Fanny Sandström Rødfoss da hun introduserte forfatteren.

– Det har heller vært 40 år med galskap, sa Asgeir, som takket for den utrolige responsen, både oppmøtet ved lanseringen, salget i ettertid og ikke minst de mange hyggelige tilbakemeldingene.

Etter å ha gitt tilhørerne et innblikk i bakgrunnen for den store utvandringen fra Nord-Odal mellom 1852 og 1930, og livet som immigranter i en ny og forlokkende verden, avsluttet Asgeir sin presentasjon med å sammenligne denne folkevandringen med dagens migrasjoner. Han ser mange likhetstrekk mellom innvandrergrupper som har kommet til Norge de siste tiårene og utvandringen fra Nord-Odal.

Asgeir Østli med boka. (Foto: Gunnar Nygård)

Tre Skalder underholdt med forfatterens håndplukkede utvalg av amerikaviser, og mange av tilhørerne benyttet anledningen til å sikre seg et eksemplar av boka med forfatterens signatur.

Allerede fem dager etter den første presentasjonen i Samling kunne en overveldet forfatter konstatere at boka var utsolgt. Senere på våren kom et nytt opplag i salg, og i skrivende stund er det bare få eksemplarer igjen.

Forfatteren og kulturminnelaget takker kommunen og biblioteket for godt samarbeid. En spesiell takk går til Odal Vind, Sparebankstiftelsen Hedmark og Odal Sparebank for økonomisk støtte til bokutgivelsen.

Vårmøte og årsmøte
På den åpne delen av møtet i auditoriet Glenna i Samling 19. mars var nærmere 40 personer til stede. Tora Herud kåserte om boka «Gudbrands skoledag», som hovedsakelig er basert på dagbøker skrevet av en sekstenåring i Slåstad på 1870-tallet, men også på samtidige reportasjer i Hedemarkens Amtstidende. Asgeir Østli kåserte om «Fra Storsjøen til The Great Lakes», boka om utvandringen fra Nord-Odal, med vekt på hvilke kilder som kan brukes i denne type slektsforskning.

Gave til idrettslaget
På vegne av «Jul i Nord-Odal» overrakte Gunnar Nygård et gavebrev på kr 40 000 til Nord-Odal IL, som var representert ved lederen i skigruppa, Ole Erik Løkker Skogheim. Han takket for pengene og orienterte om skiaktivitetene i idrettslaget. Pengene er en del av overskuddet etter salg av «Jul i Nord-Odal» for 2024. Hvert år siden 1990 har en betydelig del av overskuddet fra juleheftet gått til idrettsaktivitet for barn og unge. For 2024 tilfaller kr 60 000 av inntekten kulturminnelagets arbeid.

Årsmøtet
Årsberetningen ble tradisjonen tro presentert på skjerm, kommentert og deretter godkjent. Etter forslag fra styret vedtok årsmøtet noen mindre endringer i vedtektene. Regnskapene for kulturminnelaget og Jul i Nord-Odal ble også godkjent, og det ble konkludert med at økonomien i laget er solid. Valgkomiteens innstilling ble enstemmig vedtatt. Hans Øyvind Knapper fortsetter som leder, mens mangeårig sekretær, May Britt Rovelstad, gikk ut av styret etter eget ønske. Hun ble takket for innsatsen med blomster og lagets hedersskål av Hans Øyvind. Hun erstattes av Ingeborg Østmodalen. Anne Marie Flo Hvidsten ble valgt inn som nytt varamedlem. Turid Aas Thorstensen ble takket av med blomster og skål etter 13 år som revisor, mens uttredende medlemmer av valgkomiteen, Anita Bunes og Marius Skogstad, fikk blomster og takk.

Trautgruva
Kulturminnelaget har i løpet av sommeren ryddet kulturstien ved Trautgruva og satt den i presentabel stand igjen etter mange års manglende vedlikehold. Begge informasjonstavlene har fått ny taktekking og et strøk beis, og oppgraderte plakater med lang holdbarhet er montert.

Arbeidet har skjedd med godkjennelse fra grunneierne og i forståelse med kommunen.

Foto: Hans Øyvind Knapper.

Svein Viktor ble årets «Kav odøling»

På vårmøtet i Nordre Odalen Kulturminnelag 19. mars ble Svein Viktor Haugen utnevnt til årets «Kav odøling» og vinner av lagets dialektpris. Det var lagets leder, Hans Øyvind Knapper, som – på dialekt – foretok den høytidelige overrekkelsen.

– Årets prisvinner lever opp til alle kriteria før prisen. Han har på mange ulike arenaer – både i bigden og øvv utabigds – vøri en konsekvent, trigg og bevisst bruker ta odalsdialekta. Han har vøri et språklig førbilde før alle både gjønnom utøvelsen ta irket som bilmekaniker og seinere som læ'ær og som motorsiklist. En kan nesten siæ at han kjøør motorsikkel på odøling øvv, sa Hans Øyvind og overrakte Svein Viktor diplom og blomster.

Prisvinneren jobber som bilfaglærer på Jessheim videregående skole, avdeling Romerike fengsel. I sin begrunnelse la juryen (styret i kulturminnelaget) særlig vekt på et innspill fra en kollega og odalspatriot:

«Han snakker kav odøling til alle – uansett åkken verdensdel den innsatte kommer ifra. Noen ganger er eleven svak i norsk, men etter ett semester med Svein så snakker de jammen med odalsdialekt! I tillegg bruker han dialekta til å spre varme og glede på jobben til oss som er så heldige å få jobbe sammen med han. Jeg har hytte i Odal'n, men har enda ikke truffet en i Odal'n som er så tru mot dialekta si! Håper dere kan hedre denne mannen som hardnakket snakker kav odøling, selv med mange påvirkninger daglig!»

Prisvinner Svein Viktor Haugen med diplom og blomster. Til høyre kulturminnelagets leder Hans Øyvind Knapper. (Foto: Gunnar Nygård)

«Et ulykkestilfelde»

I mars 1942 druknet den sju år gamle sønnen til sogneprest Finn Konow og hans kone Emma Marie (Lillemor) i Sandsåa, et steinkast fra prestegarden. Dette var et hardt slag for familien, og menigheten, lokalmiljøet og bygdefolket for øvrig ble også sterkt preget av den tragiske hendelsen. Under overskriften «Et ulykkestilfelde» forteller 14 år gamle Åse Gravlie i stilboka si om det som skjedde.

«Tirsdag den 3dje mars 1942 hendte det en trist ulykke på Sand. Lille Georg, sønnen til presten vår, gikk under isen og drukna. Han hadde gått ut om ettermiddagen og gått ned til elva. Så hadde han visst satt seg på ei berghelle, og derfra hadde han glidd ut i vatnet. Dette hendte like nedafor Sandsbrua.

Ingen var til stede da han faldt uti, men en av tømmermerkerne, som arbeidet på den andre sida, hørte han skreik og løp til. Men Georg var alt under.

Folk strømmet til for å hjelpe. De sokna alle steder, men fant ham ikke. Einar Krogsrud falt da i vatnet. Han kjente Georg med beina sine, og han fikk da rørt på ham så han flaut opp. Doktor Ansteensen og distriktslegen ble hentet med en gang.

Oppe på kontoret til presten holdt de på i mange timer for å få livet tilbake, men forgjeves. Alle opplivingsforsøk ble prøvd, men til ingen nytte.

Georg var ikke mer enn 7 år og gikk på Krattebøl skole. Denne ulykka voldte stor sorg på prestegarden. Hele bygda sørga med prestefolka.

Begravelsen var den 10. mars. Kjerka var aldeles full. Presten forrettet sjøl. Det var en høytidelig stund i kjerka den dagen. Det var ikke mange som ikke gråt, barn og voksne. Alle hadde med seg krans eller avskårne blomster, så grava var som et heilt blomsterbed. Etter talen ble sangen «Deilig krone, deilig krans» sunget. Den sangen likte Georg så godt.»

Skulle møte Gamle-Bronen

Georg, som var den yngste sønnen til sogneprest Finn Konow, hadde gått for å møte forpakteren på prestegarden, Ole Røkholt. Han og hesten Gamle-Bronen var på veg hjem med et vedlass. Uvisst av hvilken grunn gikk Georg ned til åa ved Sandsbrua. Der skjedde det fatale; Georg skled på et svaberg og havnet i vannet.

Av May Britt Rovelstad og Gunnar Nygård

Georg (t.h.) sammen med sine to søsken: Carl og Gerd Elisabeth. (Foto utlånt av familien)

Mange prøvde å redde ham

Gunnar Hol og Julius Svarverud, som merket tømmer like i nærheten, hørte Georg rope om hjelp og løp til. Julius fikk tak i hånda til Georg, men taket glapp, og han ble stående igjen med votten. Einar Krogsrud var lærer på den private realskolen som holdt til på Åbu rett på andre siden av Sandsåa. Han og noen elever så hva som skjedde og løp over brua til stedet der Georg hadde sklidd. Strømmen i åa hadde ført Georg under isen. Krogsrud datt ut i vannet og kjente Georg med beina. Etter hvert fikk de dratt ham opp og startet gjenopplivingsforsøk. Begge legene i Sand, Taraldrud og Ansteensen, kom til, og Georg ble båret opp til prestegarden. Der tok også faren til Georg del i gjenopplivingen. Men etter nærmere fire timers iherdig innsats måtte Konow innse at sønnen var død.

Dagen etter ble drukningen omtalt i Kongsvinger Arbeiderblad.

«Nyheten om denne sørgelige hendelse spredte seg raskt over Nord-Odal i går, og kom som et sjokk på alle. Georg var en kvikk og oppvakt gutt som det bare var så altfor sørgelig skulle bli revet bort på en så tragisk måte. For foreldrene var det et hardt slag, men også bygdefolket er vi sikker på sørget med sin kjære sokneprest og hans familie i går.»

«Gripende begravelse i Nord-Odal»

Kongsvinger Arbeiderblad skrev dette om begravelsen:

«Sokneprest Konows sønn Georg ble begravet i dag ved Sand kjerke som var helt fylt. Det har aldri tidligere vært så mange mennesker i kjerka ved noen begravelse. Menigheten sluttet helt opp om sin prest i de tunge dager han har hatt sia hans sønn druknet for 8 dager sia. Kjerka var vakkert pyntet med kranser, blomster, grønt og lys. Soknepresten forrettet sjøl, og hans tale formet seg som et personlig vitnesbyrd til menigheten, båret av sann og oppriktig kristentru. Et sangkor sang «Herre ta i din sterke hånd», og Bjarne Rindal sang solo «Velt alle dine veier» og «Tenk når engang den tåke er forsvunnet». Der ble holdt korte taler som var båret av kjærlighet til presten og hans familie, således av forpakter Bekholt [Røkholt], res. Kap. Johnson og

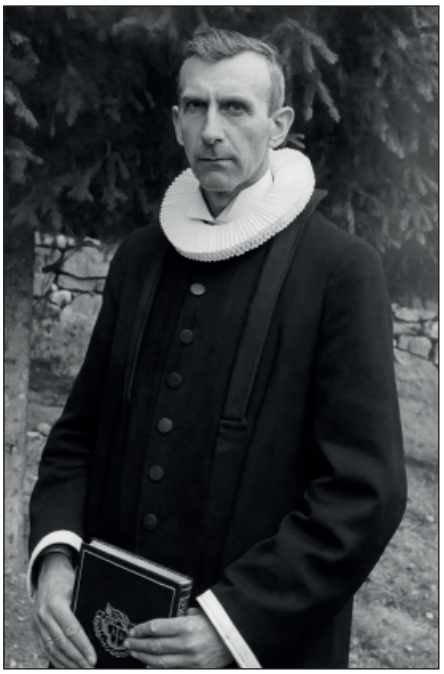

Bygdehistoriker Bengt Ringvold ved grava til Georg. Den ligger rett sør for kirka. (Foto: Gunnar Nygård)

kjøpmann O. A. Sæther, den siste på vegne av Mo menighetsråd, alt i forbindelse med kransepålegging. Fru Markusson ved orglet spilte ledsaget av Nell Gravlie på fiolin «Våren» og «Åses død». Soknepresten forrettet sjøl jordpåkastelsen.»

Et spesielt vennskap

Georgs storebror, Carl, var 15 år da lillebroren druknet. Mange år senere, da han var kallskapellan på Røros, har han omtalt drukningsulykken og foreldrenes sorg i et julenummer av menighetsbladet. Carl nevner også at det var et spesielt godt forhold mellom Georg og Gamle-Bronen. Fra han var bitteliten var nemlig Gamle-Bronen og han uadskillelige. Når Georg kom, bøyde hesten hodet ned slik at gutten fikk godt tak i luggen, og så fulgte han villig med. Gamle-Bronen dro sleden med Georgs kiste til kirkegården, idet han stadig vendte hodet bakover mot den vesle kista. Etter den dagen tok han ikke til seg mer føde, og ei uke senere «fulgte han etter over dødens terskel», skrev Carl.

Sogneprest Finn Konow. (Foto: Lars Bry / Kulturminnelagets fotosamling)

I Nord-Odal fra 1932 til 1946

Finn Konow (1895–1977), opprinnelig fra Bergen, avløste Jon Lunke som sogneprest i Nord-Odal i 1932. Han hadde embetet til juni 1945, da han ble prost i Vinger og Odal. Fra 1946 til 1959 var han sogneprest i Vestre Toten. Han giftet seg med Emma Marie Mohr Monsen i 1926, og de fikk tre barn: Carl (f. 1927), Gerd Elisabeth (f. 1932) og Georg (f. 1934). Barna ble i det daglige kalt Calle, Vesla og Goggen.

Profilert, avholdt og arrestert

Konow var en profilert og avholdt prest for nordodølingene. Under 2. verdenskrig markerte han seg som en sterk motstander av de tyskvennlige myndighetene. Under en gudstjeneste i Mo kirke 3. desember 1943 leste han opp et hyrdebrev der biskopene protesterte mot innsettelsen av biskoper med nazi-sympatier. Tyske soldater var til stede, og rett etter gudstjenesten ble Konow arrestert. Hele menigheten reiste seg og prøvde, uten å lykkes, å hindre det. Konow ble kjørt til fangeleiren Grini utenfor Oslo. Her satt han fanget fram til 21. juni 1944.

I løpet av oppholdet greide Emma Marie å besøke ham en gang – for-

Mange barn i kø før bollefest i prestegarden. (Foto utlånt av familien)

Konow sammen med menigheten etter en gudstjeneste i Trautskogen kapell i 1942. Foran fra venstre: Hans Sørbråten, Erik Kjærnli, Kåre H. Hagen, Ingrid Stenhaug (bak), Inger Nordhagen, Elin Trøften, Ivar Hagen (foran), Margith Hagen, Berit Dalsrud, Alfhild Lien, Signe Kjærnli, Åse Sørbråten, tre barn foran: Synnøve Sjøen, Grethe Nerhagen og Oddvar Nordhagen. Videre: Per Indgjerd, Amund Henriksen, Ole Stensrud Labbsveen (fra Espa), Edvard Trøftbråten, Hans Lien, Peder Sjøen.

Neste rekke fra venstre: Ole Kjølen, Henry Kjærnli, Mathea Lund, Borghild Lishagen, Karen Nerhagen, Oline H. Kjærnli, Inga Hersjøen, Margith Nerhagen, Tea Dalsrud, Kersti Indgjerd.

Bak fra venstre: Peder Rønningen, Martha Trøftbråten, Paula Trøftbråten, Marie Sjøen og Hedvig Sjøen (foran), Peder Svarverud, sokneprest Finn Konow, Thora Sørbråten, Karen Hagen, Harald Hagen, Andreas Markusson (foran), Anton Dalsrud, Hans Sjøen (bak). (Foto: Lars Bry / Kulturminnelagets fotosamling)

kledd som sykepleier. Konow hadde havnet på sykehuset etter å ha blitt slått i kneet med ei geværkolbe av en av fangevokterne, dette fordi han i en sammenheng hadde beveget seg for tregt.

Ifølge avisa Norges Nytt, utgitt i Stockholm på julaften 1943, var Konow en av 81 norske prester som var fengslet.

Konowtangen ved Otten

For å komme rundt i bygda gikk han ofte til fots, men han brukte også sykkel eller spark. Prestegarden var et samlingspunkt for menigheten, ikke minst for barna, og ofte var det bollefester og andre sammenkomster. Sammen med Emma Marie holdt han også søndagsskole i prestegarden. En odde i sjøen Stor-Otten heter Konowtangen. På dette stedet satte Jakob Lishaugen opp hytte på 1960-tallet, og i et velkomstdikt til hytta nevner han dette navnet. Det skal ha sin opprinnelse i at presten Konow brukte å sitte og skue utover sjøen og landskapet rundt nettopp på denne odden når han var på utflukt til Ottsjøen. «Bestemor og bestefar la igjen en del av sitt hjerte her», skriver Marianne Konow om besteforeldrenes forhold til Nord-Odal.

Slektskap

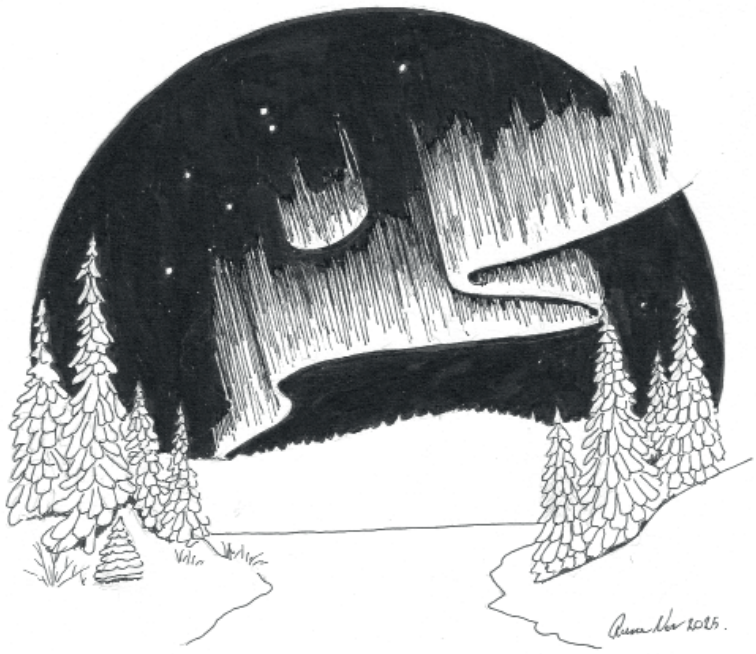
I Konow-familien var det prester i generasjoner bakover. Finn Konows søster, Julie, ble gift med biskop Wollert Krohn-Hansen. Deres sønn, Carl Wollert Krohn Hansen, var sogneprest i Nord-Odal fra 1975 til 1985. Han døde i september 2025, 98 år gammel.

Kilder:

- *Åse Gravlies stilbok, utlånt av Stig Gravlie.*
- *Dokument utlånt av Finn Konows barnebarn, Marianne Konow.*
- *Artikler i Kongsvinger Arbeiderblad, mars 1943.*
- *Nord-Odal bygdebok, bind 2, 1971.*

Emma Marie og Finn Konow. (Foto utlånt av familien)

Vinternatt

De sirkelrunde
skogsåsene løfter
himmelkuppelen,
veldig og blå,
ellers fikk ikke
stjernene feste
og nordlyset
ingen harpe
å spille på.

Av Jakob Lishaugen

På interrail for 50 år siden

Vi hadde gledet oss lenge og følte oss vel forberedt for turen ut i den store verden. Vi var venninnene Wenche Amundsen (senere Trøftbråten) og undertegnede. Det gikk greit å gjøre seg forstått på både engelsk og tysk, og hvis det knep, kunne vi snakke litt fransk også.

Reisekassa var romslig etter flere ukers sommerjobb i kantina på Blakstad sykehus i Asker. Der fikk vi bo gratis i leiligheten til Wenches tante og onkel. Tante Marie spanderte billetten min. Den kostet kr 620 i 1975. Av onkel Julius fikk jeg en 50-lapp og beskjed om å kjøpe meg buksestrikk. Så det var nok en del bekymring rundt denne turen, og det var jo ikke så rart. Vi var unge og fagre og lyshårede. Wenche hadde fylt atten, jeg ville fylle i november.

Avreise

Den 22. juni 1975 kjørte svoger Roar oss til Østbanen. Der sto vi med fulle ryggsekker med påsydd norsk flagg og teppepose festet på toppen. Humøret var på topp helt til Roar ønsket god tur og dro tilbake til Odalen. Da sank hjertet i brystet mitt. Jeg syntes Østbanen var umåtelig stor, men den var sikkert liten i forhold til stasjonene vi måtte finne fram på nedover i Europa. Det ble ikke mye søvn på nattoget fra Oslo, via København og så til Hamburg. Der fant vi heldigvis overraskende lett fram til ungdomsherberget «Auf dem Stintfang», hvor vi fikk en god natts søvn.

Tyskland

Dagen etter traff vi to muntre Falunjenter på stasjonen i Hamburg og slo følge med dem helt til ungdomsherberget i Köln. Vi skiftet tog i Hannover i høljende regn og tordenvær. I kupeen vår fikk vi selskap av en riktig trivelig tysker. Han ville høre alt om hvordan det var i Norge. Så der fikk vi testet tysken vår og sendte en vennlig tanke til lektor Hokstad på Eidsvoll gymnas.

Påfølgende dag ble full av viderverdigheter. Det startet kl. 07.00 med tyske marsjer på full guffe over høyttaleranlegget på hver sovesal. Effektiv vekkeklokke! Deretter frokostkaffe svart som natta, forferdelig besk. Senere lærte vi at det måtte til melk og sukker.

Humøret steg betraktelig etter et besøk i mektige Kölner-domen. Så gikk ferden videre til Heidelberg, hvor vi surret lenge fram og tilbake med trikk og strevde voldsomt for å finne ut av billettautomatsystemet. Til slutt ble vi reddet av to hyggelige karer, en tysker og en engelskmann. Sistnevnte betalte sågar billettene for oss, og endelig kom vi fram til ungdomsherberget. Der ble det en ny nedtur da jeg mistet fotoapparatet mitt ned fra overkøya og i gulvet så det gikk i knas.

Neste morgen var humøret på topp igjen. Vi fikk kakao til frokosten! Etterpå ruslet vi rundt i den koselige

Av Ingrid Rovelstad

byen, og jeg kjøpte meg nytt fotoapparat. Det kostet 83,40 DM, noe som tæret betydelig på reisekassa. Når jeg 50 år senere ser på bildene fra turen, er jeg glad for det kjøpet.

Sveits

Den 27. juni gikk ferden videre via Stuttgart til Zürich. Sveitserne ga umiddelbart et godt inntrykk; to karer hjalp oss å kjøpe trikkebilletter uten at vi spurte engang. En tredje skulle selv til ungdomsherberget, så vi hang på. Vel framme oppdaget vi at vi skulle dele rom med to totninger, to trøndere og en svenske. Så der ble det livlig! Om kvelden gikk vi ned i lobbyen, som var stappende full av folk fra all verdens kanter. Der satt også Hassan, som vi hadde slått følge med tidligere på dagen. Han var en bereist medisinstudent fra Kairo, hyggelig, mørk og pen. Vel å merke – jeg syntes det, ikke Wenche! Hun forsvant nokså fort opp på rommet igjen, mens jeg ble sittende og prate med Hassan hele kvelden. Og selvfølgelig ble jeg betatt. Etter en kveld med engelsk tale, tett sigarettrøyk og fryktelig høy musikk var jeg temmelig ør da jeg la meg. Demis Roussos ble spilt hyppig den kvelden. Den dag i dag får jeg sommerfugler i magen når jeg hører den stemmen.

To interrailere på strandpromenaden i Nice: Ingrid (t.v.) og Wenche.

Italia

Den 29. juni satt vi igjen på toget, nå på vei til Genova i Italia. Alpene var imponerende, dvs. det vi så av dem. Det var fryktelig mange tuneller. Turen tok mange timer, og da vi kom fram til Genova, var det sen kveld og stappmørkt. Vi hadde ikke tenkt over at det ikke er lyse nordiske netter så langt mot sør. Det hadde spart oss for mye ubehag å ha vært litt mer forberedt her.

Rett utenfor stasjonen kom det en kar bort til oss og spurte på gebrokken engelsk om vi ville ha billig losji. Vi var sterkt i tvil, men det fristet ikke å begynne å vandre rundt og lete etter ungdomsherberget heller. Så vi diltet etter karen opp og ned trapper og gjennom trange smug. Nå var vi mildt sagt ikke høye i hatten – hvor bar dette hen? Det hjalp litt at det sto «Pensone» på huset da vi kom fram. En litt forhutlet dame viste oss inn på et rom som var noe snuskete, men greit nok. Ikke før var damen ute igjen, så låste vi døra, la lommekniven under puta og munnsprayen på nattbordet og håpet det beste. Etter en god stund banket det på døra igjen. Vi for opp. Det var den samme damen som ba om å få passene våre. Det ble så som så med søvn denne natten.

Grytidlig neste morgen sørget vi for å få passene tilbake, og så bar det sporenstreks til togstasjonen. Der var toalettet et hull i gulvet. Det hadde vi aldri sett maken til. Enda verre var det på det stappfulle toget til Nice. Dette også helt uaktuelt å bruke! Heldigvis fikk vi seter i en kupe, riktignok sammen med to karer fra Israel som iherdig prøvde å få oss i tale. Etter gårsdagens viderverdigheter var vi ikke i humør til å snakke med noen, så vi lot som vi ikke forsto verken engelsk eller tysk. Etter en lang stillhet spurte plutselig den ene på fransk hvor mange klokka var, og helt automatisk løftet jeg armen og så på armbåndsuret. Avslørt! Vi måtte le litt alle sammen da.

Frankrike

Ved ankomst Nice var vi utmattet etter lang togtur og varme, så det ble med et halvhjertet forsøk på å finne ungdomsherberget. Vi tok inn på hotell! Der var det bad med wc, badekar, dusj og endog det ukjente møbelet bidet! Senga var myk og god med svale laken. Lykke på jord!

Neste morgen flottet vi oss og ringte ned til resepsjonen og bestilte frokost på rommet – på fransk. Da følte odalsjentene seg som luksuriøse verdensdamer. Etterpå sjekket vi ut og dro på stranda og badet i bølgene. Vannet var dypblått, og langs promenaden sto palmene høye og knallgrønne. Et eksotisk syn for to odølinger. Så dro vi med buss opp til ungdomsherberget. Der var det fullt. Da dro vi ned og tok inn på hotellet igjen! Karen i resepsjonen smilte stort og ga oss det samme rommet.

Den 3. juli ankom vi Gare du Nord i Paris kl. 06.30, etter en lang natt i en liten kupe stinn av skravlekjerringer og hvitløkslukt. Her slo mine bange anelser virkelig til – stasjonen var gigantisk. Etter mye surr fant vi ut at vi måtte ta buss til en annen stasjon, og så tog til ungdomsherberget. De første vi møtte der var et norsk par.

De skulle til Louvre-museet, så vi slo følge. Det som gjorde mest inntrykk der, var Mona Lisa, selv om vi syntes maleriet var skuffende lite. Hageanlegget var derimot kjempemessig.

De to følgende dagene streifet vi rundt i Paris, ofte sammen med Hassan som også hadde ankommet byen. Det gikk overraskende greit å finne ut av metrosystemet. Vi var i Notre Dame og Sacre Cour, besøkte Triumfbuen og ruslet rundt i Latinerkvarteret og ved Seinen. Å stå oppe i Eiffeltårnet om kvelden og se utover den opplyste byen var uforglemmelig!

Det er dagene i Paris som glitrer sterkest i minnet. Vi opplevde det nesten eventyrlig å få komme og se alle de berømte og vakre stedene vi hadde lest om og sett bilder av i franskboka. Den dag i dag ligger i mine gjemmer en liten hånd i elfenben kjøpt på det afrikanske marked. Den skal angivelig beskytte eieren mot «The evil eye».

Nederland

Den 7. juli gikk ferden videre til Amsterdam. Der fikk vi kjøpt inn de siste gavene vi skulle ha med hjem. Det er utrolig at vi fikk med oss alt i sekken! Om kvelden ruslet vi langs kanalene. Det var et yrende folkeliv både om bord på alle båtene og på land. Noe slikt hadde vi aldri opplevd før. Så flottet vi oss og gikk på fin restaurant med linduk og levende lys. Hvor hadde det nå blitt av de nøkterne og beskjedne odalsjentene? Vi hadde nok forandret oss litt på turen, blitt tryggere og hatt godt av å finne fram og klare oss selv.

Hjem igjen

Neste morgen satte vi oss igjen på toget. Det ble en lang tur med tre togskift før vi ankom København. Der var det nytt togbytte. Det var fryktelig mye folk på perrongen, og plutselig kom vi bort fra hverandre. Jeg tullet meg inn i en sovevogn og ble stående innestengt av folk som kom fra begge kanter. Da jeg endelig kom meg ut derfra, ble jeg fanget inne i en flokk nonner med flagrende gevanter og en haug kofferter. Det var den eneste gangen på hele turen jeg fikk panikk. Hva i all verden skulle jeg gjøre hvis jeg ikke fant igjen Wenche? Det gikk heldigvis bra, og etter hvert fikk vi sitteplasser også.

Etter en lang natt på toget, med lite søvn, ankom vi Oslo på morgenen 9. juli. Byen virket litt puslete nå, og Østbanen hadde visst krympet. Kl. 12.00 dro vi fra Oslo med Odals-bussen. Det var litt vemodig at turen var over, men du verden så godt det var å komme hjem. Og til tross for enkelte utskeielser hadde vi i det store og hele levd såpass nøkternt på turen at det var igjen noen slanter i reisekassa også.

Etter mange år på hvert vårt hold bor vi på Sand både Wenche og jeg nå. Vi ses ofte, og nesten hver gang prater vi om turen vår. «Husker du?» sier den ene av oss. Ja visst husker vi! Og så er vi på tur igjen.

Det skjedde i 1925

Kloakk i Magasinbekken
Herredsstyret behandlet en henvendelse fra Halfdan Danielsen om at kloakken fra Thorvald Meyers Minde (gamlehjemmet) «forurenser vandet i Magasinbækken, hvor der tas drikkevand». Han ba om dette måtte bli rettet i henhold til «sundhetsvedtægtene». En komite ble valgt til å utrede saken.

Folkevisedans
I april starter Mo ungdomslag et kurs i folkevisedans med Ingeborg Aabråten som leder. «Der var fuldt hus – ca 60 elever møtte første aften trods de mørke kvelder og de sølete veier», skriver «Iakttager» i Hedemarkens Amtstidende.

«De stjålne kaalhoder»
Ni vitner blir avhørt da en mann fra Mo i forhørsretten på Skarnes blir dømt til 21 dagers betinget fengsel for å ha stjålet noen kålhoder til en verdi av 20 kroner.

Austvatn kommunistlag
Austvatn arbeiderlag beslutter på generalforsamlingen å melde seg ut av Arbeiderpartiet. Laget blir deretter konstituert som Austvatn kommunistlag.

Stor arbeidsledighet
Nord-Odal kommunistiske herredsparti henstiller til herredsstyret å strekke seg langt for å hjelpe de arbeidsledige. «Mange ser sig nu ingen anden raad end at henvende sig til fattigvæsenet, men da dette jo blir direkte utlæg for kommunen, mener vi det er mest regningssvarende at skaffe flest mulig arbeide», heter det i henvendelsen. Det anbefales å skaffe arbeid til mange ved veianleggene, og at det settes i gang «vedopplægning nu i denne sneløse vinter».

Kjøretillatelser
Erik Pedersen Norderud får tillatelse til å kjøre mjølk fra Nord-Odal til meieriet på Skarnes med en 1-tonns Ford lastebil. Anders P. Hagen får tillatelse til å trafikkere veien Skarnes–Størja med automobiler.

Veiarbeidere
En oppgave over antall veiarbeidere fra Hedmark fylkes veivesen viser at det per 1. februar er beskjeftiget 19 mann i Nord-Odal.

Lærerinneansettelse
Ingeborg Bjørnstad fra Knapper blir ansatt som lærerinne ved Austvatn skole. Til stillingen har det meldt seg 72 søkere.

Lite snø skaper problemer
Januar er en svært snøfattig måned. I begynnelsen av februar melder Indlandsposten: «… slædedoningene gaar paa veierne i Sand, mens det derimot ikke gaar an at bruke slæden endnu i Mo, som ligger mer

Av Gunnar Nygård

nord og høiere. Det værste er at det er saa vanskelig at faa frem ved fra skogen, og de gamle beholdninger er snart sluppet op.»

Salg av tobakk til barn
Et kretsmøte på Rud skole henstiller til herredsstyret å innskjerpe bestemmelsen om at det er forbudt å selge tobakk og sigaretter til barn under 15 år. Herredsstyret går enstemmig inn for å be lensmannen påse at forbudet blir overholdt.

Langrenn for gutter
8. mars ble det avholdt langrenn for gutter i Sand. I klasse 12–15 år vant Olaf Tangen, med Birger Myrvold, Ole Myrvold, Per Sætre og Ole Holen på de neste plassene. I klasse under 12 år ble Trygve Dyrhaug best foran Rolf Ruud, Klaus Kristoffersen, Reidar Rindal, Birger Nesset og Brynjulf Danielsen.

Skole på Berg?
Skolestyret avviser en henvendelse fra 92 oppsittere i Knapper og Mo om at det bør opprettes en ny skole på Berg, og at gården Berg blir innkjøpt til formålet. Henvendelsen videresendes til herredsstyret som senere støtter vedtaket i skolestyret.

Sjukdom
Akutt katarr i åndedrettsorganene rammer 31 nordodølinger i mars, mens 22 søker lege for influensa, viser en statistikk fra Hedmark fylke.

Fløting
I løpet av sesongen blir det fløtet omkring 800 000 tømmerstokker i vassdragene i Nord-Odal. «Der har aldrig været gjort saa meget i skogen paa en maaneds tid som iaar», sier distriktsjef i 5. distrikt, Arne Løfsgaard til Indlandsposten. På grunn av lite snø har det vært vanskelig å få tømmeret fram til åene.

Raske mosokninger
«Mosokningene, med kredsmesteren innen sin midte, saa særlig godt forberedt ut, og det var ingen overraskelse at de løp av med pokalen», skrev Indlandsposten i referatet fra terrengløpet om Kongsvinger-pokalen 19. mai. Hans Kleven og brødrene Arne og Knut Haagenrud sikret seieren for Mo IF. Hans Larsen og Fredrik Knapper deltok også. I et terrengløp på Disenå var Hans Larsen den raskeste, mens Arne Haagenrud ble nummer tre og Knut Engen nummer sju.

Fortsettelsesskolen i Sand
15. mai blir det avholdt avslutningsfest for fortsettelseskolen i Sand. I et innlegg i Hedemarkens Amtstidende roser Thor Dyrhaug student Tormod Spilhaug, som har vært lærer. «At lærerens energiske og dyktige arbeide og elevenes flid har git et utmerket resultat, derom vidnet baade en mundtlig prøve og de fremlagte skriftlige arbeider som omtrent uten undtagelser var særdeles tilfredsstillende.»

Sand Mannskor stiftes
Sand Mannskor blir stiftet på Holt skole 28. januar 1925. Initiativtakere er lærerne Andreas Markusson og Torbjørn Berg. Markusson blir den

første formann og Berg dirigent. Det melder seg 12 interesserte, og etter hvert øker medlemstallet. Toppen nås i 1954 med om lag 40 sangere. Etter mange begivenhetsrike sangår blir virksomheten lagt ned i 1986, og flere av medlemmene går over i Odal Bygdekor.

Bjølseth legger ned verkstedet

Bernhard Bjølseth legger ned verkstedet ved Sandsfossen i 1925 på grunn av sjukdom. Det har da eksistert i over 15 år, og her ble det laget det meste – økser, låser, hestesko, børser, stolpeklør og jernband til vognhjul. Bjølseth, som kom fra Elverum, var utdannet børsemaker, men han tok alle typer mekaniske oppdrag. Etter hvert som bilene gjorde sitt inntog, hjalp han fortvilte eiere med å reparere nedslitte motorer. Drivkraften fikk han fra møllebruket med vaiere over fossen. Amund Sandberg begynte i verkstedet som 14-åring. I 1931 begynte han for seg sjøl i eget verksted på Sand.

Ny lege i Mo

Fra herredsstyreprotokollen: «Efter indstilling fra en nedsatt komite, i andledning av, at Dr. Løfsgård akter å nedsætte sig som privatlæge i Mo, uttaler Herredsstyret, at der er behov for en læge i Mo og har intet å indvende mot dette. Vedtat med 15 mot 6 stemmer.»

Settepoteter

Fra herredsstyreprotokollen: «Efter ansøkning fra jordstyret, besl. enst. å garantere for et kassekredittlån indtil kr. 16 000 til indkjøp av 46 000 kg sættepoteter, der straks blir utlevert igjen mot kontant eller garantibevis.»

Fra Bjølseths mekaniske verksted. Fra venstre: Bernhard Bjølseth, Hans Stenerud og Søren Stenerud. (Foto: Kulturminnelagets fotosamling)

Landbruksforedrag
«Et celebert besøk hadde Nord-Odal søndag, idet en del professorer fra Landbrukshøiskolen som A. Haagenrud og frues gjester hadde fulgt opfordringen til at holde fordrag om landbruksspørsmål. De blev holdt i Mo ungdomslokale. Det var en fornøielse at høre paa de dyktige fremførte foredrag, og man sat med en tryg følelse av at der lå stor sakkyndighet bak», skriver Hedemarkens Amtstidende 4. august.

Skogbrann
Mellom 500 og 600 mål går tapt i en skogbrann på grensen mot Romedal. Brannen skal ha startet da en vedhugger gjorde opp varme for å koke kaffe.

Elgku med parykkhorn
«Gunnar Hol i Nord-Odal skjøt under elgjagten i fjor høst en elgku som var utstyrt med noen ganske eiendommelige horn – saakaldte parykhorn. Det antas at denne abnormitet skyldes en eller anden feil i koens genitalorganer. Elgehodet er nu stoppet ut av Veterinærinstitutet, som fik det tilsendt.»

Fyll og slagsmål
Indlandsposten forteller om et «… svært slagsmaal mellem en del svirebrødre» på Vonheim. En av kamphanene, en mann i 35-årsalderen, ble tildelt et slag i hodet av en tomflaske, og «… dr. Løfsgaard maatte hentes for at sy igjen den svære flænge, manden hadde faat av flasken», skriver Indlandsposten.

Mo samvirkelag stiftes
I et møte på Elim 8. februar blir Mo samvirkelag stiftet som et kooperativt selskap. Tarald Norli velges som formann, og med seg i styret får han Lars K. Fossen, Alfred K. Ødegaard, Marius Ringkilen, Herman Midtsund, Ole O. Vestby og Gudbrand G. Morterud. Som bestyrer ansettes Per P. Engen.

Landsøl
Herredsstyret gir disse landhandlerne tillatelse til å selge landsøl: Mo Samvirkelag, Ragnvald Haug, Haugerud Landhandleri, Jørgen Bjørnstad, Johs. Narud og Carl Nygaard.

Kjøreuhell
Tre kvinner, tre barn og en mann var på veg fra Størjen til Sand i en hestevogn da de møtte en bil. Sjåføren så ikke hestevognen og kjørte rett mot hesten, som ble redd og reiste seg på bakbeina. Alle i vognen ble slengt ut. Kvinnene ble svimeslått. «Barna var så godt inntullet at de ikke slog seg noe større. Kjørekaren slapp også heldig fra affæren», skriver Østerdalens Arbeiderblad.

Vegvokter hedret
Ottar Sandberg blir hedret med Kongelig Norsk Automobilklubs diplom for godt vegvedlikehold. Han har vært ansatt som vegvokter i Nord-Odal fra 1. juli 1914. «Automobilklubbens vakre diplom med sølvbæger blev av lensmand Lund overrakt Sandberg i hans hjem, og lensmannen takket ham for utvist nidkjærhet i sitt arbeide», skriver Indlandsposten. Ordfører Midtsund var også til

stede og takket Sandberg for vel utført arbeide.

Ny sogneprest i Sand
Den 29. august blir Jon Lunke innsatt som ny sogneprest i Sand kirke. Han etterfølger Theodor Nordseth. «For anledningen vaiet det norske flag paa gaardene omkring Sand kirke, og da høitideligheten tok sin begyndelse, brøt solen igjennem skydekket og kastet en strålebundt ned over den hvite kirke. Kirken var ikke fuldt besat av folk, men mange var møtt frem, langt fler end ved en sedvanlig gudstjeneste», skriver Hedemarkens Amtstidende.

En vellykket skoletur
5. klasse ved Sagstua skole og årets konfirmanter, til sammen 46 gutter og jenter, er på skoletur til Charlottenberg. De besøker også Kongsvinger festning og historiske steder som Lierstøtten, Matrand og Skotterud. På hjemturen er de innom Kaffistova på Kongsvinger. Lærer Nereng forteller at «smaapikene» ved skolen har hatt en syklubb og arrangert basar, og at de har leid tre lastebiler til turen. «Barna var svært begeistret for turen», skriver Hedemarkens Amtstidende.

Frelsestemplet
Nord-Odal.
Stor **officersdemonstration** tirsdag og onsdag **8. og 9. september kl. ½9.** Major og fru **Holm** leder. Assisteres av adjutant **Linderud** samt 13 tilreisende feltoffiserer. Interessante beretninger fra feltet. Solo, duetter, strengemusik. Alle velkommen. Entrè kr. 0.50. 2480

Har felt 85 elger
Hans Rudsbraatens jaktlag feller i september en elgokse i Bergestad skog. Skytter er Klaus Indgjerd. Dette er den 85. elgen som Rudsbraaten (kjent som Elg-Hans) i sitt lange jaktliv har vært med på å felle.

Privat kinodrift
Etter at Einar Arntsens kinodrift blir avsluttet, får kommunen to søknader om tillatelse til å drive kino. Det oppstår stor diskusjon i herredstyret; mange representanter er redd for at dette skal føre med seg «støy og spetakkel» på vegen etter forestillingene. Theodor Holtet nevner at det også er spetakkel på «læsarmøter». Arne Løfsgaard inviterer Holtet til bedehuset Salem, der det visstnok skal være roligere tilstander. Holtet legger til at det også hadde vært fulle folk og leven ved Sand kirke dagen før. Andreas Kolstad støtter Holtet. Han bor nær et bedehus og sa at det var nok av slagsmål og leven der.
Til slutt blir det, mot åtte stemmer, gitt tillatelse til at Nils Dagfinrud og Thoralf Flikkerud får drive kino i Nord-Odal.

Hjemmebrenningen i Nord-Odal
Den 29. oktober skriver Østlendingen: «Lensmannen i Nord-Odal tok i går 96 liter sats til hjemmebrenning. Beholderen med satsen var gjemt under gulvet i vedskålen, gravet dypt

ned i jorden.» Tidligere på året ble en nordodøling dømt til 400 kroner i bot, subsidiært 40 dagers fengsel, for å ha vært i besittelse av et «… brendevinsapparat, hadde tilvirket og solgt brendevin».

Møte i Sand ungdomslag
10. oktober holder Amund Larsen d.y. foredrag om «Maal og folkeminne i Odalen» på et møte i Sand ungdomslag. Etter foredraget oppfører lagets teatergruppe skuespillet «Paaskebrunt» før kvelden blir avsluttet med dans.

Fortsettelsesskolen i Mo
11 elever melder seg på til fortsettelsesskolen som kommende halvår skal holdes i Mo. Til den ledige lærerstillingen melder det seg 94 søkere.

Mer hjemmebrenning
I september konfiskerer lensmannen 100 liter sats, flere flasker ferdig «destillat» og et hjemmebrentapparat som var skjult i et hemmelig rom under gulvet. Noen dager senere var lensmannen igjen på en razzia etter hjemmebrennere, og han kom da over 80 liter sats og 4–5 flasker ferdigvare. Lensmann Lund sier til avisa «… at det er meget fyld, og det har det ikke været før. Og faar vi tak i en fyr, som er beruset, saa svarer han altid at det er øl og vin han har drukket, og det er ikke godt for os at faa konstateret at det er noget andet.»

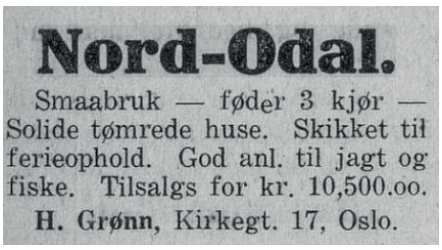
Ny veiskrape
Herredsstyret vedtar å kjøpe en «veiskrape for hestekraft» som veivokter Sandberg har konstruert. Den fjerner gresskantene og skraper grusen inn på veien. Prisen er 300 kroner.

Uvanlig innsamlingsaksjon
Indlandsposten skriver i november om en noe uvanlig innsamlingsaksjon i Rud krets. Formålet var «… dækkelse av en større hembrændsmulkt som en av kretsens indvånere var ilagt.» Ifølge avisa er det kretsens lærerpersonale som har gått i spissen for innsamlingen. «Indvånerne har ogsaa været samstilte om at yde – mer og mindre – for at skaffe beløpet til veie, da vedkommende selv enten ikke kunde – eller ikke ville – betale mulkten, men foretrak at sitte paa «vatten og brød paa Vinger», – men det tykte skulemesteren var saa vondt at tænke paa!» skriver avisa. Innsamlingen blir også omtalt i en rekke aviser landet rundt.

Unge pikers syklub
Unge pikers syklub arrangerer basar i Mo ungdomslokale, Kildal og Elim til inntekt for utsmykning av kirkegården. «Mo kirkegaard er ikke til at kjende igjen», skriver Indlandspos-

ten og takker «klubbens formand, fru Haagenrud, som hele tiden har været drivfjæren i arbeidet. Naar hun tar fat, da maa det jo gaa.»

Andreas Sjøli ny ordfører
Etter kommunevalget i oktober, der Sand og Mo hadde egne valg, blir Andreas Sjøli fra Arbeiderpartiet valgt til ordfører for årene 1926 til 1928 med Marius Midtsund fra Borgerpartiet som varaordfører. I Sand får Lars K. Lund fra Arbeidernes og småbrukernes liste flest stemmer, 1051. Chr. J. Linnerud får 985 og Hans H. Ruud 958. På den borgerlige felleslista får Arthur Munch flest stemmer med 920. Monthei Haug får 869 og Ole H. Østby 738. Marius Midtsund topper den borgerlige felleslista i Mo med 653 stemmer, etterfulgt av Einar Thoner med 629 og Arne Løfsgaard med 557. På Arbeidernes samlingsliste får Andreas Kolstad 1067 stemmer, Hans Mangnes 1040 og Karl Høgberg 1025.

Andreas Sjøli (1886–1963) var ordfører i Nord-Odal fra 1925 til 1939.
(Foto: Kulturminnelagets fotoarkiv)

Kaldt i Mo
Over hele distriktet kom vinterkulda tidlig. Den 3. desember ble det målt ned til 38 minusgrader i Mo.

19-åring dømt
En 19 år gammel gutt fra Sand blir i meddomsretten dømt til 40 dagers fengsel og 20 kroner i saksomkostninger etter at han på en fest hadde slått 2–3 personer med en skigardstaur.

43 år i norsk utenrikstjeneste

Ola Jensen, f. 1943, fra Østmoen i Gardvik, har hatt et opplevelsesrikt og omflakkende arbeidsliv. Fra 1965 til 2015 jobbet han i 13 forskjellige ambassader verden over. Afrika: Nairobi i Kenya, Gaborone i Botswana, Dar-es-Salam i Tanzania (2 ggr), Khartoum i Sudan; Asia: New Delhi i India, Katmandu i Nepal, Jakarta i Indonesia; Amerika: Washington DC i USA, Managua i Nicaragua (3 ggr), Mexico City i Mexico, Bogota i Colombia; Europa: London i England, Brüssel i Belgia. Oppholdene varte fra to til fire år.

– Det var utfordrende og interessant, men jeg tenkte nok ikke nok på familien, sier Ola i dag. Ola hadde engelsk kone i nesten 20 år. Det var nok spennende å dra rundt i verden for både kone og to barn, men til slutt gikk det ikke lenger. Skolegangen ble oppstykket, og kona syntes det ble slitsomt gang på gang å dra fra nye venner etter et par år. På 90-tallet giftet Ola seg med Eliette fra Nicaragua. De har holdt sammen siden og bor nå i selvtegnet hus i Managua i Nicaragua. Landet kan være ustabilt.

– Vi har høy mur rundt eiendommen vår med piggtrådrull på toppen av muren, forklarer Ola.

Han er hjemme på Østmoen en måneds tid omtrent annet hvert år.

Av Hans Otto Glomsås

Førstereisgutter i 1960: Alf Magne Berg og Ola Jensen. (Bilde utlånt av Alf Magne Berg)

– Jeg går inn på NRK og Glåmdalen hver dag. Jeg er opptatt av Odalen og får ro i sjela når jeg kommer hjem.

Eventyret starter

Den verdensomspennende reisa startet etter at realskolen var unnagjort i 1960. Da fikk 17 år gamle Ola og den jevnaldrende kompisen Alf Magne Berg tillatelse av foreldrene til å søke hyre i norsk utenriksfart. De to eventyrlystne guttene ble sendt av rederiet med fly til Vancouver i Canada der båten lå. De dro i juni 1960 og kom ikke hjem før i september 1961. Det var 15 måneder hjemmefra. Da

hadde de vært innom Japan, USA, Malaysia, Kina, Australia, Singapore og så tilbake til Europa. Begge hadde jobb i maskinrommet med månedslønn på 419 kr. De siste fire månedene arbeidet de som smørere i maskinrommet, og da steg lønna til 519 kr i måneden.

– Jeg klarte å spare 1200 kr på de 15 månedene, sier Ola.

Sjømenn kan bli utsatt for mange fristelser, ikke minst med billig alkohol. De fleste har vel hørt utsagnet om en person som strør rundt seg med penger: «Han bruker penger som en full sjømann på land.»

– Det gjaldt ikke for Ola, sier Alf Magne. – Han var meget edruelig, og det har han vært hele livet.

Etter hvert ble det militæret, som på den tida var 16 måneder. – Etter 3–4 måneder fant jeg informasjon om mulig 3-årskontrakt som grenader i militæret, forteller Ola. Han fikk stillingen og ble sendt på opplæring i kommunikasjon og sikkerhet.

– Ola blir fort kjent med folk og har alltid vært initiativrik, sett etter muligheter og tatt de utfordringene han har fått, sier Alf Magne.

Ballen begynte å rulle for Ola. I 1965 søkte han og fikk jobb som sersjant i militæravdelingen ved ambassaden i Washington DC. Etter hvert ble et nytt, samlet hovedkvarter for NATO, både sivilt og militært, flyttet til Brüssel i Belgia, og Ola ble med som «nissen på lasset». Han hadde tatt handelsgymnaset som privatist, og arbeidsoppgavene i årene som kom var innen administrasjon, økonomi og regnskap, personell, konsulære saker og sikkerhet.

Hjelp til nordmenn i Nepal

Ola har naturligvis vært borti mange situasjoner. Han hadde ansvaret for konsulære saker i de fleste av ambassadene han arbeidet i, det vil si tjenester utenriksstasjoner tilbyr norske borgere i akutte situasjoner som ulykker, sykdom, arrestasjoner og dødsfall. Under oppholdet i Nepal i 2000–2001 måtte han hjelpe en nordmann som hadde blitt arrestert. Han hadde sittet på fortauet i en landsby med sin bibel for å påvirke folk. Det var et sterkt buddhistisk miljø i denne landsbyen – hinduismen er forresten mest utbredt i Nepal – og dette opptrinnet ville ikke politiet vite noe av.

Etter mye kommunikasjon klarte Ola å få overført nordmannen til hovedstaden Katmandu der ambassaden var. Så ble det mere kommunikasjon og diverse oppfølging før ambassaden fikk ordnet med flyreise til Oslo for den ivrige «misjonæren».

Mangfoldige saker

Jobben med konsulære saker er mangfoldig. En dag fikk ambassaden i Katmandu melding fra Norge om et ungt par på feriereise, og de kunne være i Nepal, Pakistan eller India. Familien visste ikke riktig, men på grunn av ei dødsulykke i familien ville de ha dem hjem så snart som mulig. Når man ikke vet hvilket land man skal lete i, blir det en utfordring. Men Ola visste råd. Han ringte en kjenning i Norge som jobbet i bank. Ola visste hjemadressen til ungdommene. Etter bankhjelp fikk han vite at kredittkortet sist var brukt i Katmandu i Nepal.

Slike opplysninger er nok ikke helt etter boka, men her var gode råd dyre. Ungdommene hadde blitt fraktet til en basestasjon mot Mt Everest og brukt kredittkortet for turen. Ola dro etter med helikopter til en landingsplass nedenfor basestasjonen og begynte deretter å gå. Han hadde bilde av de to, og utrolig nok møtte han på ungdommene etter vel tre timers gåtur. De tok alle tre helikopteret tilbake til Katmandu, og de fikk ringt hjem. Ola ordnet flybillett til Norge og lot dem overnatte i sin tjenestebolig.

Mer konsulær hjelp

Under tjenesten i Nicaragua i 2002 kom det et spesielt konsulært oppdrag til Ola. En norsk familie hadde mistet et familiemedlem, en sjømann, under tjeneste på et norsk handelsskip i 1971. Han hadde blitt begravd nær byen Corinto i Nicaragua. Etter mye arbeid fant Ola fram til en mann som hadde vært involvert i skipet og dette dødsfallet. Han ble med Ola til stedet der mannen hadde blitt gravlagt. Ola fikk informert familien, og to sønner bestemte seg for å dra til Nicaragua. Det ble en spesiell tur for dem, og ambassaden hadde etter ønske fra familien ordnet med gravstein med inskripsjon som ble satt opp under sønnenes besøk. Graven befant seg i nærheten av Corinto der skipet befant seg da dødsfallet skjedde.

Det er de spesielle konsulære sakene Ola husker best. Han var kansellist i de fleste av de 13 ambassadene han virket i. Han har også arbeidet i norsk næringsliv på begynnelsen av 80-tallet og i norske NORAD i 1990–92. Han har ikke jobbet med u-hjelp i utlandet, men var ansvarlig for en del innkjøp av maskiner i Tanzania for NORAD. Da var man sikker på at utstyret kom fram dit det skulle.

Ola og Eliette hjemme i Nicaragua. (Privat foto)

Et spennende arbeidsliv

Som 82-åring kan Ola se tilbake på et spennende arbeidsliv. Inntrykkene har vært mange; fra nydelig utsikt til Himalayafjellene fra sin tjenestebolig i Nepal, til store opplevelser i Tanzanias fantastiske dyreparker, til klam hete i New Delhi og til spansk språk og nærmiljø. Dessuten gleden av å ha kunnet hjelpe mange nordmenn i ei knipe. 43 år i utenrikstjenesten har gitt Ola mange erfaringer.

– Jeg har lært meg å ta ting som de er og gjøre oppgavene jeg har fått ordentlig, sier Ola, som nå koser seg i Nicaragua med sin Eliette.

«Bunader og utslitte arbeidsbukser»

Victoria Nor fra Knapper har alltid vært interessert i tradisjonshåndverk og historie og begynte som frivillig på Odalstunet allerede som 11-åring. Hun har gått i lære ved Museene i Akershus og Staslig håndverk og tradisjon på Lillehammer. I hospitantperioden jobbet hun ved Gudbrandsdalsmusea på den gamle prestegården Ullinsvin i Vågå. Etter hospitantperioden fikk Victoria jobb som bunadstilvirker ved Husfliden Hamar.

Victoria er svært opptatt av gjenbruk av tekstiler, enten det er festplagg som bunader eller hverdags- og arbeidsklær. Her forteller hun litt om sin utdannelse og sitt yrkesliv.

«En varm og solfylt junidag i 2020 var jeg så heldig å få være med min læremester fra Lillehammer, Mona Løkting, til en spennende og lærerik tur til Odalstunet med Bjørn Sverre Hol Haugen. Vi skulle se på gamle klesplagg fra mitt område. Jeg tilbrakte mesteparten av læretiden min på Lillehammer og stortrivdes med det, men det å få se disse plaggene fra Odalen og tenke på at mine forfedre har levd her samtidig som disse klærne var i bruk, det ble veldig nært. Det var fine plagg som lå på borda, stasplagg. Noen av gjenstandene vi så hadde blitt brukt blant annet i bryllup. Dette var fine og verdifulle plagg som de skulle ta vare på til seinere generasjoner. Plagg i fine, vevde stoffer, kostbar silke, broderte og dekorerte, og flesteparten kun i håndsøm. Mange fra en tid før symaskinen.

Av Victoria Nor

Svennebrev i 2022

Min læretid i bunadtilvirkerfaget startet i april 2020, gjennom Tradisjonshåndverk, Museene i Akershus. De har et opplegg hvor de hjelper lærlinger i de små håndverksfagene. Gjennom dem var jeg i fire forskjellige bedrifter, hvor alle var dyktige i sitt felt. Svennebrevet som bunadtilvirker tok jeg i oktober 2022, og i november samme år startet jeg som hospitant ved Gudbrandsdalsmusea gjennom Norsk Håndverksinstitutt og var her et halvt år. Etter dette fikk jeg jobb ved Husfliden Hamar, hvor jeg jobber i dag.

Stasplagg

Men la oss gå tilbake til junidagen på Odalstunet. Disse plaggene var våre forfedres stasplagg, ikke bunader. Men det er dette materialet bunadene bygger på, og som gjør at vi har de bunadene vi har i dag. Noen er inspirert av dette, mens andre er direkte kopier av disse plaggene fra 1700- og 1800-tallet. Selv om dette var kostbare plagg, ser vi at de er skjøtet her og der

Victoria jobber med stoffbiter under læretida hos Mona Løkting.

Helt siden hun var 11 år har Victoria vært en trofast bidragsyter på ulike arrangementer på Odalstunet. Dette bildet er fra 2020.

med små biter for å få nok stoff, og det var også viktig at alt skulle bli utnyttet og ingenting gå til spille av det kostbare materialet.

Som sagt, mye av det materialet vi har i dag er stasplagg. Så hvor er alle hverdagsklærne? Tanken om at materialet var kostbart gjaldt ikke bare de dyre kjøpestoffene, men også de grøvre og hjemmeproduserte. Det lå uendelig mange timer bak hvert plagg, helt fra det var lin på en åker eller ull på en sau. Dette skulle bearbeides, veves, sys og repareres. Når plagget ikke hadde mer bruk igjen i seg eller ikke ble brukt mer, ble det ikke kastet for det, men fikk et nytt liv eller en annen funksjon. Dette kunne for eksempel være at det ble sydd om for å følge den nye moten eller passe andre.

Brukt som isolasjon

Eller, hvis det ikke var noe bruksverdi igjen, kunne det komme til nytte som isolasjon i veggen. Og denne isolasjonspraksisen har vedvart i mange år. Min oldefar Karsten Nor bygde et småbruk i Odalen på 1930-tallet. Da de på 80-tallet skulle bytte ut en dør, fant de en del tekstilrester i veggen, blant annet en liten barnesko. Skoen kan ha blitt lagt der av en annen grunn, overtro for eksempel, men det er et annet tema. Da ser vi altså at til og med den gang brukte de det de hadde av gamle tekstiler til isolasjon.

Hærdas og håndas

Under hospitantperioden min holdt jeg til ved Ullinsvin, den gamle prestegården i Vågå, som nå er et museum og galleri. Her var jeg med på å lage en utstilling som het «Bøte, reparasjon av tekstil før og no», hvor vi hadde fokus på akkurat dette. Da fikk vi se det samme der som i Odalen; alle disse små stoffstykkene som var skjøtet for å utnytte stoffet, men også plagg som var funnet i husvegger, og som var reparert og lappet i alle mulige retninger. Ett av disse plaggene var en utslitt vadmelbukse som var mer lapp og tråd enn det originale vadmelstoffet. Denne buksa startet mest sannsynlig som en fin hverdagsbukse før det ble en arbeidsbukse, og til slutt isolasjon. I Odalen har vi et uttrykk for dette: Fra hærdas til håndas – fra helgedags (fint) til hverdags.

Mye spennende historie

Vi sleit litt med å finne nok plagg til utstillinga i Vågå. For selv om vi hadde hørt så mye positivt om reparasjon og lapping av tekstiler, fant vi svært få av disse. De plaggene som hadde blitt levert inn til museet, var hele og pene, for man vil jo gjerne levere fra seg det som er helt og pent. Det slitne og hullete er det ingen som vil se, tenker man. Derfor er det mange av disse hverdagsplaggene som ikke har overlevd. Når man har pusset opp husene sine, har man kastet disse slitte og møkkete plaggene, for de så jo ikke noe særlig ut. Men tenk så mye spennende historie som sitter igjen i disse, alle timene og all kjærlighet og omhu som sitter igjen.

Et miljøproblem

Det er mange ulikheter i klesindus-

trien før og nå. For eksempel ble ikke plagget sydd før det hadde en eier og en funksjon i tidligere tider. I dag blir klær masseprodusert før de har en eier, og hvis ingen kjøper dem, havner de ofte på dynga. I en tid hvor vi lever med bruk og kast, og hvor dette er et miljøproblem, er det interessant å se hvor lenge de faktisk kunne få tekstilene til å leve. Og kanskje kan bunadbruken vår være en forlengelse av dette? Er det et plagg vi virkelig tar vare på og vil skal kunne vare i generasjoner, er det akkurat bunaden.

Men hva er det som gjør den spesiell med tanke på resten av klesindustrien? Noe av det første mange av oss kanskje tenker på, er at den er dyr. Ja, den er kostbar, men ikke dyr. Den blir produsert på «gamlemåten», med solide håndverksteknikker, gode naturmaterialer og kunnskap om tilpasning, slik at den skal passe akkurat deg, men også kunne forandre seg med deg og gå i arv. Det er mange års erfaring og kunnskap som ligger bak, og jeg er stolt over de fine bunadene som vi har her i Odalen, og at jeg kan få være med og videreføre dette håndverket.

Så, hvis du restaurerer hjemme og finner noen slitne tekstiler, eller ser en bunadskledd person, ta gjerne en ekstra titt! Tenk på all den historien du ser foran deg.»

Victoria liker også å skrive, og hun har hatt flere noveller på trykk i Jul i Nord-Odal.

Victoria foran inngangen til utstillingen «Bøte» i Vågå 2023.

Biler je har møtt

Fullt mulig at det je skriver om her bære er nåe je tiss er artig, detta je gikk og tenkte på her om dagen. Etter væga. Je tælte el-biler på en strækning på 2 kilometer, – og det var mange. Tida førandær sæ, gutt. Da je voks opp, hadde vi itte bil. Bære moped. Så je har ittnå særlig med motor og bilgener å slækte på, mæn nålitt bilgælin har je vørti på et vis.

Itte det at je tiss det er så tøft, mæn det har vøri mie biler og mie MED dessa bila. Det er itte pent å skille på are før det en har rote sæ borti, mæn je har rote mæ borti itte mindre hæll tre bilgærne mannfølk (gutter) oppigjønnom. Så mens je gikk der og tælte el-biler (hæll lekebiler som nå'ån liker å kalle døm), var det at je begjinne på ei oppramsing ta biler je på en hæll a'an måte har vøri «delaktig» ti hæll har fått vøri med å aka ti. Oftest var det mannfølka som egde døm, mæn i de seinere åra har navnet mett stii i nåa vognkort.

– Har du kjøft dæ nir bil nå att? vart det sagt. Nir og nir, fru Blom, så vidt je kommer høvv er det bære en gong det har skjedd. Døm har vøri i kategori'n brukt, pent brukt, vælbrukt og heilt ubruklig. En ta de fisste bila je ok ti, og kommer høvv, er denna:

Ford Anglia
Nr. 1. Omtrent midt på 60-talet. Ford Anglia varebil hæll Thames som'n visstnukk hette da det som nævnt var en varebil. Grå. Nabo'n hadde slik. Je fækk væra med på biltur med han og kjæringa og søn. Det fantes itte snæv ta polstring baki, og itte veit je om det var løvlig å ha nå'ån ta kjøtt og blod der den tida, mæn det var det full ingen som tenkte på. Itte så mie som itte var løvlig den gongen. I alle fall var det bære blekk i gølv, tak og vegger. Det vart lagt på et tunt pledd på gølvet så vi satt «mjukt». Over Eidsvollskogen bar det, og vi unga valt att og fram i svinga, og nåa gonger small huggu i taket. Særlig om vår'n i tælakasta. Moro var det læll.

Renault 10
Nr. 2. 1976 og der omkring. Renault 10. Hvit. Kokte! – nesten støtt. Motor'n var bak, så je satt mie bakfram og sjekke om'n kokte, før je var passasjer, – tok itte sert'fikat før i -81 je, serru. Den var hvit rundt heile, heilt tell en kamerat ta kjæresten lånte'n og traff nåe. Så da vart det blå dør på sjafførsida. Hvis bil itte kokte, så var det før at'n itte ville starte. Det skjedde ofte og særlig da det var under 5 minus. Mæn tenkj, vi hadde bil!

Følkevogn
Nr. 3. 1978–79. Følkevogn. Liseblå og iskald. Fækk låne 5000 ta ei je ærbe i hopes med før å få kjøft denna. Betala rater på 500 hør måne'. Ho skulle itte ha renter, mæn je kjøfte

Av Else Marie Danielsen

Renault 10 som kokte – nesten støtt.

en kinesisk vase som takk. Denna bil gikk da hvertfall, mæn vi vart lei ta å spelle med isskrapa både utvendig og inni.

Toyota Corolla

Nr. 4. 1979–80. Toyota Corolla. Grønn, beige inni med værmeapparat. Sååå fiiin. Kjøft'n hos Tomtebærjet på Vinger. Trur egentlig je itte har vøri meir glad ti en bil nå'ån gong enn denna.

Innimillom her må je ta med en Toyota Hiace varebil som itte var vår, mæn en kamerat sin og kjæringa. Vi var fire stikkjer som skulle på langtur heilt tell Italia sammar'n 1981. Kanskje nå'ån la merkje tell ordet varebil, og håssen passe det med fire menneskjer på langtur? Trur det var løvlig den gongen øvv, sjøl om vi da hadde kommi tell 80-talet. Det vart inga spørsmål om det på tur'n hvertfall, sjøl om det var mie streng kontroll på diverse grenseoverganger. Mæn vi kunne itte ha to baki bil heilt tell Italia uta nåe å sitta på. Så kæra, som var ta det praktiske slaget, sveiste på nåa greier på gølvi som en kunne smætte fast to Baden-Baden-sto'ol ti, og vipps så var det værdens fineste baksæte med liggesæter tell og med. Det vart kamp om dessa plassa. Og far min hadde aldri sett nåe så lurt. Det er gøtt det gikk bra vil je sia nå, nerover Autobahn og alt.

Toyota Starlet

Nr. 5. 1981 og litt framover. Aldeles nir Toyota Starlet. Sølv metallic. Itte mie gæli med den, mæn liten var'n. (Herifrå har je sert'fikat.)

Mazda 323 GT

Nr. 6. 1982. Mazda 323 GT. Nesten svart med mie knapper og utstir frå Japan. Soltak og elektriske glasruter. Himmel. Gikk fælt, mæn du væla hå mange timer je har stii bomstille i kø ved Sinsenkrisset med den. Je bulke en gong. En ældre kær kjørte rætt uti vægen framma mæ sjøl om'n hadde vikeplikt. Han kunne itte begripe håffer je itte hadde stoppe, før je måtte da se at han hadde aldeles nir bil. Han fækk skulda.

Fiat 2000
Nr. 7. 1983. Fiat 2000, grå. Den var det nåe alvorlig gæli med bakaksæl på, og det bråkå så fælt at ittnå vart, hæll kunne ha vørti sagt ved kjøring. Vinduspussæra virke itte hæll. Fæl bil. Kjøfte en makan som delebil. Mannfølk!

Innimellom her frå 1984 tell 1989 verserte det diverse Ladaer, i alskens færjer. Døm gikk støtt, bære du hadde med ståltråd, damehosor og ei diger værkteikasse baki, og en svigerfar a la Reodor Felgen. De fleste ta dessa Lada'a gikk under navnet rævehiet i og med at bagasjerommet var fullt ta rot og alt som skulle tell før å komma dit du skulle og hematt att.

Fiat Regatta
Nr. 8. 1986. Fiat Regatta. Koksgrå metallic. Nukkså fin heilt tell gubben je hadde da, kjørte «gris» over Fuglefjellet i Nes (før døm som veit hå det er hen). Plutselig vart je invitert ta'n tell Øiesvoll klokkebutikk på Årnes og kunne vælja klokke heilt ut'nom geburs og jul. Utpå æftan vart je var at bil var rammeskakk.

Skoda Rapid
Nr. 9. 1988. Skoda Rapid. Grå. (Mie grå biler har det vøri ser je her.) Motor'n var bak, og den kokte. Og kokte. Den endte på taket ei natt. Ingen menneskjer skadd. Gøtt å bli kvitt bil.

Fiat Uno
Nr. 10. 1988. Fiat Uno. Svart, og med navnet mett i vognkortet. Heilt grei, mæn etter en to–tre år måtte je sætta klokka på ringing midt på natta før å sjekke om det var att nåe ta'n. Ruste fælt. Vart sølt i hælvmørkjingen, hørte ittnå meir frå kjøper'n, så det gikk greit.

Mercedes 190
Nr. 11. 1993–94. Mercedes 190. Liseblå. Nir gubbe øvv (den nåværende). Liseblå metallic. Fin den altså, mæn frøktelig på vinterføre ifølje mæ. Umulig å få ta gard'n på flatmark da det var 3 cm snø.

Mercedes C
Nr. 12. 1994. Mercedes C-klasse. Vinrøvv. Demobil, visstnukk den fisste i Norge, og omtrent ingenting var som det skulle. Nævner i fleng: Fæl knirking i heile skroget, bakluke som itte gikk att, skakt soltak, miste plutselig stiringa på Årnes-bru'n, rare flækker i lakken og så videre. Fækk bitte'n innatt etter ni mån'er da døm skjønte det var en skikkelig drittbil.

Mercedes E
Nr. 13. 1985. Mercedes E (i bitte med nr. 12). Bron. Bæste bil altså. Heilt tell æksosanlegget datt ta et par mil nordafør Lübeck, mæn det vart da ordne.

Heretter nævnes bære døm med mett navn på:

Mazda 323
Nr. 14. Ca. 1996. Mazda 323. Liseblå. Innmari kal'e skaisæter, og je læsste inn nikkjul'n i'n fleire gonger. Det var det ta en hæll a'an grunn frøktelig lettvint å gjæra. Sølt'n tell en som kom flugenes førbi huset vårt.

På campingtur til Voss med Toyota Starlet.

Trur han hadde fløgi før langt og itte ørke å fluge hematt.

Opel Corsa
Nr. 15. 1998. Opel Corsa. Liten, sølv metallic, tøff og nett. Skalv som et øspeløvv da du nærme dæ 110. (I Sverige! Der var det løvlig.)

Audi A3
Nr. 16. 2002. Audi A3 Ambiente. Mørkerøvv. Fin. Alt inni'n ta musikkting og airbagger vart stølin ute på gardsplassen her. Det er jussom det je minnes bæst om den.

Audi A3
Nr. 17. Ca. 2007. Audi A3. Grå. Kjei.

Golf GTI
Nr. 18. 2012. Vrooom! Golf GTI. Tornadorøvv. Gikk fælt, gutt, mæn oppover bratte bakker der det var glingise, reste'n bakover. Sååå …

Golf
Nr. 19. Ca. 2014. Golf. Firehjulstrækk. Svart. En ta de bæste je har hatt. Kom fram alle stann og brukte fint lite diesel. Bitte'n inn læll, da gubben mente je itte kunne gire (manuell kasse serru).

Mercedes C
Nr. 20. 2017. Mercedes C. Sølv. Ugrei, stoppe plutselig uta grunn på motorvægen, og nå'å inni'n brann to gonger så blåreiken valt. Vart parkert rætt uta døra hos førhandler'n etter brann nummer to med beskjed om at denna kunne døm få att.

Mercedes A
Nr. 21. 2021. Mercedes A Hibrid. Sølv. Føreløpig grei, mæn je tiss dessa nimotenes bilæ masar så fælt. Det piper og skriker, og DEN bestæmmer om je kan kjøre. Itte je. Vi får se hå lengi je hølder ut …

Internasjonal heder til sæterkulturen:

Skålbergsætra på UNESCOs verdensarvliste

Lørdag 12. juli var det stor aktivitet i Skålbergsætra. Godt over 100 besøkende tok turen til skogs for å markere et viktig kapittel i vår felles kulturarv. Blant dem var landbruks- og matminister Nils Kristen Sandtrøen.

Et tredvetall av gjestene valgte å gå sætervegen fra Krokmyra, en tur på omtrent fire kilometer. Dette var for øvrig samme veien som folk og fe brukte under aktiv sæterdrift i Skålbergsætra fram til 1960-tallet.

Anledningen for besøket fra regjeringen var markeringen av at norsk og svensk sæterkultur nå er innlemmet på UNESCOs liste over immateriell kulturarv. Dette er en viktig anerkjennelse av sæterdriftas betydning – ikke bare som næringsvei, men som bærer av tradisjoner, kunnskap og levesett som har preget generasjoner.

En livsform gjennom århundrer

Sæterkulturen handler om mye mer enn å bringe kyr til fjells. Det er en hel livsform som i århundrer har formet landskap, matkultur og menneskers hverdag. På sætrene bodde budeiene i sommerhalvåret og tok ansvaret for melking, ysting og dyrestell.

Av Ingeborg Østmodalen Haagenrud

Melka var selve grunnlaget for sæterdrifta, og mens enkelte sætre – som Skålbergsætra – bruker melka til egen produksjon, er mange avhengige av samarbeid med meieriet Tine. Under arrangementet fortalte Kari Sofie Asmyhr Østen, rådgiver i Tine, at selskapet har forpliktet seg til å hente melk fra sætrene så lenge det finnes vei frem, noe som er et viktig bidrag til å holde denne tradisjonen i live.

Viktig for kulturlandskap og biologisk mangfold

Statsråd Sandtrøen trakk blant annet fram hvor viktig sæterdrifta er for bevaring av kulturlandskapet, både i fjell- og skogsområder. Der dyrene beiter, holdes landskapet åpent, og biologisk mangfold ivaretas. Likevel er utviklingen bekymringsfull. På midten av 1900-tallet var det rundt 22 000 sætre i drift i Norge. I dag er det kun ca. 750 igjen. Sandtrøen fortalte at dette er triste tall, men han kunne også bringe gode nyheter: En ny statlig ordning er på plass, hvor de som starter opp sæterdrift og forplikter seg i minst fem år, kan få utbetalt 500 000 kroner i oppstartstøtte. I tillegg finnes det flere statlige tilskudd for dem som viderefører denne verdifulle drifta.

En levende kulturarv

Sæterkulturen er ikke bare fortid

Over: Riktig mange fant vegen til Skålbergsætra i det fine sommerværet.

I midten: Budeiene (f.v.) Elisabeth Simensen, Ingeborg Østmodalen Haagenrud og Maren Oulie.

Nederst: Landbruks- og matminister Nils Kristen Sandtrøen. I bakgrunnen: Knut Brede Storbråten.

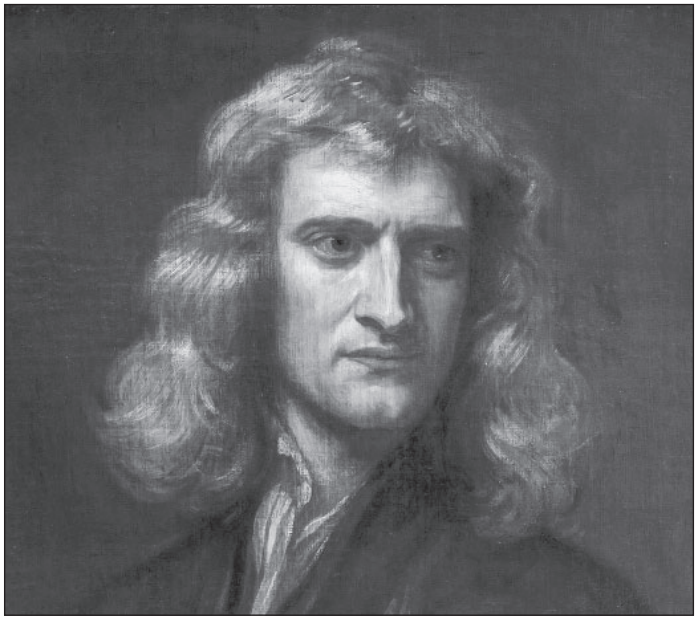
– den er levende kulturarv. Arrangementet på Skålbergsætra viste nettopp det; en engasjert befolkning, kunnskapsformidling på tvers av generasjoner og myndigheter som ser verdien av å støtte opp om denne viktige delen av norsk identitet.

Servering og underholdning

Under arrangementet var det servering av kaffe og vafler. Guro Gjerstadberget bidro med Karoline Bergseths kjente kulokk mens Arne Fjeld Rasmussen spilte munnspill.

Det var Odalstunet og Norsk Seterkultur som var arrangører for denne dagen.

Newtons kanonkule

Maleri av Sir Isaac Newton fra 1689. (Wikimedia commons)

Nei, den engelske matematikeren og fysikeren Isaac Newton (1643–1727) var ikke involvert i våpenindustrien! Overskriften henviser til et av Newtons tankeeksperimenter som med bakgrunn i tyngdekraften – det han først og fremst er kjent for – skulle forklare planetenes bevegelser rundt Sola. Tankeeksperimentet ble først publisert i 1728 (året etter hans død) og er til dags dato kanskje den aller enkleste måten å forklare «vanlige» folk hvordan satellitters og planeters kretsløp fungerer.

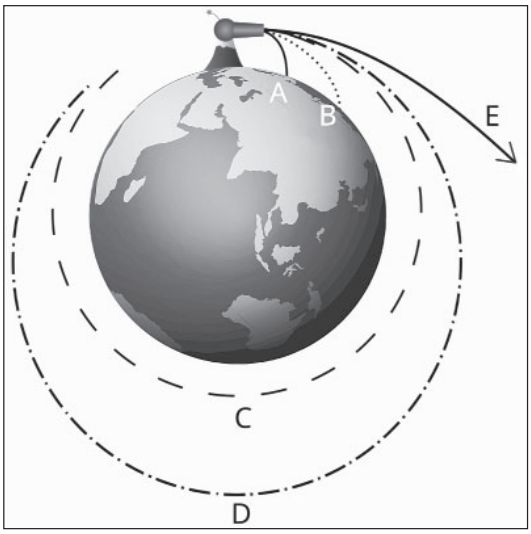
Av Heldar Krogsrud

Litt bakgrunn

Ideen om at Jorda og de andre planetene kretser rundt Sola i motsetning til den gamle forestillingen at Sola og alt annet kretser rundt Jorda, forbindes særlig med den polske astronomen **Nicolaus Copernicus** (1473–1543). Problemet var at teorien hans, som baserte seg på sirkelrunde baner, ikke klarte å forutse planetenes posisjoner på himmelen tilstrekkelig nøyaktig. Dette ble løst av den tyske astronomen og matematikeren **Johannes Kepler** (1571–1630) som fastslo at planetene beveger seg i mer eller mindre ovale baner eller ellipser. Han kom fram til denne konklusjonen etter å ha studert opptegnelsene til den danske vitenskapsmannen

Tycho Brahe (1546–1601) som hadde utført de mest nøyaktige observasjonene av planetenes posisjoner på himmelen før teleskopet ble oppfunnet.

Newton bekreftet Keplers teori om de elliptiske banene ved å regne ut at dette blir resultatet hvis planetenes bevegelser er styrt av Solas tyngdekraft når denne er omvendt proporsjonal med kvadratet av avstanden. Eller sagt litt enklere: Hvis avstanden dobles, blir tyngdekraften redusert til 1/4, hvis avstanden firedobles, blir tyngdekraften redusert til 1/16 og så videre. Det er verdt å merke seg at avstanden det her er snakk om regnes fra sentrum av det objektet som «utøver» tyngdekraften, ikke fra overflata. En må altså bevege seg en hel jordradius (6371 km) vekk fra Jordas overflate før tyngdekraften blir redusert til 1/4 av det den er ved havnivå. Den normale tyngdekraften som vi opplever til daglig blir ofte betegnet som 1 G og gir et fallende objekt en akselerasjon på 9,8 meter per sekund (9,8 m/s^2) inntil farten blir stor nok til at luftmotstanden gjør seg gjeldende.

Tankeeksperimentet

For å illustrere kretsløp på en forståelig måte forestilte Newton seg en diger kanon plassert på toppen av et høyt fjell og at denne avfyrer prosjektiler vannrett med stadig større utgangsfart.

Når utgangsfarten er liten, rekker ikke prosjektilet å fly særlig langt. Etter hvert som utgangsfarten økes, flyr prosjektilet stadig lenger før det faller ned. Når avstanden er ganske kort, skyldes dette først og fremst at prosjektilet rekker å fly lenger sidelengs i løpet av det samme tidsrommet som tyngdekraften bruker på å trekke det ned mot bakken. Ved større fart og avstander blir en annen faktor stadig viktigere, nemlig at Jordas overflate krummer seg vekk fra prosjektilets bane etter hvert som det flyr forover og forsinker dermed nedslaget enda mer. Banene A og B i figuren illustrerer dette.

Hvis utgangsfarten er 7,9 kilometer i sekundet eller ca. 28 450 km/t skjer det noe interessant: Ved den farten vil nemlig Jordas overflate krumme seg vekk fra prosjektilet nøyaktig like fort som det faller, så prosjektilet vil fortsette å «falle» i all evighet uten å treffe bakken. Prosjektilet har med andre ord havnet i et sirkelformet kretsløp der hver runde tar 84,5 minutter, markert i figuren med bane C. I et sirkelrundt kretsløp holder

prosjektilet konstant fart fordi tyngdekraften hele tiden trekker nøyaktig vinkelrett på bevegelsesretningen og vil med det verken øke eller bremse prosjektilets fart, bare endre dets retning kontinuerlig. En annen måte å si det på, er at prosjektilets sentrifugalkraft i dette tilfellet nøyaktig utligner tyngdekraften.

Det er verdt å merke seg at et prosjektil (eller romfartøy) i en *høyere* bane vil ha lavere fart og lengre omløpstid enn de tallene som er nevnt her, dels fordi tyngdekraften høyere opp er svakere og dels fordi banen har en større omkrets.

Hvis prosjektilets utgangsfart er *større* enn 7,9 km/sek vil det havne i en *elliptisk* bane der det høyeste punktet er på nøyaktig motsatt side av der det ble skutt ut, markert i figuren med bane D. Objekter i elliptiske baner har høyest fart når de er nærmest det som de kretser rundt, og lavest fart når de er lengst unna. Dette er opplagt hvis en tenker seg at objektet er i «oppoverbakke» når det er på vei mot sitt høyeste punkt, og i «nedoverbakke» på vei mot det laveste. Blant fagfolk kalles disse punktene for **perigeum** (nærmest) og **apogeum** (lengst unna) for objekter i kretsløp rundt Jorda, mens de tilsvarende punktene i planetenes kretsløp rundt Sola kalles perihelium og aphelium.

Og til slutt, hvis prosjektilets fart overskrider 11,2 km/sek (bane E i figuren), vil det *aldri* vende tilbake til Jorda, men forsvinne ut i verdensrommet for alltid. Denne farten kalles Jordas *unnslippingshastighet* og er høyest ved jordoverflata og avtar med økende avstand etter hvert som tyngdekraften blir svakere. I høyden til *geostasjonære satellitter* – de som befinner seg 35 786 km over ekvator og bruker nøyaktig ett døgn pr. omløp – er unnslippingshastigheten redusert til 4,35 km/sek. Til sammenligning kan nevnes at unnslippingshastigheten fra Månens overflate er bare 2,38 km/sek.

Praktisk anvendelse

Å sende romfartøy opp i kretsløp med kanoner som i Newtons tankeeksperiment er umulig i praksis av to årsaker. For det første finnes det foreløpig ingen kanoner som kan skyte ut prosjektiler med tilstrekkelig fart, og for det andre ville luftmotstanden i så stor fart nær Jordas overflate (selv på toppen av Mount Everest!) være så voldsom at ethvert romfartøy ville bremses opp og smelte innen svært kort tid.

Løsningen på disse to problemene er selvfølgelig å bruke *raketter*, vanligvis med to eller tre trinn hvis en vil sende *nyttelast* (satellitter eller andre romfartøy) opp i lav jordbane i noen hundre kilometers høyde. Problemet med luftmotstanden og oppvarmingen omgås ved at raketten har ganske lav fart mens den befinner seg i den nederste og tetteste delen av atmosfæren og øker farten etter hvert som atmosfæren blir tynnere. Når rakettens fart nærmer seg kretsløpsfart eller «orbital speed», er tettheten av den omgivende atmosfæren som regel redusert til under en milliontedel av hva den er ved havnivå.

Noen lesere som har sett videoer av oppskytninger har sikkert merket seg at rakettenes baner begynner å bøye av fra deres loddrette kurs etter kort tid. Dette henger sammen med det som Newton lærte oss, nemlig at det er tilstrekkelig *sidelengs* fart som er den viktigste forutsetningen for å komme i kretsløp. Den loddrette stigningen i starten fører raketten ut av den tetteste delen av atmosfæren snarest mulig, noe som først og fremst er oppgaven til rakettens første trinn.

Oppgaven til det andre trinnet er å sørge for størstedelen av den sidelengse akselerasjonen som trengs for å komme opp i kretsløp. Hvis raketten nådde opp i noen hundre kilometers høyde der bl.a. den internasjonale romstasjonen ISS befinner seg, men med en sidelengs fart på «bare» 10 000 km/t, ville den snart falle ned igjen, og romferden ville være over etter noen få minutter.

Hvis ikke oppdraget krever noe annet, er det vanlig praksis å skyte opp romfartøyer *østover* slik at en får litt gratis fart fra Jordas rotasjon og dermed kan spare drivstoff – ev. sende opp en større satellitt med den samme raketten. Dette forklarer hvorfor oppskytingsbaser drar fordel av å være nærmest mulig ekvator der Jorda roterer fortest, 1674 km/t.

Den europeiske romfartsorganisasjonen ESA er heldig stilt på denne måten da deres oppskytingsbase i Fransk Guyana i Sør-Amerika ligger bare 5,2 breddegrader nord for ekvator, mens NASAs Kennedy Space Center i Florida ligger på 28,5 grader nord.

Vektløshet og fritt fall

Her er det mye misforståelser ute og går! Er astronautene inni den internasjonale romstasjonen (ISS) og andre romfartøyer vektløse fordi de er «utenfor rekkevidden» til Jordas tyngdekraft? Forklaringen må åpenbart være en annen siden tyngdekraften i ISS sin nåværende, nesten sirkelrunde bane i 425 km's høyde bare er 12 % svakere enn ved havnivå.

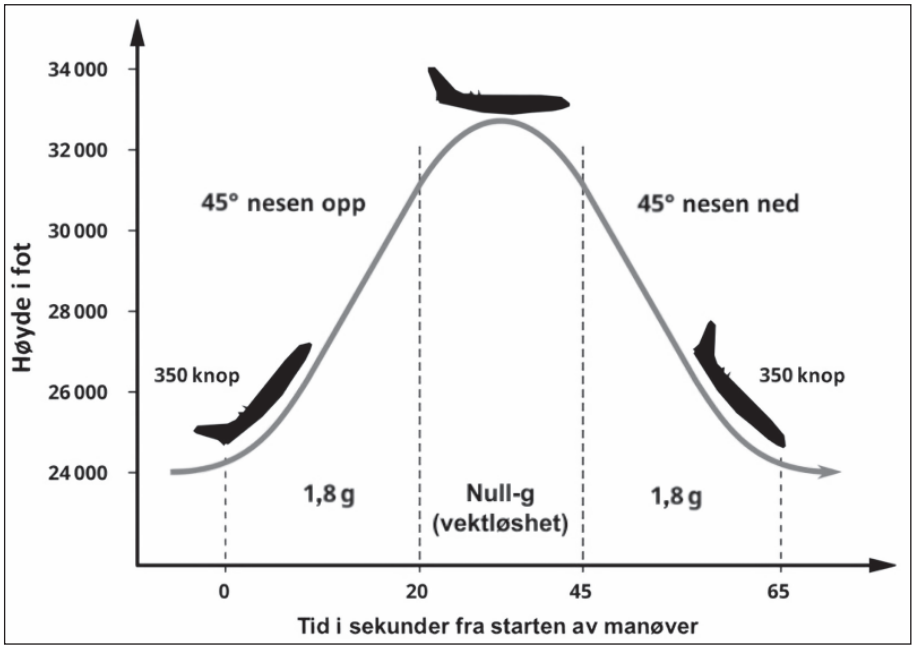
Forklaringen henger sammen med hva som skjer når et romfartøy befinner seg i en tilstand av *fritt fall*, hvilket vil si at dets fart og retning *bare* er bestemt av tyngdekraften og ingenting annet, dvs. at det ikke opplever noen luftmotstand og motorene er slått av. I denne tilstanden vil astronautene være kontrollert av den *samme* tyngdekraften og derfor følge nøyaktig samme bane som det romfartøyet de er omgitt av. Astronautene opplever å være vektløse *i forhold til* romfartøyet fordi de «faller» med nøyaktig samme fart og retning som det.

En vanlig illustrasjon av dette er å forestille seg en person i en heis der heiskabelen plutselig ryker. Når heisen faller, vil personen inni den oppleve en forbigående vektløshet fordi han/hun faller med samme fart som heisen. Under opplæringen kan kommende astronauter oppleve tilnærmet vektløshet i et spesialtilpasset fly som følger en *ballistisk* bane som etterligner den banen det ville hatt hvis det bare ble kontrollert av tyngdekraften (se figuren nederst). I dette tilfellet varer vektløsheten i bare 25-30 sekunder om gangen,

men flyet kan gjenta denne manøveren mange ganger i løpet av en flytur. Selv om vektløsheten i disse to tilfellene er kortvarig, er de ikke mindre «ekte» enn den vektløsheten som oppleves i kretsløp rundt Jorda og på vei til eller fra Månen.

Et eksempel på hvordan vektløshet *ikke* fungerer finner vi i romanen *Reisen rundt månen* fra 1865 av den franske forfatteren **Jules Verne** (1828 –1905). I denne historien blir tre romfarere sendt mot Månen i et hult prosjektil skutt ut av en kjempestor kanon plassert i Florida. I løpet av ferden mot Månen føler romfarerne seg stadig lettere etter hvert som de fjerner seg fra Jorda, men Jordas tyngdekraft fortsetter å trekke dem ned mot bunnen av prosjektilet helt til de passerer det «nøytrale punktet» hvor Jordas og Månens tyngdekrefter utligner hverandre.

I virkeligheten ville de vært vektløse *hele* veien så lenge prosjektilets bane ikke ble påvirket av noe annet enn tyngdekraften (Jordas, Månens eller begge deler). De ville også vært døde før de forlot kanonløpet ettersom akselerasjonen ved utskytningen ville vært på ca. 25 000 G, eller bortimot 3000 ganger mer enn det som en jagerflyger kan bli utsatt for i en skarp sving!

Ajaksgenser'n

Samojedhunden Ajaks var min trofaste turvenn i oppveksten i Knapper. Han likte seg best i den kalde årstida. Da var han i sitt ess med sin tjukke, hvite pels. Han hadde en stor luftegård og lå ute hele året. Et tett og fint hundehus brukte han når det regnet. Når sommeren kom, mistet han den fine, myke underulla. Den falt av i store flak, og det ble til at jeg begynte å ta vare på den. Etter noen år ble det en anselig mengde røyt. Kanskje kunne den brukes til noe? Jeg konsulterte moren min. Hvis jeg fant noen som kunne lage garnet, skulle hun ta på seg å strikke en genser av det.

Fant «garnprodusent»

Jeg hadde allerede en «garnprodusent» i tankene. Fra et besøk hos Dora og Trygve Mangnes en sommer i Stømnersætra noen år tidligere, husket jeg Dora fortalte at hun kunne både karde og spinne. De bodde i Sagbråtågutua i Knapper. Da jeg la fram mitt ønske til Dora, brukte hun ikke lang tid på å bestemme seg: Jo, det kunne hun forsøke seg på. Riktignok hadde hun kun erfaring med saueull, men hvorfor ikke prøve på noe nytt? Ved neste besøk hadde jeg med meg posene med Ajaksrøytet. Jeg ymtet frempå om jeg kunne komme tilbake om noen dager for å ta noen bilder av henne når hun kardet og spant. Jeg hadde en idé om å lage en sak til lokalavisa Glåmdalen. Det hadde hun heller ikke noe imot.

Av Asbjørn Skogstad

«Oppstander» og «jomfru»

Hun viste meg først hvordan hun kammet/kardet de tynne hårfibrene i underulla. «Vitsen er», sa hun, «at fibrene greies ut slik at de legger seg på langs ved siden av hverandre og lager fine, luftige ulltuller.» Deretter satte hun seg ved rokken og lot de ferdige ulltullene gli mellom øvede fingre i en passende mengde ull som hun «matet» rokken med. Hjulmekanismen sørget så for at fibrene ble tvinnet sammen til en tråd og inn på ei snelle. Dora fortalte meg at de ulike delene på en rokk er gitt navn. Hun pekte på de ulike og listet opp: «oppstander», «jomfru», «tein» med «snelle» og «vinge». Jeg noterte og tok bilder. Etter fotoseansen kom det mat på bordet og nykokt kaffe. De likte å fortelle fra gamledager, og det ble mange kaffekopper og historier den kvelden.

Åtte søsken

Dora var fra Bjørnstad og var datter av Edvard og Olga Bjørnstad. Dora var den fjerde i rekken av åtte søsken. Trygve var fra Mangnes og hadde tretten søsken i alt, fordelt på to kull. Faren hans het Hans og moren Marthe. Trygve overtok Sagbråten ved skifteskjøte i 1930, året etter at hans onkel og tidligere eier av Sagbråten, Marius Hansen

Dora Mangnes demonstrerer håndkarding. Det er tungt og tidkrevende arbeid, og det kreves lang trening for å få til luftige tuller som er gode å spinne garn av.

Her sitter Dora ved hjulrokken og spinner. Håndlaget må være i orden når de skjøre kardetullene skal gli ut i en tynn tråd for så å bli spunnet og viklet opp på rokkesnella i én og samme arbeidsoperasjon. Et tre-tråds strikkegarn skal Ajaksulla bli.

Sagbråten, døde. Han hadde i sin tid overtatt Sagbråten fra sine foreldre, Hans Trondsen og Eli Danielsdatter.

Dora og Trygve sætret på Stømnersætra fra 1945 til 1969. Trygve var veldig plaget av gikt og hadde store problemer med å gå. Før sætra fikk vei helt fram, ble han kjørt til Steinslitjennsdammen, men herfra måtte han gå det siste stykket, en strekning på 3 – 400 m. Trygve brukte 3 timer på den turen, og Dora lagde matpakke som han kunne ha underveis. Deres datter Eli, som nå bor i Sagbråten, var med sine foreldre på sætra til hun var femten. Hun kan fortelle at vei helt opp til sætra kom i 1961. Da ble det lettere for Trygve å ta seg dit.

Genser og sokker

Det gikk ikke lang tid før Dora tok kontakt med beskjed at hun var ferdig med prosjektet. Jeg var ikke sen om å ta turen til Sagbråten for å hente garnet. Stor var min overraskelse da hun møtte meg i døra og holdt opp en ferdigstrikka, kritthvit genser. Som om ikke det var nok, et par sokker hadde hun også strikket

Ajaks nyter utsikten over bygda i kveldssol en fin vårdag. Han er ennå ikke i røyt.

Undertegnede med Ajaksgenser´n. Min kone Randi Løes Skogstad og jeg har vært på orreleik på Stormyra. Randi gikk bort i jula 2024.(Foto: Jonny Skogstad)

av garnet. Hva skulle hun nå ha for jobben? «Nei, ingenting – dettæ var bære morosamt.»

Bror min, Martin, og jeg byttet på å bruke genser'n. Den var varm og lett, og det trengtes kun ei undertrøye og ei tynn, vindtett jakke utapå selv på kalde vinterdager. Martin prøvde den en gang på en skitur og droppet både undertrøye og jakke. Han holdt varmen, men genser'n kløddne noe infernalsk. Den begynte å røyte. Og slitesterk var den ikke. Det endte med at den ble pakket ned og lagt på et loft. Da jeg flere år senere ville hente den fram igjen, hadde det gått utøy i den. Den så skamfert og stygg ut og endte sine dager i en søppeldunk. Men sokkene lever i beste velgående i barndomshjemmet mitt i Skakkland i Knapper.

Ikke problemfritt

Doras forsikring om at prosjektet hun hadde tatt på seg var «bære morosamt», var nok en sannhet med modifikasjoner. I ettertid har det kommet meg for øre at både spinninga og strikkinga slettes ikke var uten problemer. Å fortelle om de problemene hun hadde støtt på, føltes nok for Dora å være direkte uhøflig. I dag er det igjen blitt populært å strikke av hundeull, men da blandes den gjerne med andre typer fibrer, særlig saueull.

Ajakssokkene.

Glåmdalen og NRK

Ajaksgenser'n og dens tilblivelse kom som en artikkel i Glåmdalen 26. januar 1974 under tittelen: «Rokken surrer i Odalen».

Ajaks og undertegnede har for øvrig vært hovedaktører i en naturfilm som NRK viste i beste sendetid en lørdag i mars 1976. Tittelen på filmen var: «Ingen vet hvor haren hopper» og ble laget av Arild Hagen fra Sand i Nord-Odal. Den var i sin helhet filmet i odalsskogene, blant annet i traktene sør for Odalsfjellet. Arild Hagen ble senere programleder i NRK og er en dyktig naturfilmfotograf.

Kilder

- *Birger Kirkeby, Nord-Odal Bygdebok, Bind IV. Utgitt av Nord-Odal kommune 1976.*
- *Digitalarkivet.no*
- *Der var ei sæter… Om sætre og sæterliv i Nord-Odal. Nordre Odalen Kulturminnelag 2009.*
- *Eli Blom, personlig meddelelse.*

Det Oudalske Compagnie:

Da 92 av bygdas beste menn kjempet mot svenskene

De første årene av 1800-tallet var preget av uroligheter og kriger i Europa. Danmark-Norge og Sverige sto på hver sin side i Napoleonskrigene, der Frankrike og England kjempet om herredømmet i Europa. Det kom til direkte krigshandlinger mellom Norge og Sverige både i 1808–1809 og i 1813–1814. I Nord-Odal ble 92 av bygdas beste menn innrullert i «Det Oudalske Compagnie» under «Det Aggershuusske Skarpskytterregiment» og utkalt til krigstjeneste i grenseområdene mot Sverige.

En av dem var Peder Tostensen Trøften. Han ble født i 1784 i Nestua Trauten og var 62¾ tommer (1,60 m) høg da han ble innrullert fra Fjeld legd[1)] i mai 1808.

Det Oudalske Compagnie besto i 1808 av omkring 150 mann. Distriktet var inndelt i legder, der to eller flere garder utrustet én soldat for hvert legd. Kompaniet hadde ekserserplass i Sør-Odal, først på Njust, senere på Vestre Os.

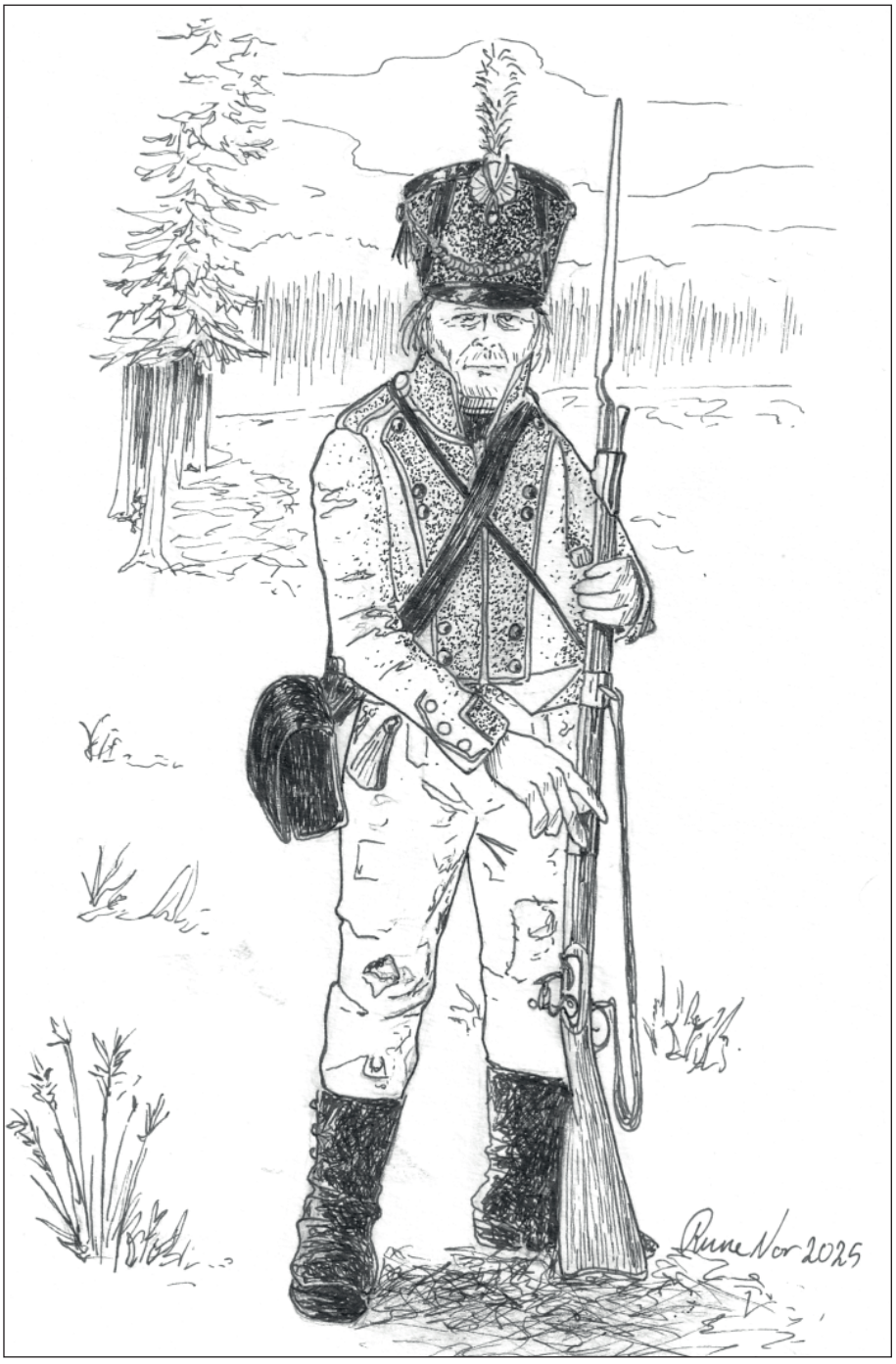
18. april 1808 var Peder med i slaget ved Lier skanse, der 54 nordmenn falt og 100 ble tatt til fange av svenskene, blant dem seks nordodølinger: Erik Hansen Rovelstad, Hans Torsen Morterud, Kristoffer Kjøstelsen Vangom, Syver Paulsen Ilgoshaugen, Sjønne Larsen Kværnstuen og Knut Amundsen Løvseth. De ble ført til en låve ved Karlstad, der det brøt ut tyfus, og forholdene ellers var elendige. Løvseth døde. Morterud og Rovelstad klarte å rømme og kom hjem til sine familier i god behold. De tre andre ble senere satt fri.

Av Gunnar Nygård

Gammelt og dårlig utstyr

Både soldater og sivilbefolkning fikk merke konsekvensene av ufredstidene. På denne tiden var det uår og matmangel i Norge, noe som også rammet soldatene i felten. Det var lite og dårlig proviant. Uniformer og fottøy var gammelt, velbrukt og nærmest utslitt, og det var manko på sanitetsutstyr.

Da minnebautaen på Veteranplassen ved Sand kirke ble avduket 17. mai 1915, holdt kommandanten på Kongsvinger festning, kaptein Georg Marenus Gottlieb Erdmann, en tale. Han sa blant annet: «Soldatene manglet for det meste Kapper; de bygget sig Sne- eller Barhytter til at ligge i, naar de ikke kunde komme i Hus. Barhytterne kunde nok gaa an; men mangelfuld og daarlig Kost svækket Soldatens Motstandskraft, saa mange blev syke av Blodgang og ondartet Nervefeber. Datidens Sanitetsvæsen var slet og kunde

Rune Nor 2025

litet hjælpe. Soldatene fra Nordre Odalen synes allikevel at ha klart sig merkværdig godt. Det var bare en, nemlig Jens Linnerindgjerdingen, som skal være død av Sygdom, og en, Kristoffer Bjørnstadhaugen, som ogsaa skal ha været syk, men kom sig ...»

Kvinnene tok ansvar

«Det var vanlig at søstre og koner besøkte soldatene […] og medbragte det de formådde av mat og klær. […] **Jon Trøftens kone Dorthe** fik sig kjøredoning i Søndre Odalen og reiste til sin mand i Vinger. Hun var underveis mens slaget ved Lier stod paa, saa hun hørte kanontordenen derfra», skriver Jørund Sveinungsen[2)] i boka «Minder fra gamle dage i Nordre Odalen», som ble utgitt i 1914 i anledning 100-årsjubileet for Grunnloven.

Andre, blant dem **Kari Holth, Tore Olsdatter Sutterud og Anne Hansdatter Krogsrud,** gikk så langt som til Fetsund eller Høland med mat og klær.

Mons Eriksen Haug var i 1814 i den såkalte fribataljonen ved Fetsund. Søster hans, Goro, gikk til ham med mat og to renvaskede striskjorter som hun bar i en neversekk.

Dramatiske skildringer

I «Minder fra gamle dage i Nordre Odalen» fortelles det om flere av soldatene fra Nord-Odal.

Jakob Tollhaugen og sørodølingene Gulbrand Gundersen og Andreas Eriksen falt ved Lier 2. august 1814. Her ble den svenske framrykningen stanset, og etter harde trefninger ved Matrand og Skotterud ble svenskene slått og tvunget tilbake mot grensen.

Ole Verket, Hans Heer, Finn Knapper og Trond Knapper var med i kampene ved Skotterud. De skal ha fortalt at de så mange som falt, og «… det var en voldsom larm, kulerne hven om ørene paa dem, og træsplinter og kvister sprutet omkring dem». Ingen i det Odalske kompani falt her.

Finn Hansen Knapper var elev ved Kongsvinger underofficersskole da krigen startet i 1814, og han deltok i kampene ved Kongsvinger. På sine gamle dager fikk han se en moderne bakladningsrifle. Sveinungsen skriver: «Da rettet han sig op som om han stod paa linjen igjen og sa: Hadde vi hatt slike rifler i 1814, skulde vi ikke stanset før vi hadde staat i Stockholm.» Tre brødre av Finn var også med i krigen: **Berger Aabraaten, Finn Stormoen (Kratebøl) og Trond Knapper.**

Berger Tostensen Bergelien (Kongerud) deltok ved Lier. Han har fortalt at han så en svensk soldat ble truffet av en kule og falt av hesten. Berger var bygdevekter i Mo i omkring 30 år.

Jens Kristoffersen Rønningen var spillemann og hadde med seg fela i felten. Han mistet fela da han måtte rømme gjennom en høyhekk for å komme unna et svensk angrep. Svenskene skjøt etter ham, men de traff ikke.

Ole Olsen Nordre Berg ble innrullert i 1805 og utskrevet i 1814. Han gjorde tjeneste ved Fredrikshald, Rakkestad, Høland, Blaker, Lier og Matrand.

Hans Eriksen Haug ble innrullert allerede i 1801 og overført til landvernet i 1811. Han fortalte selv at han hadde avfyrt to skudd mot svenskene, men han visste ikke om de traff.

Hans Larsen Saugnes skal ha utmerket seg i krigen, og det ble fortalt at han ble innstilt til å få Dannebrogsordenen.

Om **Anders Gundersen Løkker** skriver Sveinungsen: «Han talte ofte om hvor ondt de hadde det i felten. De frøs og sultet og fik ofte ingen anden mat end tørfisk og umalet korn som de maatte knuse mellem nogen stener, før de kunde faa det i sig.»

Embret Gundersen Delbæk skal, da barna hans klaget på at det var dårlig med mat, ha sagt: «I burde skamme eder over at klage. Nei, i krigen var det verre. Vi gik en gang 3 døgn uten mat, og det vi fik, var bare noget tynd havrevelling.»

Anders Finnsen Østmoen var kusk og kjørte krutt fra Kongsvinger festning til Lier. Kona hans skal ha gått fra Østmoen til Lier med mat til ham.

Amund Olsen Bjørnstad skal ha tatt en svensk baron til fange og ført ham til norske offiserer. En offiser kommenterte en gang at Haagen Haagensen Kjernli var «skjævbent». «Aa», svarte Haagen, «beina er bra nuk, og saa var der itte are bein at faa den gang jeg fik mine.»

Hans Sørensen Heer var bare 18 år da krigen brøt løs i 1814. Han var med ved Lier og Skotterud og fortalte senere at han sto ved siden av en soldat som ble truffet av en kanonkule i halsen slik at «hodet blev skutt av».

Peder Hansen Løvset fikk Dannebrogsordenen etter at han i 1808 stoppet og tok til fange to svenske soldater som hadde stjålet mat i et hus. «Let Infanterist Peder Hansen af Oudalske lette Infanterikorps, anbefales [ordenen] for bevist Raskhet, hvorved han i April Maaned ved Digerud i Vinger sogn gjorde 2 fiender til fanger.»

Kristoffer Knutsen Bjørnstadhaugen har fortalt at han i 1808 var med i en forpost ved en stall i Eidskog. Det var kaldt, og for å «berge føtterne» grov de huller i stallgjødselen og sto der.

Matmangel og sykdommer

I begynnelsen av 1800-tallet var det nødsår og hungersnød i Odalen. «Mose- og barkebrød var daglig kost, og bare paa Bergs skog i Mo blev nedfældt og skavet 588 store tømmertrær for at skaffe bark til mel», skriver Sveinungsen. Mange døde av sykdommer som «blodgang, forraadnelses- og nervefeber», skriver sogneprest Rynning i en rapport. Verst var det i 1813 med 398 døde i Strøm sogn (Ullern, Oppstad, Sand og Mo). I 1809 døde 221 soldater på militærsykehuset i Sør-Odal. I Trøbråten i Mo døde en familie på åtte barn og to voksne i september 1813. På Søndre og Nordre Morterud døde tre barn og fire voksne i løpet av ei uke. Alle ble begravet på samme dag.

Sveinungsen skriver: «Fra den tid er det et ord om, at mose var suvl. Saa lenge den rak gik det bra. Men

POLITIEMESTEREN

I DEN KONGELIGE RESIDENTS-STAD KIÖBENHAVN

Giör vitterligt, at Ungkarl Peder Torstensen Fjelsten

24 Aar gammel, föd i Norge taler Norsk, er middelm. af Vext, og lyshaar af Bygning, har lyst Haar, blaa Öine og Öinebryne, er af Ansigt, har en Pande, Næse, Mund, Hage, og Skiæg,

agter nu at reise herfra Staden til Kbhvn Christiania

Min tienstlige Begiering er til alle og enhver, som bemeldte Peder Torstensen Fjelsten maatte forekomme, at de ham paa denne Reise ubehindret vilde lade passere.

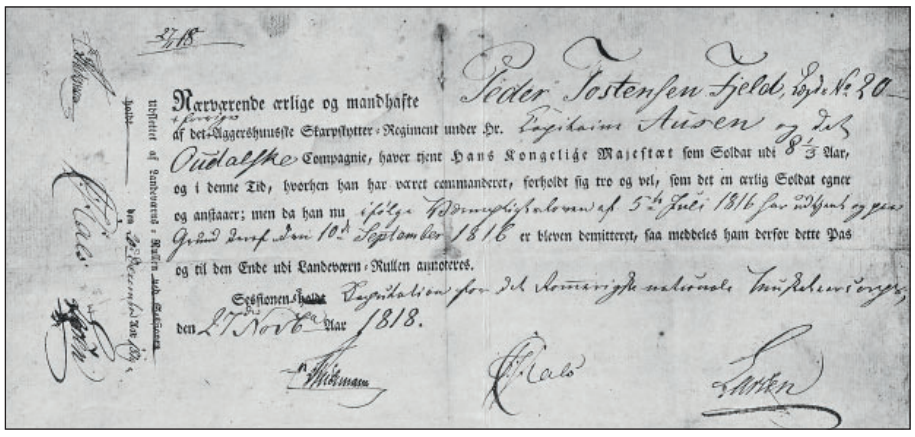
Dette Pas er stemplet her og forsynet med min Underskrivt.

Kiöbenhavns Politiekammer den 22 Juli 1807, Klok. 2 Eftr.-Middag.

NB. Dette Pass gielder allene for ovenmeldte Reise, og ikke til fore eller andre Reiser, samt her i Staden blot tvende Gange 24 Timer.

Betalt.

Kopi av et reisepass som ble utstedt av politimesteren i København i juli 1807. Her framgår det at Peder fikk tillatelse til å reise uhindret fra «Den kongelige Residents-Stad Kjøbenhavn» til Christiania. Hensikten med reisen til København var trolig å få tillatelse til å kjøpe garden etter at begge hans foreldre var døde. Reisen var nytteløs, og først i 1811 fikk han bygslet garden.

Nærværende ærlige og mandhafte Peder Tostensen Fjeld, Lægd No. 20 af det Aggershuusske Skarpskytter-Regiment under Hr. Kapitain Ausen og Det Oudalske Compagnie, haver tjent Hans Kongelige Majestæt som Soldat udi 8 1/3 Aar, og i denne Tid, hvorhen han har været commanderet, forholdt sig tro og vel, som det en ærlig Soldat egner og anstaaer; men da han nu ifølge Vernepligtsloven af 5te Juli 1816 for udført og paa Grund deraf den 10de September 1816 er bleven demitteret, saa meddeles ham derfor dette Pas og til den Ende udi Landeværn-Rullen annoteres.

Sessionen holdt den 27 Novbr Aar 1818.

Kopi av attest for utført soldattjeneste: «Nærværende ærlige og mandhafte Peder Tostensen Fjeld, Lægd No. 20 af det Aggershuusske Skarpskytter-Regiment under Hr. Kapitain Ausen og Det Oudalske Compagnie, haver tjent Hans Kongelige Majestæt som Soldat udi 8 1/3 aar, og i denne Tid, hvorhen han har været commanderet, forholt sig tro og vel, som det en ærlig Soldat egner og anstaaer; men da han nu ifølge Vernepligtloven af 5te Juli 1816 for udført og paa Grund deraf den 10de September er bleven demitteret, saa meddeles ham derfor dette Pas og til den Ende udi Landeværn-Rullen annoteres.»

barkemelet blev daarlig taalt av barn og gamle folk. Dødsaarsaken, som Rynning kalder blodgang, nævntes blodsotta og var en voldsom mavesygdom.»

Peder Tostensen

På denne tiden var Trauten såkalt «beneficert gods»; det vil si at garden var underlagt kirken. Far til Peder, Tosten Olsen, forpaktet eiendommen. Han døde i 1805, og i 1807 døde mora, Marte Amundsdatter.

Sveinungsen skriver: «Det er sandsynlig at forpagtningstiden var utløpet nu da hans forældre var døde. Av et pas, som endnu opbevares paa Trøften, viser det sig at han gjorde en tur til Kjøbenhavn sommeren 1807, sikkert i den hensigt at søke at faa kjøpt gaarden. Hans reise dit indtraf like før krigens utbrud. Han forlot Kjøbenhavn kun 11 dage før den engelske flaate seilte ind i Øresund. Tiden var derfor ikke heldig til at underhandle om gaarden, og hans reise var forgjæves. I 1811 fik han dog forpagtningen fornyet, men først i 1836 fik hans enke, Dorthe Tostensdatter, kjøpt gaarden. Hun var fra Haarnes i Søndre Odalen og blev meget ung gift med Peder Trøften. Hun var en dygtig kone, styrte gaarden mange aar alene efter mandens død, til den eldste søn blev voksen.

En søstersøn av Peder Tostensen Trøften, sadelmaker H. P. Hansen i Kristiania, som lever endnu, husker ham godt og fortæller at han var en meget munter og snaksom kar.»

Peder døde i 1832; Dorthe i 1878. Hun kjøpte Nestua Trøften i 1836. Sønnen deres, Tosten, overtok garden i 1845.

Noter

1) Etter den gjeldende hærordningen ble flere garder slått sammen til legder, og hvert legd skulle stille og utruste én eller flere soldater. At det her skrives «Peder Tostensen Fjeld», viser at Trauten og Fjeld i Mo var i samme legd.

2) Jørund Sveinungsen (1873–1960) var lærer ved Rud skole. Han kom fra Seljord i Telemark og var gift med Kari Eriksdatter fra Monsstua Haug (1872–1935). Han ble tidlig interessert i bygdehistorie og arbeidet helt fram til sin død med å samle inn materiale. Sveinungsen etterlot seg et stort arkiv som godt grunnlag for det senere bygdebokprosjektet i Nord-Odal.

Kilder:

- *Jørund Sveinungsen: Minder fra gamle dage i Nordre Odalen (1916)*
- *Nord-Odal bygdebok bind I (ny utgave 1995) og bind II (ny utgave 2003)*
- *Artikkel i Indlandsposten 21. mai 1915*

Bokprosjekt om «fleiting»

Kulturminnelaget har startet et bokprosjekt om tømmerfløtinga i Nord-Odal. En redaksjon som består av Knut Ola Storbråten, Hans Øyvind Knapper, Jan Bjerke, Asgeir Østli og Gunnar Nygård, med Dag Hundstad som konsulent, har startet arbeidet med å samle stoff og bilder.

Det finnes visstnok gamle dokumenter som viser at det ble fløtet tømmer i Nord-Odal fra ca. 1550. Da de siste tømmerstokkene våren 1970 danset ned Austvassåa – den siste åa i Nord-Odal det ble fløtet i – ble det satt punktum for en over 400 år lang nærings- og kulturhistorisk tradisjon i bygda.

Fløtingen har gjennom generasjoner gitt arbeid til mange nordodølinger. For skogsarbeidere og småbrukere var fløtingen både hardt arbeid og en kjærkommen inntektskilde.

Nå er bare minnene igjen. Oppetter åene finner vi utallige kulturminner; dammer, skådammer og koier, og på Storsjøen seiler fortsatt to restaurerte varpebåter som «varpet» tømmeret i ringer over sjøen.

Mye fløterhistorie er nedtegnet og publisert, men fortsatt tror vi det er folk rundt i bygda som sitter inne med kunnskap de har «fått i arv» fra foreldre og besteforeldre som var med i fløtingen.

Det er viktig å samle og bevare opplysninger samt å sørge for at også kommende generasjoner kan få et innblikk i fløterkulturen. Dette vil kulturminnelaget bidra til. Redaksjonen vil gjerne komme i kontakt med sambygdinger som har opplysninger, fortellinger, anekdoter eller bilder som bør tas vare på for ettertida.

Ta gjerne kontakt med en av oss i redaksjonen eller send en epost til post@kulturminnelaget.no.

«Temmersætt» i Løsetåa ved Rud tidlig på 1930-tallet. Med dette bildet vant fotografen, Ole H. Bjørnstad, andrepremie i en konkurranse som Aftenposten arrangerte. (Kulturminnelagets fotosamling)

Året rundt med Agnes

Når det var bake- og slaktedager før jul, barnedåp, konfirmasjon, bryllup og andre merkedager på gardene i begge odalsbygdene, kom Agnes Viken. Den blide kokka kom fra Slåstadseter med Morteruds-bussen om morgenen og dro hjem igjen om kvelden.

Hun kledde seg i hvitt, nystrøket armforkle og et annet hvitt forkle utenpå det første. Og hvite turnsko. Over det hvite håret med naturlig fall tok hun på seg hvitt trekant-skaut.

Det var viktig å komme seg fort hjem fra skolen når Agnes var i sving. På bakedagene sto det trau med nystekte kaker i kjøkkengangen. Det luktet godt, og vi fikk smaksprøver på smultringer, fattigmann og andre småkaker. Slaktedagene var litt annerledes. Da var det dogg på vinduene, og i gangen sto det baljer med tarmer til pølser og kjeler med nystekte medisterkaker og «beinløse fugler», som skulle hermetiseres og legges på Løve-glass.

Intervjuet gardkjerringene

Vinteren i år 2000 intervjuet jeg noen av gardkjerringene som Agnes hadde kokt og bakt for. Det var Mimi Løfsgård på Kuggerud, Randi Moen i Bakken, Elise Amblie i Ner-Øvstgarden og Mari Sjøvik i Øver-Øvstgarden. Mange år senere intervjuet jeg Ruth Thoner på Slåstad. Min mor, Aase Herud i Melgarden, var med på alle disse samtalene.

Av Tora Herud

Begynte som kokke i Nes

Ifølge folketellingen i 1910 bodde Agnes Karoline Andersdatter, født i 1896, med foreldre og søsken på Sagstua under Kuggerud. Ti år senere jobbet hun som kokke hos kjøpmann Ole Svenneby i Nes. Han kom fra Nord-Odal. I butikken til Svenneby jobbet det en handelsbetjent som het Alf Hansen Viken. Han var to år yngre enn Agnes og kom fra Smedviken på Sand. Agnes og Alf giftet seg i 1923, og året etter fikk de sønnen Asbjørn. I 1931 kjøpte de Fredheim, naboeiendommen til Blådammen i Sør-Odal.

Drev pensjonat

Tidligere lærer og bygdebokforfatter Hans Marius Trøseid i Slåstadbråten sa dette om Agnes Viken i år 2000: – Agnes var ofte på kjøkkenet når vi hadde besøk i jula. Huset hennes lå på Slåstadbråtens grunn til rundt krigen. Etter krigen begynte hun å drive pensjonat i huset for byfolk om sommeren. Hun og mannen flyttet selv ut i bryggerhuset. Den første hun leide ut til var telegrafbestyrer Berrefjord fra Jessheim. Han sørget for at Agnes tidlig fikk telefon. Andre leietakere var professorene i teologi, Branderud og Lyder Brun. Professor Brinch Lund, som var prinsessene Ragnhild og Astrids lærer på Nissen pikeskole i Oslo, leide også hos

Agnes. Alle leietakerne hadde familiene sine med seg. Ideen til å drive pensjonat fikk hun på Kuggerud. Evinda Løfsgaard hadde vært borti hotelldrift før.

Hans Marius mente gjestene hos Agnes satte en spiss på livet i en avkrok, og at han selv derfor vokste opp med et lite pust fra en større verden.

Kuggerud

På Kuggerud møtte vi Mimi og Arne Løfsgaard. Mimis svigermor Evinda Løfsgaard drev pensjonat på garden fra 1932 til 1955, og der jobbet Agnes som kokke helt fra starten, i jula, påsken og om sommeren. Søstrene til Agnes jobbet også der. Hun hadde seks søstre og fem brødre.

– Etter pensjonatperioden jobbet Agnes på Kuggerud kun i forbindelse med slakting. Hjemme begynte hun å bake kransekaker og småkaker for salg. Mannen hennes hjalp henne med skålding av mandler og malingen. Noen av familiene som hadde vært faste gjester på pensjonatet, leide senere huset til Agnes, sa Mimi.

Bakken

I Bakken møtte vi Randi Moen og sønnen Harald.

– Jeg husker det uutømmelige humøret til Agnes. Det var aldri noen problemer. Hun hadde det runde gode ansiktet og var bestandig like ren, selv etter en lang arbeidsdag. Harald gledet seg til Agnes skulle komme. De to kunne prate sammen hele dagen, sa Randi.

Harald likte å følge med på hva Agnes gjorde.

Agnes Viken, den blide kokka.
(Foto: Gunnar Nygård)

– Ingen høytid uten Agnes! Hun holdt ut med en pratesjuk smågutt, som satt og skar på ei griserumpe hele dagen, sa han.

Gris, sau og kalv ble slaktet på garden. Grovslakting og tømming av tarmer ble gjort ute.

«Tarmkjerringa»

– Anne Sønsterud, som vi kalte «tarmkjerringa», renset tarmene fra grisen. Hun var også med på grov-

delingen av kjøttet og malte kjøtt hjemme. Til de to slaktedagene gjaldt det å ha skarpe kniver, spekefjøler og krydder klart. Agnes var inne og jobbet med finere matlaging. Kjøttkakene skulle være like store og like pent stekt. Vi fikk hakket kjøttet hos slakter Berg på Sand, men før det var vi hos Sandsbråten på Skarnes, sa Randi. Mens Randis mann, Henry Moen, var hos slakteren med kjøttet, sydde Agnes rull av okse- eller kalvekjøtt.

– Rullene ble saltet og kokt, eller de ble frosset ned og kokt senere, avsluttet Randi.

Fryseri på Dysterud

Aase Herud minnes fryseri-historien i Sør-Odal.

– Fryseriet lå på Hylterud ved Dysterud, det var så lettvint å få fryseri, syntes vi. Vi kunne sende kjøttet i nummererte pakker med bussen dit fra Slåstad. Og det var jo så lettvint å ringe til Hylterud, oppgi nummeret på ei pakke og få den sendt tilbake. Så kom det fryseri hos baker Engebretsen på Skarnes og deretter hos Klanderud på Oppstad. Jeg husker jeg syklet dit for å hente kjøtt. Så ble det fryseri hos K. G. Thoner i Slåstad, og da ble det virkelig lettvint. I Melgarden fikk vi den første fryseren i 1964, sa hun.

«Alt» ble brukt

Medisterkaker, leverpostei, kjøttpudding, lungemos, blodklubb og kraft på kjøttbeina. Alt fra dyreslaktene ble brukt.

– Kjøttkakene ble bare brunet i panna, og deretter ble de trukket ferdige i kjøttkraft. Beinløse fugler ble laget av tynn svinefilét, som ble banket til 20 x 20 centimeter og krydret med allehånde, nellik, salt og pepper. Så ble det lagt på ei skje medisterdeig og beinmarg fra svin eller storfe. Deretter ble dette pakket sammen, surret med hyssing og kokt i kjøttkraft, sa Randi.

– Ja, dette var fin mat som ble servert når det kom tømmermålere og byfolk på besøk, mente Aase.

Øvstgardene

I Ner-Øvstgarden møtte vi Elise Amblie, dattera Else Karin og sønnen Finn og Mari Sjøvik fra Øver-Øvstgarden. Ner-Øvstgarden var den garden i Slåstad der Agnes jobbet først.

– Hun var her i bryllupet vårt i januar i 1948, men hun hadde vært her i slaktinga flere ganger før det. Bryllupsmiddagen besto av terteskjell med fiskepudding til forrett, okse- eller kalvesteik til hovedrett. Desserten husker jeg ikke helt. Gudrun Thoner, som var gift med K.G. Thoner, hadde ismaskin, så det kan ha vært is. Men vi hadde høner og mye egg, så det kan også ha vært karamellpudding, sa Elise.

Det var 60–70 gjester i bryllupet, som varte i tre dager. Mange overnattet. Mari Sjøvik på nabogarden husket det godt.

– Bruden kom forsinket til kirken fordi bilen som hentet henne kolliderte med verandaen på Kjølsetbutikken på Slåstad. Det var mye snø og veldig kaldt, også i kirken, enda det hadde vært fyrt i flere dager.

Ikke perlesukker
Agnes var to bakedager i Ner-Øvstgarden.

– Vi laget ferdig deiger til dagen Agnes kom. Så laget hun goro, sandkaker, serinakaker, sirupssnipper, riflekjeks, smultringer, specier, skrump, skånske husarer, tyske skiver, berlinerkranser, kokoskaker og fylte kjeks. 14 slag småkaker var vanlig, men det kunne nok være 21 også, sa Elise. Aase husket at Agnes laget smørkranser med 9 skjeer fløte og med knuste sukkerbiter strødd oppå. Agnes ville ikke bruke perlesukker.

Slakterdram
I Ner-Øvstgarden slaktet de ei stor purke som hadde født grisunger to ganger, og en oksekalv til jul. Finn husket at Ole Broen slaktet med slaktemaske og tappet blodet fra strupen på grisen ned i ei bøtte. Else Karin sa hun måtte røre i bøtta med blod for at det ikke skulle levre seg.

– Grisen ble lagt på en benk og skåldet med kokende vann, og busta ble raspet bort. Etterpå ble den hengt opp fra taket med ei trillebår under. Grisebusta ble gitt til skomakeren. Mellom blodtappingen og skåldingen var det slakterdram, som var kaffe med brennevin. Og det kunne bli noen drammer i løpet av dagen, sa Finn.

Inne laget Agnes kjøttkaker, karbonader, beinløse fugler og sydde rull. Rullene ble laget med slagside fylt med strimler av flesk og oksekjøtt, og det ble 12 ruller av et slakt. Ja, også innmatpølser eller «skranglepølser», som de ble kalt. De besto av lunger, hjerte, nyrer, løk og litt fett. Julekvelden ble det servert ribbe, skranglepølser og medisterpølser med surkål og poteter. Til dessert var det himmelsk lapskaus av frukt.

– På julekvelden hos oss var det lutefisk, ribbe og pølser og lefse med sylte, men ikke dessert. Da var det kaffe og kaker etter middag, sa Mari Sjøvik. I Øver-Øvstgarden bakte Agnes smultringer og fattigmann, berlinerkranser, riflekjeks, sandkaker og sirupssnipper. Aase mente det ble litt forskjellig fra gard til gard fordi gardkjerringene kom fra forskjellige steder og hadde med seg sine tradisjoner.

Slåstad
Ruth Thoner og døtrene Marit og Bjørg fortalte om sine minner om Agnes på Slåstad.

– Da jeg kom hjem fra klinikken med Ragnhild 15. desember i 1957, var mor mi og Agnes i gang med slakt på Slåstad, sa Ruth. Moren hennes, Severine Finnevolden, kom fra Høyanger og var det vi kaller et skikkelig rivjern.

Bjørg husket at de måtte spise i stua de dagene Agnes holdt på med slakt eller bakst på kjøkkenet. Hun var med på å slakte både gris og gjøkalv, men måtte stå bak hushjørnet når dyra ble avlivet. Marit husket skåldinga av griseslaktet og skrapingen av busta. Kjøttet som skulle males ble levert til Sandsbråten eller Olaf Tveter.

– Grisetarmene måtte vaskes. Vi dro først tarmene mellom to strikkepinner, og så vrengte vi dem, før de ble skylt i eddikvann. Deretter

ble tarmene skinn til medisterpølser. Agnes laget pølsene, syltelabber, beinløse fugler, blodklubb med mye talg, ribbe og steik. Til julemiddagen hadde vi ribbe, medisterpølse og medisterkaker med poteter og surkål til. Desserten var riskrem med rød saus. Men vi måtte ha litt lutefisk med fleskefett også, for det var K.G. Thoner glad i, sa Ruth. På gardene kunne de kjøle ned melk og mat med isblokker hentet fra sjøene. Blokkene ble lagret med sagflis rundt.

Bakedager med Agnes

Men det ble selvfølgelig bakt på Slåstad også. Ruth sa det var smultringer, smørkranser, kjeks fylt med sitronkrem, tebrød med kakao, goro, peppernøtter, sirupssnipper, serinakaker, sandkaker og marvposteier. I tillegg til småkakene ble det laget delfiakake og valdresklining. Agnes kokte og bakte før jul på Slåstad allerede før Ruth kom dit. Men Agnes ble også tilkalt i barnedåper, konfirmasjoner, bryllup, 50- og 60-årsdager og ved begravelser.

Etter at Agnes Viken var ferdig med jobben rundt på gardene, ble kjøkken vasket rundt og husene pyntet til jul. Vinduene var blitt pusset tidligere på høsten, innervinduer var pusset og satt inn. Og det var ikke så rent få vinduer i hovedbygningene på gardene. Mellom ytter- og innervinduene ble det lagt bomull og pyntet med tørre blomster. Så kunne det henges opp rene gardiner. Fjøset på Slåstad ble pyntet med grankvister. Så var julestria over!

Andre kilder

- *Digitalarkivet.no*
- *Gunnar Nygård*

Agnes sammen med Ruth Thoner og sønnen Karsten. (Foto: Kjell Thoner)

Førjulsdrøm

Masing og kjasing; et voldsomt stress:
Det virker som det atter er jul!
Listene gløder av kjøpepress
mens gleden vår daler i skjul

«Himmel på jord» er kun «romjulsdrøm»
P7 klemmer ut løgn etter løgn
Konto'n får juling; tynnslitt og øm
La den overleve enda et døgn!

I dag skal man jage og stresse seg blå
med et blikk som er fastlåst på skjerm
Det er ikke grenser for alt vi skal nå
Jeg tror jeg må søke om perm!

Dette var før en høytid så stor
med baking og sang og ekte glede
Med menneskelige møter som satte spor
for alle var mentalt til stede

Nå er det nok med stress, kjas og mas
og engler som kun ligger i skjul
Før var desember preget av stas
Jeg lengter sånn til barndommens jul

Av Bjørn Ivar Lund

Jula før og jula nå

Det er fullt mulig å gå over ende i Jula, og je trur det er meir ta det nå før tid'n enn før, og da tenkjer je itte på det å væra råtåbent. Jula var «innmari» da je var lita øvv. Sjøl om julpinten itte kom fram på mærksnodig vis før natt tell sjølve Julkvæl'.

Oppspelt rasa je nedover tråppa julkvælds måråns. Midt millom spisestuggubordet og sjølve stuggua stod Jul'tre' og skjann, med all pinten og lukten' og alt. Det var nåe føre treet øvv. Filleria som låg frå døra i kjøkenet og fram tell Jultre. Ei spesiell ei som vart brukt i Jul'n, og før mæ vart det vægen tell sjølve Jula. Endelig. Sea i Jul'n spann både den eine og are butt, sklei og høldt på vælte over ende i denna ria.

Med åra har Jula vørti større både heme og uta døra, og det har vøri nåa gonger oppigjønnom at en itte har visst håppas en skær gjæra ta sæ før itte å snuble. Behøver itte å gå i detalj på det.

Vi hadde itte så mie å førhølde øss tell da je voks opp. Håkken føre Jul hæll i sjølve Jula. Utenom det de vaksne spelte med da, med matlaging og vasking og slikt. Han far mente kjæringen hadde vørti heilt førbasa, mæn det skulle itte så mie tell før han sa'a det. Nå har vi det så travelt med å få med øss alt som skær skje føre Jul, så skulle det bli ei ørlita stille stønn i slutten ta novæmber, må julpinten fram før å «fille opp». Blir uro med tomrom serru. Je er der sjøl og skiller på at det blir så «mie» rætt før Julkvæl. Døm som itte takler alt detta, snubler itte engong – døm sætter sæ rætt ner. Det er fullt førstålig.

Itte veit je håssen vi skær finna fram att, hæll telbarsatt att blir det full. Vi har itte tid tell å vente på nå'ån ting. Det blir reklamert før adventskalendær i septæmber. Flug og kjøp, det blir fort tomt. Vanskelig å begripe før en liten en i dag at det bære var et kvarters tid med nåe som ligne Jul'kalender på fjærnsinet ved 6-tida om æftan da je voks opp. Det var det som var før onger før Jul. «Resten» måtte'n finna på sjøl. Laga pint, få smakabæta ta småkaken og glede sæ – slik fælt.

Mæn så kom Jula da. Den gløde. Jultrefæst VAR fæst, itte stri som nå. Kommer høvv je satt inntulle i alskens tæpener på sparken. Sprengkaldt var det og spraka i snø'n ta meien da a mor og nabokjæringa sparke mæ og søn hennes tell Sentralsku'uln på Sand. Førr et digert jultre og mie greier det var der. Kommer onga i dag tell å minnes slike ting? Hæll snubler døm i alt så det blir kun blaff og itte glød?

I fjol var det fisste Jula je itte hadde førældre i live. Det var rart og vemodig, mæn en kan itte vente anne', vaksin som je er – allfall i antall år. Det kan hende det er dæffør je tenkjer meir på Jula nå slik ho var da

Av Else Marie Danielsen

je var lita. Er det ei oppskrøft hæll nåe je unners på, har je itte a mor å spørja lenger, mæn je lagar ribba akkurat slik ho gjorde. Innrømmer je ler litt ta alskens måter å gjæra detta på nå som nå'ån må finna på og legge ut på nett. Ribba står der i fislonken omn i tølv timer hæll hássen det er, skær ha smak ta nåe italiensk, mulig taco. Mæn alle får gjæra som døm vil.

Hos øss kom nissen visstnukk med hæst, før'n far måtte støtt ut og passe på den da nissen kom. Nissen lukte Petterøes, akkurat som'n far, mæn je sætte mæ kun tell nød utterst på kneet hass ei lita stønn. Like greit å få'n utatt så'n far kom innatt og vart over sæ ta alle pakken'. Før nissen kom, var det sjølsagt mæddan, og vi gikk rundt jultre. Bror min spelte attåt på trækkspell. Går følk rundt jultre nå? Det blir kanskje vanskelig og mie å butte ti da det er så stiggmie pakker under og rundt buska som det skær tas bilde ta. Og da passer det full itte med nisse, det blir før mie i tellegg tell alt det are, og døm er så slitne, a mor og'n far, og sikkert unga øvv.

En ting er da som før. Je kan stå ute på tråppen og se opp og finna den samma stjerna som skjann over taket tell a Jordmor-Matja. God Jul følk, og itte dætt!

Marius (37) fikk kulturprisen:

Livet er en koselig helg!

– Marius er en god ambassadør for kommunen vår. Han er alltid blid og hyggelig når du møter ham. Han er en entertainer, sa ordfører Odd Kjetil Østvand-Sløtte da han overrakte Nord-Odal kommunes kulturpris til Marius Kristiansen (37).

Marius er den første med Downs syndrom som får en kommunal kulturpris i Norge. Overrekkelsen skjedde på Morodalsfestivalen i juni, der Marius som vanlig var en aktiv konferansier og gledesspreder på scena.

I tillegg til at han helt siden 2011 har vært en trofast aktiv bidragsyter på festivalarrangementene, har han også sørget for god markedsføring av bygda og festivalen utenfor Nord-Odals grenser, noe også ordføreren kommenterte og takket Marius for.

– Marius har satt Morodalsfestivalen på kartet over hele Norge, sa ordføreren.

– Fint å bo på Småbruket

Jul i Nord-Odal møter Marius sammen med sin trofaste mentor og kompis Kjell Grinden i den trivelige leiligheten hans i Småbruket Bokollektiv på Sand. De to har vært et radarpar helt siden Marius flyttet inn her i 2010, da han kom tilbake til Nord-Odal etter et år på Peder Morset folkehøgskole i Trøndelag, og Kjell jobbet i bokollektivet.

– Her er det fint å bo. Jeg liker meg godt, sier Marius.

Dans og teater på fritida

Fire dager i uka er han på jobb i vaskeriet til Ny Vekst og Kompetanse. På fritida deltar han i forskjellige kulturaktiviteter. Han er med i Victory Dance, han deltar på klubbkveldene i Prestgarden og i november 2025 skal han være med i teaterforestillingen Jeppe på Prestbærje i Milepelen. Det innebærer mye øving. Tidligere har han med stor suksess bekledd roller i forestillingene Dionysos i Odalen og Prompenissen.

Har møtt kongefamilien og toppolitikere

Tretten ganger har Marius vært konferansier, og sammen med Kjell har han også markedsført festivalen i ulike sammenhenger, senest sommeren 2025 i Skien, der det planlegges en tilsvarende festival. De har ellers møtt mange organisasjoner, foreninger og politikere – blant dem Kåre Willoch. De har vært på Stortinget, og de møtte medlemmer av kongefamilien på Maihaugen da de i 2017 – sammen med Hans Marius Lerdalen – representerte Nord-Odal på kongefamiliens hagefest på Maihaugen.

Av Gunnar Nygård

En stolt prisvinner med diplom og krystallvase. (Foto: Gunnar Nygård)

Marius har vært hovedpersonen i et innslag om festivalen i Norge Rundt, og han har vært frontfigur i flere reportasjer i NRKs lokalsendinger og i et innslag i svensk TV. Det finnes også videosnutter med Marius på You Tube. I 2012 var han en av tre kandidater til tittelen «Årets glåmdøl». I avstemningen som Glåmdalen arrangerte, måtte han se seg slått av forfatteren Levi Henriksen.

Ingemars og Michael Jackson

– Jeg liker å være på scena, sier Marius og nevner i fleng flere kjente artister som han har introdusert og blitt kjent med: DDE, Legacy, Atle Pettersen, Bobbysocks, Ole Ivars, Sputnik, Eldar Vågan, Rune Rudberg, Jenny Jensen og Ingemars. Flere av dem har han også sunget sammen med.

– Jeg liker Ingemars veldig godt, men det er Michael Jackson som er

Fotballkamp på Skaugum: Marius og prinsesse Ingrid Alexandra i aksjon.
(Foto: Drammens Tidende)

På Maihaugen møtte Marius kronprinsparet.
(Foto: Kjell Grinden)

Marius blir intervjuet av NRK Hedmark under Morodalsfestivalen 2012.
(Foto: Gunnar Nygård)

Radarpar gjennom mange år: Marius og Kjell. (Foto: Gunn Bakkeli)

Marius øver sammen med Agnete Kirkevaag i The Rabarbara Anns. (Foto: Kjell Grinden)

Marius hekler sitteunderlag som selges hos Ny Vekst og Kompetanse på Sand. (Foto: Gunnar Nygård)

Marius og Magnus Haugland med pokalen som viser at Brane Tigers vant Norway Cup i 2013. (Foto: Mats Slaastad Birkelund)

Marius tar noen luftgitar-riff med heavyrock-erne i Legacy of The Beginning. (Foto: Gunnar Nygård)

Marius er en rutinert konferansier på Morodalsfestivalen. (Foto: Gunnar Nygård)

Kulturprisvinneren har laget sitt eget livsmotto.

den store favoritten min, sier han og spretter opp på gulvet og viser at han med letthet behersker Jacksons kjente Moonwalk.

Drømmer om Old Trafford

Apropos favoritter: Marius er stor Manchester United-fan. Med kulturprisen fulgte det også en sum penger. Han vet hva han skal bruke dem til: – Drømmen er å dra til Old Trafford og se en kamp sammen med Arne, onkelen min.

Marius har også sjøl vært aktiv fotballspiller på laget til Brane Tigers. Med dem har han vunnet Norway Cup i sin klasse, og de har vært på Skaugum og spilt mot kronprinsparet, prinsesse Ingrid Alexandra og flere fotballkjendiser.

Interessert i historie og slekt

Vinneren av kulturprisen har flere interesser: – Jeg er interessert i historie. Det er spennende. Jeg har lest mye om Svartedauden og Jostedalsrypa, og jeg leser også mye i bygdebøkene. Jeg driver også med slektsgransking.

Marius har også skrevet litt sjøl. For noen år siden hadde han sin egen spalte, «Slik Marius ser det», på nettsida Odalsportalen.

Ferierer gjerne hos kusina på Vestlandet

– Hva liker du best å gjøre når du har ferie?

– Da er jeg hos kusina mi, Berte Marie. Hun driver Høiseth camping i Olden. Der hjelper jeg til med mye forskjellig.

– En samfunnspolitisk milepel

Vinneren av kulturprisen legger ikke skjul på at han har Downs syndrom. Han er godt integrert i lokalsamfunnet, og med sin humørfylte og positive væremåte er han en inspirator både for funksjonshemmede og for funksjonsfriske.

– At Marius fikk kulturprisen er høyst fortjent, og det er en samfunnspolitisk milepel. Det viser at alle har lik verdi i et lokalsamfunn, sier Kjell.

I jernmalmens rike:

Ordføreren ble dypt rørt

En rørt ordfører takket aktørene for forestillingen. (Foto: Gunnar Nygård)

– Stykket om jernmalmen fra Trautskogen gir oss et unikt innblikk i en viktig del av historia vår. Gjennom denne forestillingen har vi fått muligheten til å reise tilbake i tid og oppleve hvordan livet var for våre forfedre. Det er en stor glede å se så mange engasjerte mennesker komme sammen for å feire lokalhistoria vår, sa ordfører Odd Kjetil Østvand-Sløtte da han på vegne av et begeistret publikum takket for premiereforestillingen av «I jernmalmens rike» 26. april.

De to forestillingene av syngespillet samlet tilnærmet fulle hus i Milepelen.

– Dette prosjektet er et strålende eksempel på hva vi kan oppnå når vi samarbeider. Det har vist oss kraften i fellesskap og samarbeid. Med rundt 90 deltagere har vi sett en imponerende fremføring som kombinerer sang, skuespill og historiefortelling. Det er tydelig at alle involverte har lagt ned mye arbeid og lidenskap i dette prosjektet. Jeg er dypt rørt av den innsatsen og dedikasjonen som alle har vist. Dette stykket har ikke bare brakt vår historie til live, men har også skapt minner og forbindelser som vil vare lenge. Det er viktig at vi fortsetter å støtte og engasjere oss i lokale kulturprosjekter.

Stig Jarle Fjeld og Odd Einar Trøbråten hadde sentrale roller. (Foto: Gunnar Nygård)

Sammen kan vi bevare og feire vår rike historie, sa ordføreren Kjetil.

Tredje forestillingen

Prosjektgruppa bak forestillingen har tidligere også hatt stor suksess med forestillingene «Temmeret skær fram!» og «Synd skal sones». Hans Ludvig Fredheim hadde ansvaret for manus, Mette Skogbakken for regi og Jorid Rønningen for det musikalske i alle forestillingene.

Overskuddet fra forestillingen er fordelt mellom Odal Bygdekor, Storsjøkoret og Kulturminnelaget. I tillegg ble nesten 10 000 kroner avsatt til en workshop for lokale skuespillere med Jonas Strand Gravli som instruktør. Workshopen ble avholdt i Prestgarden 11. oktober.

Unge og voksne skuespillere på scenen i Milepelen. (Foto Gunnar Nygård)

Lærerik workshop med Jonas Strand Gravli (nr. to fra venstre foran) i Prestgarden.

Årets Øssvassgarding 2025

Under årets Liv og Røre-feiring i Austvatn var det igjen tid for å løfte frem en person som har gjort en bemerkelsesverdig innsats for bygda. Prisen Årets Øssvassgarding 2025 ble tildelt en kandidat som ikke bare har engasjert seg helhjertet i lokalsamfunnet, men som også fremstår som et forbilde – med sitt pågangsmot, smittende humør og sterke dugnadsånd.

Statuttene for prisen lyder som følger: «Prisen skal tildeles en person eller institusjon/gruppe som gjennom sitt virke fremstår som et forbilde for andre, og aktivt har bidratt til å fremme engasjement i bygda. Prisen kan også tildeles noen som på andre måter har gjort en ekstraordinær innsats for lokalsamfunnet og/eller har gjort Austvatn kjent utover bygdas grenser.»

I år mottok styret hele sju solide nominasjoner, og diskusjonen om hvem som skulle få prisen var både engasjert og grundig. Likevel var det liten tvil da avgjørelsen skulle tas – årets vinner skilte seg ut på en måte som gjorde valget både naturlig og velfortjent.

Begrunnelsen fra forslagsstilleren var treffende: Årets Øssvassgarding beskrives som en person med et stort hjerte og en genuin omsorg for menneskene rundt seg.

Hun er sprek og observeres ofte i rask gange gjennom bygda, alltid med et smil og en vennlig hilsen. I sin lederrolle har vinneren utvist både oversikt og ansvarsfølelse, samtidig som hun har evnet å gi rom for andres initiativ og deltakelse. Arbeidet preges av raushet og ærlighet, og det er ikke uvanlig at vedkommende innrømmer feil – noe som bare styrker tilliten og respekten fra omgivelsene.

Når det gjelder dugnadsinnsats, er hun alltid på pletten – klar til å bidra der det trengs, med både arbeidskraft og godt humør. Forslagsstilleren oppsummerer det hele med å si at vedkommende er en berikelse for både Austvatn og Liv og Røre. Et utsagn det er lett å stille seg helhjertet bak.

Prisvinneren har vært leder for Liv og Røre-komiteen siden 2019 og har gjennom sitt virke skapt engasjement, samhold og aktivitet i bygda. Med stor glede og dyp takknemlighet ble prisen i år tildelt Berit Oppi!

Av Siv Norheim

Håssen det gik tel, atte je vart lei tobak å bajer

Avisa «Vort Arbeide» var en arbeiderorientert publikasjon som utkom i Kristiania fra 1907 til 1917. Den ble etablert 19. januar 1907 og hadde en tydelig sosialistisk profil, rettet mot arbeiderklassen og fagbevegelsen i hovedstaden. Fordelt på to lørdager; 7. og 14. november 1914, trykte avisa en tekst skrevet på odalsdialekt av Anders Skjeppestad. Teksten er opprinnelig hentet fra ei håndskreven avis utgitt av avholds-losjen «Dokka». Ole Thomas Norheim fant teksten i avisa etter å ha søkt i Nasjonalbibliotekets nettarkiv.

– Anders ble født i 1873. Han flyttet til Oslo til moren Thea da han var 13 år. I teksten kan vi blant annet kjenne igjen Råsån, Holt skole, butikken på Skjeppestad og kverna på Haug. Bestefar (fosterbestefar) er Ole Jørgensen (1829–1917), og husholdersken er Inge Hansdatter Breibyberget (1841–1921). Anders vokste opp på Hagabakken, omtrent der Buvik ligger i dag, sier Ole Thomas.

Han viser til at det står utfyllende om Skjeppestads liv og virke da han bodde i Oslo, Nordre og Søndre Land i Jul i Nord-Odal 2010.

Vi gjengir her teksten slik som den er gjengitt i avisa. Den byr på utfordringer for leseren, og for å lette

Haassen det gik tel,
atte je vart lei tobak aa bajer.
I nordre Odalens dialekt.
Av Anders Skjeppestad i losje
»Dokka»s haandskrevne avis.

lesingen har vi erstattet «aa» med «å». Hadde Anders Skjeppestad skrevet dette i dag, ville han trolig vært en god kandidat til kulturminnelagets dialektpris, «Kav odøling».

Anders sin fortelling

Om je nongong har vøri fæl tel å drekke? Åja dessverre, det har je nuk endda vøri, men tobak å bajer har je itte britt mæ om sea je gik i skul'n. Je tok inn så mie me eingong da, atte je vart så lei de, å de er dé je nå vil fortælja om:

D'er så almindelig iblandt småguttom atte døm skær etterligne de vaksne i alt dé, døm sier å alt dé, døm gjer, å helst dé, som er stigt. Når døm kan tala røti som de vaksne, sputte å banne, som de vaksne, gå å slenge hit å dit å ajere fuld mand, reike tobak ja gjenne bite ta'n buss når'n blir bø-in, – ja da er smågutten kær, tiss'n.

De var tile en sindasmåråå, fisstness på vinteren; je å non are guter var ute å skulde gå på skjesser. Kaldt var de, så flisa spratt, å je var ganske tundkledd. Da vi kom et stikkji

utpå sjø'n, så træfte vi et heilt følje ta ongdom, som skulle ut å freste den nie sjesse-isen. Kallere å kallerere vart de, å telslut heldt je på å stivne i hop.

«Hu! Jadden blir det kalt, sa ein ta kærom, – je trur, vi får stane å tenne på pipa.» Så kom tobakken fram, å kæra tel å kærve tobak å legge i pipenn sine. Di, som itte hadde pipe me sæ, beit ta'en buss å tøgg, å så bejinte døm å akkedere, om håkke slags tobak var best.

«Carl Olsen er nå beste tobakken lel,» sa ein.

«Å nei, jadden er Langgår'n bere tiss je,» sa en a'n ein, å slik heldt døm på, enie vart døm itte.

Je vart meir å meir frøsin der je stod, å je hadde allemest sinne tel å gå hematt. Så kom ein ta gutta bortåt mæ. «Vil du ha en reik du da, Anders,» sporde gutten, «så skær du få lånt pipa mi; je vil itte reike meir i eingong je.»

«Nei tak, je har aller reikt,» sa je.

«Nei men kom hit gut, å ta dæ' en buss, se her, bit gut,» sa en a'n ein å heldt kvartrull'n bortåt mæ.

«Gå trøl'n ivæld me tobakken dør,» sa je, «itte reiker je å itte tigger je.» Je vart så sint, at je nesten gret.

Mæn da sætte gutten i å storskrasle: «Nei jadden skulde'a se dæ, denna jenta, du tiss så gøtt om i skul'n, så kom'a tel å gjera nær ta dæ, da,» sa'n. Je svara'n itno, men strauk på hemvægen, å da je kom hemat, var je aldeles klaka.

Dagen etter skulde je åt skul'n. En gut frå nemste granngar'n, som je brukte å væra i følje me, var alt kommin å så strauk vi i vægen. Med det samma vi kom forbi Nordstukrambua[1] , så ba je'n Per å vente, tel je kom utatt.

«Vil du kjøpe bigøtt?[2] Så kjøp litt åt mæ au da,» sa'n Per å flidde mæ en tiøring. Je kjøfte da bigøtt for 10 øre tel mæ sjøl å 10 øre tel'n Per. Å så for 5 øre – tobak.

«Skær du reike for taunnværken kanske,» sporde'n Ole Trøften[3], krambuguten. Je svara'n itte men tok tobakken å gikk uttat. Je fortælde itte'n Per, atte je hadde kjøft tobak. Skul'n bejinte, å alt gik bra like tel i meddashvila; da gik skulemester'n ind tel sæ sjøl, å vi sat att i skulstugua å tok fat nista vår.

Landhandleriet på Skjeppestad er Nordstu-krambua i teksten. (Kulturminnelagets fotosamling)

Da vi hadde eti, gik vi ut for å moro øss litt. Je fekk da se den jenta, som før er nævnt, stå borti vegen å tala ve non andre jenter. Je tenkte da på de, som vart sagt tel mæ dagen før utpå isen, beit så ta en buss ta tobakken å gjorde en sving like bort tel 'a.

«Har du bigøtt- sa ein ta døm, så får vi litt ta dæ au.»

«Bigøtt skær døkk få,» sa je å heldt kræmmerhuse bortåt døm, «mæn helles er det slikt «bigøtt» je eter», sa je å tedde fram de, som var at ta tobakken. Da var je vaksin, titte je. Med de samma kom de ei gammal kjæring forbi øss; ho skulde vist tel kræmmern. Ho hadde nuk set, håssen je hadde børi mæ åt, for ho snudde sæ i mot mæ å sa:

«Nei, fi, fi, fi, aller hadde je tenkt, atte du Anders hadde tøggi tobak lel!»

Me det samma rofte skulmester'n: «Kom ind igjen!» Je skvatt så je kom tel å svølje tobakken; men da var de au forbi! Je vart så sjuk, at je næsten itte var go før å stå på beina; å da je endelig kom ind i skulstugua, så ba je om løv tel å gå hematt. Å det fekk je med det samma. Je var itte før utkommin før je leverte både tobakken å meddasmaten; å hadde je itte fått søtti på me en kjører som reiste hemmat frå kvæinna, så hadde je itte kommi hematt ve eia hjælp.

Enten nå skulonga itte hadde sladre på mæ, eller skulmester'n itte skjønte, håssen det var fat me mæ, fekk je aller veta (men je trur han førsto det). Aller hørde je et vondt ord for detta, å tobakken vart je så lei, at je aller har britt mæ om'n sea. De var utpå sammar'n, året etter de, som før er fortælt. Temmerfleitinga var alt forbi, å døm som hadde med dé å gjera, hadde samla sæ heme hos øss for å få gjort op regnskapen sin; for bestefar var fleitarhøsbønn den gongen.

Døm hadde da for anledninga fåt sæ telsendt ei hælv kasse bajer, som døm hadde skrivi tel bi'n etter. Da regnskapen var opgjort, bejinte kæra å slø op ølkassa; da skulle fleitarskåla drekkes. Da det fisste glase var tømt, sa ein ta kærom «I år er øle mie bere enn i fjor.» «Jasså Ole, tiss du de? Men så skreiv je tel et anne briggeri å nå da, for je likte itte så gøtt øle i fjor je hæll.»

I det samma kom de ind en mand, som heite Anders Hau'a[4]; ein ta fleitera slu ti et glas å sa: «Kom å få dæ et glas øl, Anders.» Je trudde de var mæ han meinte å skulde tel å ta ølglase. I det samma kom'n bestefar å reiv glase frå mæ: «Le væra øle, din nasavise onge. De var'n Anders Haua som skulde ha å itte du.»

«Kom hit du guten min, så skær du få smaka øle,» sa han som skjænkte. Ja den som vart gla, de var je!
«Je meiner, du er aldeles tullete!» sa'n bestefar, å så reiv'n frå mæ ølglase are gongen. «D'er itte værdt å væra så forhippen på fill, sålenge du bære er en onge; tidsnuk får du smaken på trøllheita. Å du, som vaksin er, borde veta meir hæll å le en smågut få bajer.»

«Ja men kjære dæ, da, de kan itte væra no' å bli full ta eit glas lel.» «De er de samma!» skreik'n bestefar å slo i bordet. «Sålenge han er i mitt hus, så får'n itte håkke øl hæll no' slags fill me min go'e vilje; når'n kommer

herifrå så får'n gjera som'n vil for mæ, mæn itte skær je lære'n op tel no'n fillefant.»

Dæmme sætte'n glase for mun'n å tømte de i to drag; da såg je på'n, atte han var sint. Je titte, de var leit, atte je itte skulde få smaka øle; men var inga råd med de. Je tok luva mi å strauk ut. Gik att å fram å dreiv ute på gala me hein i lomma. Tængte over, håss je skulde bæra mæ åt når je vart vaksin: da skulde je reise tel bi'ns [5], få mæ fin post, tene goe penger, kjøpe mæ fine klær, reise en tur hematt å besøke'n bestefar, ta op ei flaske me bajer å ei me konjak å bé væsågo. Da kunne itte gammeln ta frå mæ glase lel, når je sjøl var den, som bau. Slik gik je å tængte, tel je hørde døra bli opletin, å'n Anders Hau'a kom ut. «Fekk du ittno øl du da Anders,» sa'n, «jadden er'n streng ve dæ au tiss je.»

Je liste mæ bortåt døra å lidde. Je hørde da, døm tala på at døm sku' dele de øle som var att å ta de me sæ hematt. «Å om je var vaksin!» tænkte je, da skulde je vise dom, atte je au kunde skåle å drekke, uten atte non kunde komma å rive glase tur hæin mine. «Men smaka øle vil je likevel,» tænkte je, gik bortpå trammen, tok ei ølflaske tur kassa, slu kørken ne'i me'n pinne, gik så like borti fjøse, tok me' mæ mjølkekrakken å sætte mæ i saubingen, foratte ingen skulle se mæ. Tok så en svølj ta flaska. Å så gøtt drekke detta var, titte je. Slikt drekke var de altså atte'n bestefar itte vilde le mæ smaka. Je tok en svølj tel å endda ein, bere å bere titte je, øle vart. Telslut vart je så døsin, at je sømne frå altsamma.

Da je vakne, så låg je på sau-tall'n så lang je var, me hugue på mjølkekrakken. Han bestefar sto over mæ me den tomme flaska i hanna. Å så sjuk je var! Je trudde hugue mitt skulde fløgi i filler. Å rædd var je, for atte je skulde få juling. Je prøvde å reise mæ; men de var som om beina itte vilde bæra mæ. Han bestefar sto ei staunn å såg på mæ; så tok'n mæ forsigtig op å bar mæ ind, å så fortælde'n hushøller'n håssen de hadde gåt for sæ.

«Men er da guten rivende gæln,» skreik 'a Inge, «i vinter åt'n sæ nesten ihjæl på tobak, så'n kom omtrent hældau hematt, åssåvel nå detta! Je unners, hå de ska' bli ta denna menneskja når'n blir vaksin. Å så, som'n har stelt klea sine. Fi, for en gris!»

«Å bær dæ itte så da, sa ma'n – de er da inga ku, sa ma'n, han miste mærra si, de er itte så gæli, at de itte er gøtt for no'e. Kanske detta har gjort så mie, atte han blir lei både øle å tobakken for ettertia.»

Så kledden ta mæ å fekk mæ telsengs. Je vart liggen et par da'r; men de gik som bestefar hadde spått: je trøtte nesten itte å kjenne lukta håkke ta tobak hæll bajersk øl sea.

Noter

1) Nordstu-krambua: Landhandleriet på Skjeppestad
2) Bigøtt: «bygodt»; sukkertøy
3) Ole Trøften: Trolig Ole Tostensen Trøften, født 1867. Dro til USA i 1888, kom tilbake i 1912 og startet butikk på Trautskogen i 1916
4) Anders Hau'a: Trolig Anders Skjeppestadhaugen.
5) Tel bi'ns: Til byen (Kristiania)

For 80 år siden:

Konteinerslipp og feiring av friheten

Under 2. verdenskrig samarbeidet norske motstandsgrupper med britiske SOE (Special Operations Executive) for å motta våpen, ammunisjon og utstyr via flydropp. Konteinere som inneholdt våpen, sprengstoff, radioutstyr for kommunikasjon med London, uniformer, andre forsyninger og instruksjoner ble sluppet over skogsområder og fjellterreng som var egnet for slike hemmelige operasjoner. Flyene kom fra England, ofte med norske piloter, og droppene skjedde på nattetid.

Hoppet i fallskjerm over Tennungen
I løpet av krigen ble det gjennomført 717 vellykkede slippoperasjoner over Norge – de fleste mellom september 1944 og mai 1945. Hjemmestyrkene mottok omkring 12 500 konteinere og 3000 pakker. I tillegg ble også 245 agenter (ledere og instruktører) sluppet i fallskjerm. Blant dem var Ernst Eng og Jan Herman Linge (sønn av Martin Linge), som landet trygt ved Tennungen på grensa mot Eidsvoll nyttårsaften 1944/45. Linge ble senere tatt til fange av tyskerne, mens Eng, som var fra Kongsvinger, gikk inn i ledelsen av hjemmestyrkene i Glåmdalsdistriktet fram mot frigjøringen.

Av Thor Skogbakken og Gunnar Nygård

To slipp i Nord-Odal
På senvinteren 1945 var det to konteinerslipp i Nord-Odal; ved Tennungen på grensa mot Eidsvoll og ved Skinnarmyra øst for Sætersjøen. Fra Tennungen ble noe av innholdet i konteinerne fraktet til Erling Morterud, som var leder for hjemmefrontmannskapene i Sand, mens resten ble lagret hos Tormod Delbekk.

Kodet melding fra London
Droppet ved Skinnarmyra skjedde etter at Olav Tillerås, som var troppssjef for hjemmefronten i Nord-Odal, hadde mottatt denne radiomeldinga fra London: «Bokholder fløyter tømmer.» Hjemmestyrkene i Sand og Mo forberedte seg på å ta imot droppet. Etter planen skulle slippstedet være Skinnarmyra øst for Sætersjøen, men konteinerne havnet på Nysætermyra, litt sørøst for Skinnarmyra.

Havnet i blauthøl
Denne myra hadde flere blauthøl. Resultatet ble at noen av konteinerne havnet i disse og ble sittende fast. For å få dem løs måtte de «våges»

opp. Konteinerne ble deretter fordelt mellom de to hjemmefrontavdelingene i Mo og Sand.

Det som skulle til Mo ble samme natt kjørt ned på Langmyra, så forbi Øst-Gravlia, gjennom Tonerroa og til et sommerfjøs tilhørende Sjøvika (vest for Oddmund Tronsrud). Hjemmefronten i Mo hadde to møtesteder: Skinstadkoia og Eierkjølkoia. De varierte mellom disse for å unngå å bli oppdaget. Natta etter ble lasset kjørt Fjellsåvegen til Fjellskoia (Skinstadkoia) som ligger vest for Storgruva og Fjellsåa. Der ble våpnene oppbevart til krigen sluttet.

Bengt Ringvold (t.v.) og Ragnar Grinden med en konteiner fra slippet ved Skinnarmyra. Bildet er tatt på en utstilling i Milepelen i 1995 i anledning 50-årsmarkeringen for frigjøringen. (Foto: Gunnar Nygård)

Lagret i jordkjeller

Hjemmefronten i Sand kjørte konteinerne fra Nysætermyra ned på Styggådammen. Så fulgte de sætervegen øst for Haugsåa til Huken grustak. På østsiden av Haugsåa, rett overfor Åbråten og Munchsaga, lå den fraflyttede husmannsplassen Myra som tilhørte Holt. Der var det en stor jordkjeller. Våpnene ble plassert innerst i kjelleren, og en vegg ble bygd foran. Der var våpnene lagret til krigen var slutt. Jordkjelleren er synlig i dag, men den er rast delvis sammen.

Tyskere på leting

Noen dager etter flyslippet kom en tysk patrulje forbi Toner og Øst-Gravlia. De passerte Langmyra et par hundre meter øst for flyslippet og fortsatte til Malungen uten å finne noe. Men fordi tyskerne hadde fått høre om flyslippet, var de i Nord-Odal nesten hver dag framover. Det førte til at Arne Holth og Henry Hagen måtte gi opp flyktningeruta som de tok over etter at Einar Krogsrud flyktet til Sverige og Per Hagen dro til Oslo.

8. mai stilte hjemmefrontsoldatene til vakthold og andre oppgaver med nye våpen, og feiringen av friheten kunne foregå i trygge former over hele bygda. 9. mai fikk folk sine beslaglagte radioapparater tilbake.

Gripende feiring i Mo

Gråvær og regn stopper ikke bygdefolket fra å feire den første nasjonaldagen på fem år. Folk kommer til kirka tidlig, og snart er den fylt til

8. mai ble hjemmefronten i Sand samlet ved Knekkerud før avmarsj til kommunehuset. 1. rekke f.h.: Ragnar Sand, troppssjef Tor Bråten og Anders Løkker. 2. rekke f.h.: Asbjørn Flo, Trygve Lund, Ole M. Breiby, Helge Breiby, Per Stenskjær, Arne M. Breiby og Thorbjørn Christoffersen. 3. rekke f.h.: Klaus Stenberg, Arvid Haugård, Bjarne Fischer, Ole Østberg, Ottar Christoffersen, Arne Lund og Kåre Lund. 4. rekke f.h.: Julius Østmoen, Håkon Vik, Tormod Delbekk, Arne Danielsen og Arne Radford. (Kulturminnelagets fotosamling)

Hjemmefrontmannskaper ved Fjellskoia 5. eller 6. mai 1945. Første rekke f.v.: Alfred Stokke, Fredrik Ødegård, Otto Løvmo, Alfred Halden, Klaus Knapper og Oskar Sandbekk. Andre rekke: Harry Jernberg, Asbjørn Fjeld, Erling Skinstad, Nils Haagenrud. Tredje rekke: Gunnar Engen, Knut Haagenrud, Johan Østli, Olav Finsrud og Bjørn Jernberg. (Kulturminnelagets fotosamling)

Thor Skogbakken ved jordkjelleren på den nedlagte husmannsplassen Myra (Jordfallmyra) ved Huken grustak. (Foto: Gunnar Nygård)

trengsel. Mange slipper heller ikke inn for å høre sogneprest Konow tale i Mo kirke. Det høres sang, musikk og hurrarop fra de lange barnetogene som etter hvert svinger inn gjennom kirkeporten med flaggene høgt hevet. Etter gudstjenesten samler folk seg rundt bautaen over de falne fra 1940, hvor Bjarne Haug holder en gripende tale.

Folketog i Sand

Etter takkegudstjenesten i Sand kirke 10. juni arrangeres det folketog med om lag 1000 deltakere. I spissen går Hjemmefronten, deretter forskjellige skoler, sangkor og andre. De fleste har flagg, og Nell Gravlie leder an med tromme i mangel av hornmusikk. Undervegs er det stadige heiarop og slagord. Under marsjen begynner det å regne kraftig, og dermed stemmer ei gruppe i: «La det bare hølje ned, vi har Kongen, vi har fred!» Etter en passende runde går toget tilbake til plassen foran kommunehuset hvor det blir sang, diktlesing og tale, fulgt av kongesangen til slutt.

Fredsmarsjer om høsten

Mange slutter opp om fredsmarsjene i Nord-Odal. I Glåmdalen kan en lese: «Det marsjeres. Vi møter marsjerende folk overalt på landeveiene, og det finnes knapt ett hus hvor ikke én eller flere er med å gå. De gamle er de argeste ...» 86-årige Gudbrand Morterud er en av de eldre som gjennomfører marsjen på god tid.

Kilder

- *Slipp over Norge 1941–1945. Norsk flyhistorisk forening 1982.*
- *Fridolf Stuen: Minner fra krigen i Nord-Odal 1940–1945. Jul i Nord-Odal 2015.*
- *Boka «Der er en bygd …» Nordre Odalen Kulturminnelag 2006.*

Knappergutten Sjønde Larsen Nordberg:

Han ertet på seg en hel Telemarkskommune

Det er mange nordodølinger som har satt spor etter seg opp gjennom historien, men det er ikke alltid at disse sporene er så godt kjent i hjembygda. Sjønde Larsen fra Kvernstua i Knapper gjorde seg bemerket på sin måte, først og fremst gjennom ei bok han skrev i 1886 som opprørte store deler av befolkningen i Rauland i Telemark.

Sjønde Larsen Nordberg i yngre år. (Foto fra Nord-Odal bygdebok bind IV)

Schjønne, eller Sjønde, som han skrev seg, ble født 5. juni 1839 i Kvernstuen. Han var sønn av Lars Sjønnesen og Karen Syversdatter fra Lommerud i Hof. Som eldste sønn i en barneflokk på ti, var det han som skulle overta garden, men det var ikke noe han ønsket. Han ville ut og ta utdannelse, og ifølge bygdeboka for Vinje og Rauland var det først og fremst mora som støttet ham i det.

Omflakkende tilværelse

Han kom inn ved seminaret i Asker og ble uteksaminert derfra i 1859, og det var trolig på denne tida han tok navnet Nordberg. Etter dette førte han en «omflakkende tilværelse» som lærer. Sin første post fikk han som huslærer hos presten i Hafslo i Luster. Siden var han lærer ved allmueskolen i Holmestrand, og fra 1863 var han lærer i Christiania. Sjønde hadde imidlertid et sterkt ønske om å studere, så han begynte å lese på egenhånd eller med privatlærer. Han sa etter hvert opp lærerposten og satte seg på nytt på skolebenken, denne gang ved Gjertsens skole, og tok eksamen artium i 1870, over tredve år gammel. Økonomien tillot ikke at han var student på heltid, så han tok opp igjen lærergjerningen samtidig

Av Asgeir Østli

Sjønde som prest i Rauland. «Fra Vinje og Rauland», bind 4, 1975.

som han leste til embedseksamen. Han arbeidet da først i fire år som lærer ved Waisenhuset i Christiania, et hjem for foreldreløse barn, og deretter som lærer og klokker ved Tukthusets kvinneavdeling. I 1876 fikk han endelig sin teologiske embedseksamen, og så fulgte et par år med «praktikum». Sjønde må ha vært en særdeles utholdende mann og fast bestemt på hva han ville oppnå i livet, for da han endelig kunne kalle seg teolog, hadde det gått ikke mindre enn tjue år med jobb og studier siden han flyttet fra Knapper.

I 1878 ble han gift med Martha Larsen fra Romedal. De giftet seg i Trefoldighet menighet i Christiania den 15. mars, og Sjønde bodde da i Fredensborgveien 4.

Året etter, i 1879, fikk han sitt første prestekall da han ble ordinert til sogneprest i Rauland i Telemark. Han var da blitt en godt voksen mann, og Rikard Berge, som skrev bygdebøkene for Vinje og Rauland, beskriver han som «ein middelaldra mann, mangrøynd og arbeidssliten, men samstundes ein mann med kjempekreftir og sterk arbeidshug». Mange år med usedvanlig pågangsmot var omsider kronet med seier, som det så fint heter. Det var der, i Rauland, at Sjønde Nordberg fra Kvernstuen i Knapper kom til å gjøre seg mest bemerket.

Myndig og stri høyremann

Sjønde omtales som myndig, en stri høyremann og med ikke så lite overklassesyn til bondegutt å være. Dette var trolig ikke uvanlig blant prester på den tida. Problemet var

bare at telemarkinger generelt, og raulendinger spesielt, var radikale i politikken og veldig demokratisk anlagt når det gjaldt sosiale spørsmål. Partiene Venstre og Høyre ble begge stiftet i 1884, og Venstre sto veldig sterkt i Rauland mens Sjønde var en ihuga høyremann. Dette førte etter hvert til mange stridigheter mellom prest og sognebarn. Selv om Sjønde, slik det var vanlig for prestene på den tida, bekledde svært mange tillitsverv i kommunen og ble valgt inn i herredsstyret, ville ikke raulendingene ha han som ordfører, et verv som var vanlig for prestene i mange andre kommuner. Motsetningene ble ikke akkurat dempet da Sjønde ved en anledning påsto at venstrefolket ville avkristne landet, for selv om raulendingene var radikale i politikken, var de også konservative kristne.

Provoserte raulendingene

Det hele toppet seg imidlertid i 1886, da Sjønde skrev boka «Fra Rauland». Den ble riktignok aldri utgitt i bokform, men gikk som en føljetong i den konservative avisen Bratsberg Amtstidende som utkom i Skien. Deler av innholdet i boka dreier seg om geografiske forhold og naturen i kommunen. Ikke noe av dette var egnet til å irritere raulendingene, men mye plass var viet til Sjønde Nordbergs betraktninger om innbyggerne og deres levesett, og det var en helt annen sak. Det er ikke mulig å si om Sjønde hadde litt eller mye rett i det han skrev, men raulendingene tok det i hvert fall ille opp. Det tok trolig litt tid før de oppdaget hva som var skrevet, siden Bratsberg Amtstidende var en høyreavis, og det derfor var svært få i Rauland som abonnerte på den. I kommunene rundt var det imidlertid flere som abonnerte, og snart ble raulendingene offer for lite flatterende omtale fra sine naboer.

Om hygiene

Sjønde Nordberg skriver blant annet følgende om hygienen:

> «Fordringerne til renlighed er ikke store, især naar det gjælder hus og klæder. Kun 'yvistoga' vaskes og holdes nogenlunde ren, hvilket falder let nok, da den, som før bemærket, er malet og sjelden bruges. Sengeklæderne, der bestaar af skindfælle og hjemmevirkede uldtæpper, vaskes og udluftes sjelden. Til reisende og finere brug anvendes hovedpude, stoppet med fjær, men uden noget hvidt betræk paa, saa det ofte ser alt annet end inbydende ud at lægge sit hoved til hvile paa den. Lagener bruges yderst sjelden, og da kun til fremmede. Bygdens folk liker ikke lagener, fordi de saa let bliver skidne og jevnlig holder sig kolde. De senge, som stadig bruges, huser da ogsaa en stor mængde smaakryb, og naar det lider ud paa sommeren, synes selv folk, som er vante til selskabet, at det kan gaa for vidt, og er glade over at kunne fortrække til udhusene.»

Om matstell

Riktignok omtaler han renholdet ved matlaging som mye bedre:

> «I alt som vedrører madstellet,

udviser derimod folk langt større renlighed, og forholdet i denne henseende maa i det store og hele betegnes som forholdsvis godt. Især gjelder dette for melkens vedkommende og smøret tilberedes og behandles med al mulig forsigtighed, hvorfor ogsaa det raulandske sætersmør er smukt og holdbart og er derfor en god handelsvare.» Men han føyer også til: «Dog dette træk viser blant flere andre, at folk ikke er saa rent umulige, naar det gjælder forbedringer, blot de kunde lære at indse nytten i forandringen.»

Om overtro

Dessuten var det fortsatt mye overtro i Rauland, ifølge sogneprest Nordberg:

«Oplysningen lader ogsaa meget tilbage at ønske, som ventelig kan være, naar hensyn tages til den afsides beliggenhed, spredte bebyggelse og ringe økonomiske bæreevne, altsammen omstændigheder, der lægger store hindringer i veien for et godt skolevæsen. Forskjellig slags overtro er endnu almindelig blant folket heroppe, navnlig troen paa vardsler, spøgelser og gjengangere; fornemmelig er folk, som færdes meget i høifjeldet, udsatte for at se og høre mange rare ting som ikke kan foklares paa naturlig maade. De fleste er mørkrædde, og det ikke alene kvinder og børn, men voksne mænd, saaat de nødig vover sig alene til nærmeste gaard, efterat mørket er indtraadt; især er det farligt efterat folk har lagt sig. Troldmænd eller troldkjærringer med større visdom og magt end folk i almindelighed findes dog ikke længere i bygden.»

De religiøse kunnskapene beskrives som mangelfulle, og videre:

«Den borgerlige oplysning staar endnu lavere end den religiøse, saaat de, der ikke har havt anledning til at erhverve sig kundskaber udenfor bygden knap nok kan skrive sit navn forstaaeligt, og i andre fag er deres kundskaber ligesaa mangelfulde.»

Ellers beskrives raulendingene som gjestfrie, vel å merke dersom det var bygdefolk som kom på besøk.

Gode intensjoner

Det skal i rettferdighetens navn sies at «Fra Rauland» i hovedsak inneholder objektive og interessante opplysninger om blant annet naturforhold, bosettingsmønster og byggeskikk, og også om navnetradisjoner og skiløping. Men dette visste jo raulendingene fra før – det var beskrivelsen av folk i bygda som ble vanskelig å svelge for mange, selv om Sjønde Nordbergs intensjoner trolig var gode og et forsøk på å bidra til utvikling i Rauland.

Likhetstrekk med «Trollringen»

Selv om «Fra Rauland» ikke er en roman, er det vanskelig å unngå å legge merke til likhetstrekk med Sigurd Hoels beskrivelse av det som trolig er Nord-Odal i boka «Trollringen». Nordodølingene (hvis det er de Sigurd Hoel beskriver) blir heller ikke framstilt i noe godt lys. I tillegg er hovedpersonen i Sigurd Hoels roman en innflytter, fra Te-

lemark, som er gardsbestyrer hos sognepresten og opptatt av å endre folks levemåte. Det er selvfølgelig lite sannsynlig, og kanskje feil å tenke, at Sigurd Hoel har hentet inspirasjon fra Sjønde Nordberg, men likhetene mellom de to bøkene er til stede, bare med motsatt fortegn: «Fra Rauland» er på sett og vis fortellingen om en nordodøling som kommer til Telemark og gjør seg upopulær med måten han beskriver lokalbefolkningen på og ønsket om å endre deres levemåte. «Trollringen», derimot, handler om en telemarking som kommer til Nord-Odal og ønsker å få til modernisering, men som til slutt bukker under for fordommer og folkesnakk.

Flyttet fra Rauland

At Sjønde Larsen Nordberg bukket under for raulendingenes irritasjon og misnøye over måten de blir beskrevet på, er lite trolig, men ikke lenge etter at boka ble trykt i Bratsberg Amtstidende, flyttet Sjønde og familien fra Rauland. Den 2. mars i 1889 ble han ansatt som residerende kapellan i Vang på Hedemarken. Det var trolig ikke så vanlig at sogneprester søkte seg til lavere stillinger i kirken, men like gjerne som det var misnøyen fra innbyggerne i Rauland som gjorde at de flyttet, kan det ha vært at han og kona ønsket seg nærmere sine hjemtrakter. Hun var jo fra Romedal, og det er heller ikke langt fra Vang til Nord-Odal. Denne stillingen hadde han fram til 1908, da han ble sogneprest i Furnes. Han gikk av som sogneprest i 1910 og bodde deretter 2–3 år i Christiania, før han flyttet til en datter i Skien. Senere flyttet han til Askim og døde der 25. januar 1921.

Rauland i dag

Hvordan gikk det så med Rauland? Rauland kommune ble opprettet i 1860 og eksisterte til 1964, da den ble en del av Vinje kommune. Rauland er i dag en stor turistdestinasjon og et kultursentrum. Her finnes blant annet det kjente Raulandsakademiet som tilbyr kurs i tradisjonelle og nye handverksteknikker, og som også huser Universitetet i Sørøst-Norge sin campus som tilbyr høyere utdanning i folkekunst og folkemusikk. Hadde Sjønde Nordberg kunnet skrive «Fra Rauland» i dag, ville nok innholdet i boka ha sett ganske annerledes ut.

Kilder

- *Birger Kirkeby: Nord-Odal bygdebok, bind III s. 162–163*
- *Rikard Berge: Vinje og Rauland, bind III og IV*
- *Gunnar Stendal: Samlinger til norsk prestehistorie. Nr 3: Norske teologer 1870–1889*
- *Bratsberg Amtstidende, årgang 1886*

Nytt liv på gamle husmannsplasser i Austvatn

På hver sin side av Austvassåa ligger de gamle husmannsplassene Sønsterud og Amundsbråten – to beskjedne, men sjarmerende stuer, innerst i hver sin vei, langt til skogs. Mens den ene plassen er omkranset av skog, ligger den andre litt høyere opp med utsikt over Storsjøen. Sønsterud tilhørte opprinnelig Bakken gård, mens Amundsbråten lå under Søndre Berg.

I mange år sto husene tomme og forlatte, men de siste årene har det igjen blitt liv på begge eiendommene. Behovet for modernisering og omfattende renovering gjorde at det krevdes mer enn et malingsstrøk før man kunne flytte inn. Slike prosjekter krever enormt pågangsmot, arbeidslyst, kunnskap og evnen til å se potensial der andre kanskje bare ser forfall.

I 2020 ble Sønsterud lagt ut for salg og kjøpt av Marit Skaar Skogesal og Olav Skogesal. Året etter fikk også Amundsbråten nye eiere. Det var Laila Brodal og Odd Harald Simonsen.

Sønsterud

Sønsterud ble ryddet rundt 1840. Nabotomtene Heggerud og Oppi ble ryddet omtrent samtidig, men Sønsterud var den sørligste rydningen, og derav kommer navnet. Den aller første som bodde her var Søren Amundsen fra Fjellshaugen. Det vi vet om han er at han ble født i 1814 og giftet seg som 23-åring med den ett år yngre Malene Pedersdatter fra Grue. Søren var skredder.

Tosten Gundersen var den neste som tok over Sønsterud. Han kom fra Pilterud under Søndre Berg og giftet seg med Marthe Kristoffersdatter i 1854. Året etter fikk de sitt første barn, Anne. Deretter kom det seks barn til, og de barna som ble født etter 1860, ble født på Sønsterud. Det tyder på at det var rundt dette året de tok over plassen. Den førstefødte datteren Anne vokste opp og giftet seg med Søren Nilsen Bergsvangen fra Amundsbråten. Familien bodde til å begynne med i Amundsbråten, deretter flyttet de til skogshjemmet Halden ved Kuggerudåa og til slutt til Bergsvangen. Deres sønn, Gunder, ble født i 1892, og i voksen alder flyttet han til Sønsterud sammen med sin kone Kari.

Gunders kone, Kari, hadde også en sterk tilknytning til Sønsterud gjennom sin mors familie. Moren, Anne Eriksdatter, ble født i 1869 som datter av Erik Mathisen fra Tjernsli under Søndre Berg. I ulike kilder omtales hun både som Anne Holth og Anne Sønsterud, men i kirkeboka står hun oppført som Anne Eriksdatter ved

Tekst og foto: Siv Norheim

Gunder og Kari på Sønsterud i 1980. (Foto: Gunnar Nygård)

datteren Karis fødsel i 1895. Erik var gift med Maren Engebretsdatter, og fra omkring 1890 bodde familien på Sønsterud. Folketellingen fra 1910 viser at Erik og Maren fortsatt bodde der, sammen med en av Annes søstre, og at de ble forsørget av fattigvesenet. Ifølge bygdeboka var det Anne som bodde på Sønsterud fra 1913, og i 1922 flyttet Kari og Gunder inn.

At Gunder og Kari endte opp på Sønsterud fremstår nærmest som en naturlig videreføring – et sted der både søsken, foreldre og besteforeldre fra begge slektslinjer hadde levd, vokst opp og satt sine spor. Gunder og Kari hadde kjent hverandre hele livet, først gjennom skolen og deretter jobb. Begge jobbet på Bakken gård. Som en kuriositet kan det nevnes at Karis lønn i 1911 var 40 kroner i året, pluss klær. Det var en vinterkjole, en sommerkjole, 16 alen lerret til undertøy, 2 merker ull til hoser og et par lærstøvler som Berger Holter gjorde.

Huset brant ned

De giftet seg i 1920 og fikk barna Anne i 1921, Klara i 1923 og Gudrun i 1925. Dessverre brant huset på Sønsterud ned rundt 1930, men ingen omkom i brannen. Rolf Bakken, som var husbonde på Bakken gård, sørget for at det ble satt opp nytt hus. Gunder og Kari kunne dermed fortsette å bo der. De fikk imidlertid aldri innlagt vann i huset i sin levetid. Det måtte bæres inn fra de to brønnene de hadde, som lå inne i skogen. Gunder var også en skikkelig skogsmann som la opp sin egen ved helt til det siste. Han ønsket visstnok aldri å anskaffe motorsag, så all jobben ble gjort manuelt.

Spillemann og sanitetskvinne

Mange kjente Gunder og Kari. Det skyldtes kanskje særlig at Gunder var en velkjent og populær spillemann, samt idrettsmann. Han løp terrengløp og konkurrerte på ski. Når det gjaldt musikken, både komponerte han egen musikk og spilte fele rundt omkring i mange forskjellige tilstelninger. Han deltok også på ulike musikktevlinger i distriktet. Kari var en ivrig sanitetskvinne. Hun drev i tillegg med all slags håndarbeid og hadde en stor gulvvev inne i huset. Hun var også svært glad i blomster og hagearbeid, og Sønsterud skal ha

En idyllisk plass slik den så ut da Marit og Olav kom til Sønsterud første gangen. (Privat foto)

vært kjent for å være svært idyllisk og velstelt. Det var ingen tvil om at det gamle paret var glad i plassen sin. Gunder døde i 1983, 91 år gammel. Kari ble 93 år og døde i 1988. På slutten av 80-tallet ble innboet solgt på auksjon. Fra 1997 til 2000 var det barnebarn av Gunder og Kari som brukte plassen som feriested. Fra 2000 til 2011 ble det utleid som hytte til noen andre som ikke hadde tilknytning til familien. Etter 2011 stod Sønsterud så å si ubrukt, helt frem til det ble solgt i 2020.

Nye eiere i 2020

De nye eierne, Olav Skogesal og Marit Skaar Skogesal, var bosatt i Drammen, men hadde et nært forhold til Nord-Odal fra tidligere. Mellom 1995 og 2000 bodde de i bygda, da Marit hadde sin første prestestilling her. I løpet av disse årene knyttet de flere vennskap som de har holdt ved like og besøkt med jevne mellomrom.

Kjøpet av Sønsterud var likevel ikke planlagt. Da eiendommen ble lagt ut for salg, bestemte de seg for å ta en tur og se på stedet – mest av nysgjerrighet. De falt for den lille, røde stua i skogen. Opprinnelig så de for seg å bruke stedet som hytte, men boplikten gjorde at de måtte ta et valg. Skulle de kjøpe, måtte de flytte hit på heltid. Og det var nettopp det de bestemte seg for.

Mange renoveringsoppgaver

Før de kunne flytte inn, gjensto det en rekke praktiske utfordringer. Tilstanden på veien inn til Sønsterud var ganske dårlig, så det måtte både sprenges og graves for å utbedre den. I tillegg måtte det bores etter vann, legges kloakk og det elektriske anlegget måtte oppgraderes. Ikke alt kunne gjøres på en gang, så en god stund levde de med å hente dunker med vann hos venner. Etter hvert fikk de satt opp en romslig garasje med verksted, og i overetasjen bygde de en koselig loftstue – et praktisk tilskudd når barn og barnebarn kommer på besøk. Dessuten måtte det gjøres litt renovering innendørs i huset også, og de fikk blant annet laget et lite bad der som trappa opprinnelig gikk opp til loftet.

I 2022 fikk Marit og Olav besøk av etterkommere etter Gunder og Kari, som var på gjennomreise og ønsket å

Marit og Olav falt for den lille røde stua på Sønsterud.

se igjen besteforeldrenes hjem. Møtet ble veldig hyggelig – slektningene kunne dele historier om hvordan livet hadde vært for besteforeldrene på Sønsterud, mens de nye eierne fortalte om sine videre planer for stedet. Før avreisen overrakte Olav en gammel felebue han hadde funnet på loftet, og som trolig hadde tilhørt Gunder. Gaven ble mottatt med stor takknemlighet, og slektningene bestemte seg for å donere buen til Odalstunet, der Gunders gamle fele allerede er bevart. Olav og Marit har også kommet over rester av det som må ha vært Karis gamle gulvvev, men dessverre var den ikke intakt. Likevel gir slike funn et verdifullt glimt inn i hverdagslivet på Sønsterud i tidligere tider.

Å flytte fra Drammen til Nord-Odal kunne ha gitt noen utfordringer med tanke på jobbmuligheter, men dette har løst seg veldig fint for Olav og Marit. I 2024 fikk Marit jobb som sokneprest i Nord-Odal, mens Olav har beholdt sin stilling som seniorrådgiver i Mepex i Asker. Han har mulighet til å jobbe hjemmefra, men pendler innover litt innimellom.

Nå er ekteparet i gang med å bygge et tilbygg på det lille, røde tømmerhuset. Det nye tilbygget får et moderne preg med store vindusflater som åpner opp mot hagen og skogen. Kjøkkenet kommer til å bli et naturlig samlingspunkt i huset. Ute i hagen rusler frittgående, fornøyde høns mellom bedene, og inne i stua venter en glad kongepuddel. Det er masse nydelige blomster ved inngangen, og kjøkkenhagen er full av selvdyrkede grønnsaker. Marit og Olav gleder seg veldig til det nye huset står klart, noe som gjør det lettere for storfamilien å tilbringe mer kvalitetstid sammen på Sønsterud. Da skal stedet på nytt fylles med barnelatter og lek fra barnebarn som kommer på besøk til sine besteforeldre, og nye barndomsminner skal skapes her.

Laila og Odd Harald har funnet sitt drømmested på Amundsbråten.

Amundsbråten

Amundsbråten lå lenge godt skjult inne i skogen i lia ovenfor Odølingen hyttefelt, omringet av tett skog. For noen år siden ble skogen hogd, og en storslått utsikt åpnet seg ut over Storsjøen. Like ovenfor den plassen vi i dag regner som Amundsbråten, står en gammel tømmerstue, som ifølge bygdeboka antas å være stedet for den opprinnelige husmannsplassen. Plassen kan ha vært i bruk fra tidlig på 1800-tallet, og de første som bodde der, tror man var Erik Bergersen og hans kone Dorte Knutsdatter. Under renoveringen av det nyeste huset fant dagens eiere årstallet 1901 innskrevet på en av stokkene, noe som kan tyde på at huset ble reist omtrent på den tiden.

Fra omkring 1850 vet man mer sikkert at Amundsbråten ble brukt som husmannsplass. Nils Hansen (født 1824) fra Hagen under Søndre Berg var gift med Eli Olsdatter (født 1821), og de var husmannsfolk her. De giftet seg i 1857, og bygdeboka forteller at de fikk sønnen Hans i 1859. Eli døde dessverre i 1861, og i 1863 giftet Nils seg på nytt med Kari Andersdatter. De fikk to sønner.

På 1880-tallet skjer et boligbytte: Tosten Gundersen og Marthe Kristoffersdatter flytter fra Sønsterud til Amundsbråten, og det er rimelig å anta at Nils Hansen og hans kone da flytter videre. Tosten og Marthe hadde med seg datteren Anne, som på dette tidspunktet var omkring 25 år gammel. Hun gifter seg senere med Søren Nilsen, en jevnaldrende mann som ifølge bygdeboka også hadde tilknytning til Amundsbråten. Selv om kildene sier lite om Sørens

opphav, tyder mye på at han var sønn av Nils Hansen, som var seneste bruker av Amundsbråten.

Etter hvert tar Anne Tostensdatter og Søren Nilsen Bergsvangen over Amundsbråten. Annes foreldre flyttet videre til naboplassen Bergsvangen. Som tidligere nevnt i teksten om Sønsterud, ble Anne og Søren foreldre til Gunder Bergsvangen i 1892. Gunder giftet seg med Kari og flyttet tilbake til Sønsterud, der både hans og hennes besteforeldre hadde bodd før dem.

Ole og Karen var forpaktere

De siste fastboende på Amundsbråten var ekteparet Ole Tostensen og Karen Eriksdatter, som begge sto oppført som forpaktere. Ole, født i 1866, var sønn av Tosten Gundersen, lillebroren til Anne Tostensdatter og onkel til Gunder Bergsvangen. Ole og Karen bodde på Amundsbråten livet ut. I 1938 var begge gått bort, henholdsvis 72 og 83 år gamle. Etter dette ble plassen solgt til Reidar Aronsen, som var gift med Edel Hagen. De var de siste som brukte Amundsbråten, men kun som feriested. Reidar Aronsen jobbet på et gartneri i Oslo, men dyrking var også en stor hobby for ham. De som kjente ham her i bygda, visste godt at han dyrket rikelig med grønnsaker på Amundsbråten i den tiden han var der.

Eiendommen gikk etter hvert tilbake til Søndre Berg og stod lenge ubrukt. I 2021 ble den lagt ut for salg. Laila Brodal fikk kjennskap til boligannonsen gjennom sin bror, Remi, som selv bor i Austvatn. Remi visste at hun og mannen hadde vurdert å skaffe seg et lite småbruk, primært som feriested. Laila er opprinnelig fra Nord-Odal, men flyttet tidlig ut. Sammen med ektemannen, Odd Harald, valgte hun å etablere seg og stifte familie i Oslo.

Forelsket seg i utsikten

Ekteparet tok turen til Austvatn for å ta en titt på Amundsbråten. Begge var skjønt enige om at det var en nydelig plass. Laila forelsket seg ganske umiddelbart i både utsikten og huset, mens Odd Harald tydelig så all jobben som måtte gjøres og dermed ble mer skeptisk. Da de reiste tilbake til Oslo etter visningen, hadde Laila landet på at hun ville legge inn bud, mens Odd Harald hellet mer mot å la være. Etter en stund ble de likevel enige om å kjøpe plassen, og siden den dagen har de aldri sett seg tilbake. De utarbeidet en femårsplan for alt som måtte gjøres, med klare prioriteringer for hva som skulle tas først. Nå, snart fem år senere, er de stort sett i rute med planen, men har innsett at det snarere er en evighetsplan. På et lite småbruk blir man sjelden helt ferdig, siden det som regel alltid er et eller annet som må vedlikeholdes, ordnes eller fikses.

Det første arbeidet besto av mye graving, riving og bortkjøring av avfall. Det dukket opp mye rusk og rask både over og under bakken etter hvert som de holdt på, og flere containere ble fylt opp og kjørt bort. Under oppryddingen fant de mange spor etter de tidligere beboerne. I kjelleren sto hyllevis med syltet mat

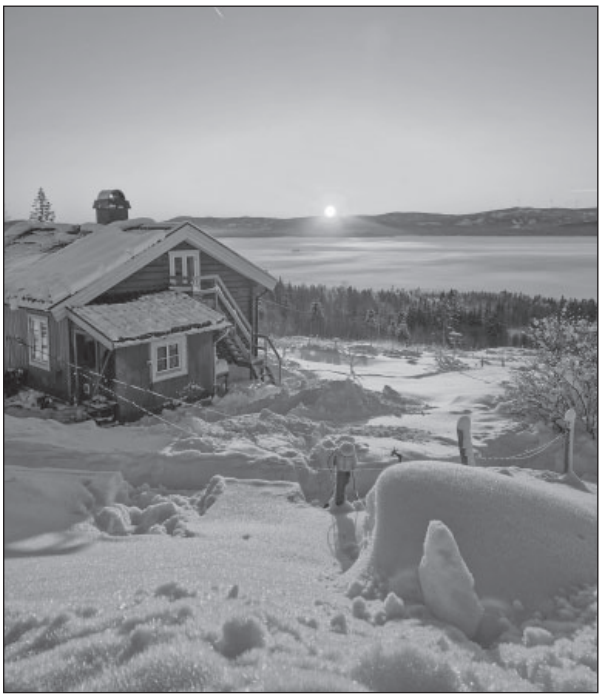
på glass, mens loftet skjulte flere gamle klappsenger som kunne brettes sammen – ideelt for et trangt hus med mange barn, slik det ofte var i gamle dager. Et av de mer spesielle tingene de fant nedgravd i hagen, var en gammel postmannsuniform. Deretter måtte husene på gården renoveres både utenpå og inni. I denne perioden måtte de være løsningsorienterte og kreative. De hadde ikke innlagt vann, og dermed heller ikke noe skikkelig kjøkken eller bad. De benyttet utedo og utedusj og hentet vann fra en brønn. Kjøkkenet besto av en rustfri benk med vask, beregnet for utendørs bruk. Den ble flyttet litt rundt og sto en stund inne i et av de mer slitne uthusene som de kalte «skakkebua». De ser tilbake på denne tiden med et smil og kan egentlig ikke huske at det føltes særlig krevende. Det handlet mest om innstilling, tilpasningsevne og god planlegging.

Innlagt vann

Sensommeren 2025 fikk de endelig innlagt vann og et ordentlig kjøkken innendørs. Selv om slike fasiliteter var kjærkomne, opplevde de at det gikk overraskende greit å leve mer primitivt også. Utedusj og utedo har de fortsatt, og det har de ingen hast med å endre. Odd Harald forteller at det å tømme utedoen har blitt en vane – en arbeidsoppgave på linje med alt annet. Soverommet har de i et annet bygg på eiendommen, men på de kaldeste vinternettene hender det at de sover på hemsen i hovedhuset.

Gradvis beslutning

Beslutningen om å flytte til Amundsbråten permanent kom gradvis. De trivdes så godt at de benyttet enhver anledning til å være der. Etter hvert fikk de katt som ble med til hytta i helgene. Katten elsket livet på landet og viste etter hvert tydelig motvilje mot å være i leiligheten i byen. Til slutt ble det klart for begge at det var i Amundsbråten både tobeinte og firbeinte fant mest ro og trivsel. Flyttingen ble for alvor en realitet da Odd Harald fikk jobb i nærområdet

Utsikten fra Amundsbråten er flott.

i 2022 og dermed slapp pendling til byen. Laila driver eget foretak og har mulighet til å jobbe mye hjemmefra. Å bo i Amundsbråten var dermed fullt mulig og kunne realiseres.

Mangfoldig dyreflokk

I tillegg til katter har de hunden Luna, samt høner og ender. Nedenfor huset går en gjeng glade griser, lånt fra Søndre Berg, som får mat og tilsyn av Laila og Odd Harald. Grisene holder vegetasjonen nede gjennom sommeren og er samtidig et livlig og sjarmerende innslag i dyreflokken på Amundsbråten. Ekteparet forteller at det er koselig å se dyrene rusle rundt, og at de har blitt som en liten flokk som passer på hverandre. De har også hatt besøk av mye vilt tett på husveggene – både gaupe og fiskeørn – men har likevel opplevd lite svinn blant høns og ender.

Laila og Odd Harald stortrives på den vakre plassen sin og forteller at det alltid er noe å gjøre. De har ikke TV og bruker knapt stua i hovedhuset i sommerhalvåret. Laila håper å få mer tid til å sy og strikke etter hvert, selv om det foreløpig har vært lite rom for det. Ekteparet understreker hvor hyggelig de synes det er når folk benytter turstiene som stigruppa i Austvatn Vel har ryddet – stier som går rett utenfor tomta. I tillegg har Austvatn Vel satt opp en flott gapahuk med bålplass like ovenfor huset. Når folk besøker gapahuken eller går forbi på stien, må de gjerne stoppe og slå av en prat. Det synes Laila og Odd Harald bare er trivelig.

Fører historien videre

Husmannsplassene Sønsterud og Amundsbråten har vært hjem for flere generasjoner med sterk tilknytning til begge steder. Slektslinjene har flettet seg mellom plassene, slik det ofte gjorde i små bygdesamfunn. Her har mennesker levd strevsomme liv, men det er heller ingen tvil om at de som har bodd her tidligere, har vært arbeidsomme og hatt stor omsorg for hjemmene sine. De nye eierne på begge plassene har valgt å forlate bylivet og tatt utfordringen med å gjenreise disse gamle husmannsplassene og gi dem nytt liv. De har gjort plassene til sine egne, men samtidig bevart det gamle på en fin og respektfull måte. Det har krevd mange arbeidstimer, men til gjengjeld nyter de nå en hverdag omgitt av naturen og den roen det gir. De nye eierne på Sønsterud og Amundsbråten har vist at med vilje og innsats kan gamle steder blomstre igjen. Nå er det deres tur til å skrive de neste kapitlene i disse stedenes historie.

Kilder:

- *Intervju med Marit Skaar Skogesal og Olav Skogesal*
- *Intervju med Laila Brodal og Odd Harald Simonsen*
- *Bygdeboka bind V (under Sønsterud og Amundsbråten)*
- *https://www.digitalarkivet.no/census/person/pf01036402004879*
- *https://media.digitalarkivet.no/view/1242/8056/54*
- *Glåmdalen, mandag 29/3 1954*
- *Glåmdalen, tirsdag 9/9 1972*
- *Glåmdalen, fredag 26/9 1980*

Hedret etter 55 år på samme gård

I april 1964 ble Per Vedbråten hedret med Kongens Fortjenstmedalje i sølv for 55 års sammenhengende tjeneste for tre generasjoner Haug i Bruvoll. Som 15-åring fikk han arbeid i skogen hos Monthei Haug, og senere ble Solveig og Erik Haug og deretter Kristine og Trygve Bryn Haug hans arbeidsgivere fram til han gikk av med pensjon.

Medaljeoverrekkelsen fant sted ved en høytidelig sammenkomst med middag hos Kristine og Trygve Bryn Haug, der også Per Vedbråtens arbeidskamerater og ordfører Johan Østli var til stede.

Det var Østli som overrakte diplom og festet medaljen til Vedbråtens bryst «med anerkjennende ord», som det sto i Glåmdalens omtale. Journalisten fortsatte: «Verten, Trygve Bryn Haug, roste Vedbråten for hans arbeidsinnsats og spesielt hans pene, skikkelige arbeid som er av en slik art at han sparer kjørekarene for mye arbeid og slit. Hans yngre arbeidskamerater kunne fortelle at de har vondt for å holde tritt med Vedbråten når han svinger øksa for fullt. Han betenkte seg noen år før han kjøpte motorsag, men nå vil han ikke skilles fra denne for ham så nymotens redskap», skriver Glåmdalen.

Vedbråten, som noen år tidligere hadde fått Norges Vels medalje for lang og tro tjeneste, fortalte journalisten at han aktet å fortsette å arbeide selv om han i september ville fylle 70 år. Den 12. august var han på slottet og takket kong Olav for medaljen. Han bodde på Nesbråten (Veabråten) og drev bruket sammen med broren Bjarne. Per døde 6. november 1987, 93 år gammel.

Fra sammenkomsten på Haug i april 1964. Hedersgjesten Per Vedbråten sitter i midten foran flankert av Alf Amundsen (t.v.) og Ole Østby (t.h.) på armlenene. Bak fra venstre: Ordfører Johan Østli, Alf Haugsmoen, Asbjørn Haugsmoen, Trygve Bryn Haug, Håkon Vik (i midten), Erik Vik og Kristine A. Haug. (Foto utlånt av Kristine A. Haug)

En dag i skogen

Klokka er kvart over fem, vekkeklokka ringer. Je er uggen; unga har vøri urolige i natt. Kristian, snart to og et halvt, og Johanne på ni måneder har fortsatt tilhold på rommet vårt. Brysomt, vil noen si, men småbarnsåra går så fort. En bør nyte dem mens en kan.

Je legger meg ned att. En time tel gjør godt. Kristian ligger midt i senga, kroer seg inntil meg og stryker meg på armer og rygg. Alle trenger kroppskontakt, store som små. Åh – det er godt å ligge slik.

Je våkner att av Kristians fortvilte rop: – Er lassbærer'n henne? – På golvet, svarer mor Hilde. Pjokken i en-to-tre ut av senga, ned på golvet og oppatt. Han begynner å dure og kjøre, over mammas mage, rundt puppen og ned på puta. Videre rundt hodet mitt og ut på flate madrassen. Je ser ut av vinduet mens Kristian begynner å lesse tømmer. Sola skinner – en fin høstdag gryr. Opp for å gjøre måråsstell på seg sjøl og unga. Johanne får plass ved sida ta mor ei stund til. Kristian tar med seg lassbærer'n og litt tømmer ned på kjøkkenet. Han vil være med meg ei stund i skogen i dag.

Je overtok morsgard'n for seks år sia, men har vøri med på det meste ta arbeidsoppgaver sia 12–13-årsalderen. Fars sjukdom og tidlige bortgang gjorde at je trengtes heme. Men noe skolegang og andre impulser har je fått med meg. Det er god og nødvendig ballast. Je trives på jordet og i skogen. Skogens sus gir en underlig ro. Interessen for driftsteknisk utstyr, ei gryende dårlig hofte og naboens hogstmaskin førte til innkjøp av en lassbærer forrige vinter. Med den kjører je tømmer i egen og andres skoger.

Kristian og je lager te, smører niste og pakker sekken. Hade'kos tel mor og Johanne, og av sted bærer det. Vi driver i egen skog nå, så det er bare fem minutter å kjøre. Je veit han blir trøtt etter ei stund, men han liker å være med. Det er fint å ha slik arbeidssituasjon at en kan ha med unga litt og kose seg med døm, der og.

Vi starter opp ØSA'n og kjører opp vegen til Nybråtån. Ove høgger furu på Tørjet der sætervegen krysser. Der ser vi krana på høgger'n. Kristian blir vill. Vi begynner å lesse sagtømmer. Kristian følger med både her og der. Det er fint lende vi driver i, så je synes det er trygt å ha'n med. For å aktivisere gutten litt får han klemme på knapper som åpner kloa så tømmer blir liggende igjen på lasset. – Kristian er flink, sier han.

Etter ei stund skal matveska fram. Vi setter oss på noen furustokker i høgginga.

– Var det itte for matpausa, reste je itte tel skogs, humrer'n Ove. Sant nok. Vi sitter der i sola og prater om løst og fast. Underveis farer tankene og blikket rundt meg. Pussig – for

Av Ola Chr. Thesen

cirka 25 år sia var je med'n far her første gang på tømmerkjøring. Je ser borti ungskogen, som nå er fem–seks meter høg og regulert. Ringen er på en måte sluttet.

Plutselig knakar det i kvist. Elg, tenker je, men det er bare hundekar'n vår, Pelle, som er ute med en elghund. Han har også med seg mat og slår seg ned sammen med oss. Kristian vil hilse på hunden og vil gjerne ha pappas hånd med seg. Det er mange inntrykk å fordøye for gutt'påsån.

Men dagen går. Pelle sier takk for seg. Ove fyrer opp 1270'n, mens Kristian og je drar ned på velta og losser tømmerlasset. Da vil Kristian hematt til «mammajohanne», som han sier. Je kjører'n hem og fortsetter i skogen dagen ut.

Det tar tid og kan være litt heft med unga av og til. Men – hva er det vi lever for? Vi trenger penger for nødvendig livsopphold, påkost, vedlikehold etc., etc. Men tida vi har mens unga er små, får vi aldri kjøpt igjen.

Da je kommer hematt, har Kristian levd seg gjennom dagens hendelser med lek og verbale ytringer. Storebror Eirik, mamma og Johanne er vel skolert om dagen i skogen. Etter kveldsmat, tannpuss og eventyrstund er det nok en kvae- og oljeluktende Ole Lukkøye som tar med Kristian og pappa inn i drømmeland.

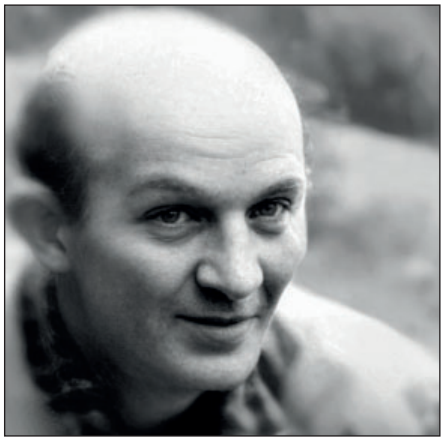
Spinnedømning i det fri?

På et jorde i Austvatn poserer sju damer for fotografen. De har med seg spinnerokker og kardebrett. Nummer tre fra venstre er Petrine Dammen (1889–1983), og stående bak er Ellen Oppi (1882–1963). Nummer to fra høyre kan være Alma Solvang (1881–1966). Bildet kan trolig være tatt på slutten av 1920-tallet. Fotografen er ukjent. Hvis noen kan bidra med med flere navn og stedfeste hvor i Austvatn bildet er tatt, tar redaksjonen gjerne imot opplysninger. Bildet er utlånt av Tor Jørgen Ødegård.

Dikt av Reidar Vestby

Reidar Vestby (1919–1980) ble født på Vestby under Trøsi i Austvatn. I yngre år arbeidet han i skogen. I 1962 flyttet han til Hjelset ved Molde, der han arbeidet med skogreisning for Molde kommune. Han skrev mange dikt som blant annet ble publisert i Glåmdalen og Magasinet for alle. I 1977 var han representert med tre dikt i samlingen «Dikt fra arbeidsplassen» utgitt av Arbeidernes Opplysningsforbund på Tiden Norsk Forlag.

Reidar Vestby i 1960. (Foto utlånt av familien.)

Vårmorgen på Trøsiberget

Skjeggete tenagran – hardherd av elde
Gråner seg fram mellom tuer og kratt.
Stuttstamme malmfuru rotfast i bærje
Smyger seg ut i en fløyelsblå natt.

Østenfor synsrand – mot Solør og og Sverje
Skjelver en demring i rødlig pastell.
Bygda i dalen med dunkle konturer
Døser mot dag under vårnattas fell.

Lyttende varsomt jeg rusler langs vegen
Heroppe på berget med listende ben.
Rusler i spor etter fedrenes hæljern
På skatharde røtter og blankpolert sten.

Vårmorgensjoet er mjukt inni baret,
det synker og stiger som fjøre og flo.
Timen er lydhør og stor i sin favning,
hellig er bruset i vårlivets blod.

Varsomt nå tungbein på tørrkvist og røsslyng!
Tiur på spellkvist er vaktsom og vår.
I Djupdala der er den eldgamle leiken,
der datt det nok mange for hagla hass far.

Her på den kronglete veg gikk han bessfar
med luting i nakken av karrige kår.
Her sto han kanskje i demringens brytning
i timen som denne i spelltid og vår.

Kulturmagasinet Kvekua, 1978

Harajaktvise

Og mannen han ville på harajakt
for snarlig tok jakttia ende.
Hans jakting i haust hadde heller gått skakt,
det måtte han ærlig bekjenne ...

Og mannen han startet med børse og hund
før dagen har kommet i klea.
Det var slik en jaktefin morgenstund
med barfrost og hvitrim på trea ...

Og hunden fant spor på en setervang
og halsreima tok til å stramme …
Og dermed var losen for fullt i gang,
for uttaket kom med det samme.

Og losen den gikk opp på setervoll
blant grastust og stivklaka tistel.
Og losen den gikk i dur og i moll
til den sprakk opp i høgeste fistel ...

Og mannen tok post ved et seterle
med spenning og dunking i bringen.
Og ventet at haran sku' komme et sted
fra buskaset der neri svingen …

Og «haran» den kom – og skuddet det satt
slik et skudd fra en jeger skal sitte ...
Og det som han trudde var haran det datt,
men hara det var det nok itte.

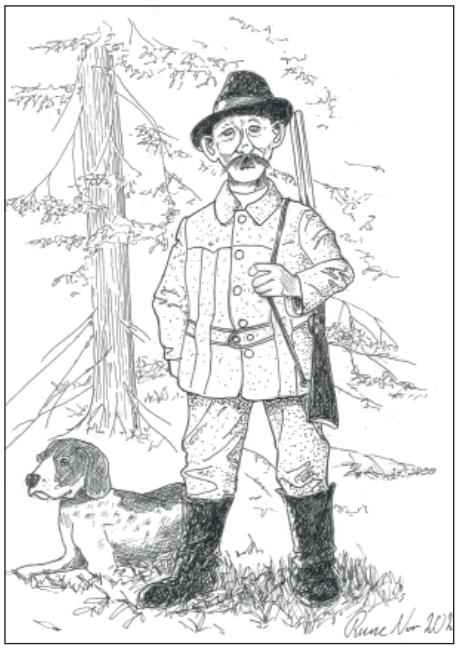
For haran hin morgon som stokkedau datt
var itte av harapusarten,
men budeias bortkomne seterkatt
som da hadde vøri på farten!

Et lite bla

Et lite rustrødt bla falt av
en fattig gissen apelgren.
Det la seg stilt i felles grav
med søskenflokk på hagens plen.

Et lite rustrødt bla falt ned
så stilt så stilt mot opphavs jord.
Det siste bla – et ribbet tre
og draget sto fra natt og nord.

Et lite bla i enslig fall
mot hagens høstplen kald og gold.
Et lite bla som en gang skal
igjenoppstå i tusen fold.

Tømmerhogger

Kata på – Anders!
Krøk neva om økseskaftet
og hogg så skåråflisene spruter!
Ligg lang etter tømmerstokken
og bær ryggvondtet med tålmod …
Du ska ha gjort så mye til kvells
og dagen er så stutt …

Kata på – Anders!
Skårå deg fram gjennom dåmen av svette.
Rett itte ryggen!
Snart kommer mørket sigende
og den siste lavgran skal rutsje over ende
… dempet av storskogens mjuke sordiner …

Kata på Anders!
Dagen er så stutt …

Dikt fra arbeidsplassen, 1977

Akvareller fra Austvatn sommeren 1902

For ikke lenge siden kjøpte en hyttenabo av Erland Nordsetmoen i Slåstad en gammel malebok på et av distriktets mange loppemarkeder. Erland fikk se boken, og han tok kontakt med redaksjonen i Jul i Nord-Odal da han oppdaget hva den inneholdt. Maleboken var nemlig fylt med vakre, naturalistiske akvareller – alle med motiver fra Austvatn og Hadeland fra tidlig på 1900-tallet. Kunstneren er ukjent for oss, men bildene fortjener å bli vist fram og gjort kjent.

Maleriene gir et sjeldent og verdifullt innblikk i både natur og bygninger fra en tid da fotografier ennå var en sjeldenhet. De første kjente fotografiene fra Austvatn er noen år yngre og er i svart-hvitt. Akvarellene, derimot, er i farger – og gir dermed et annet inntrykk av hvordan landskapet og miljøet faktisk kan ha sett ut.

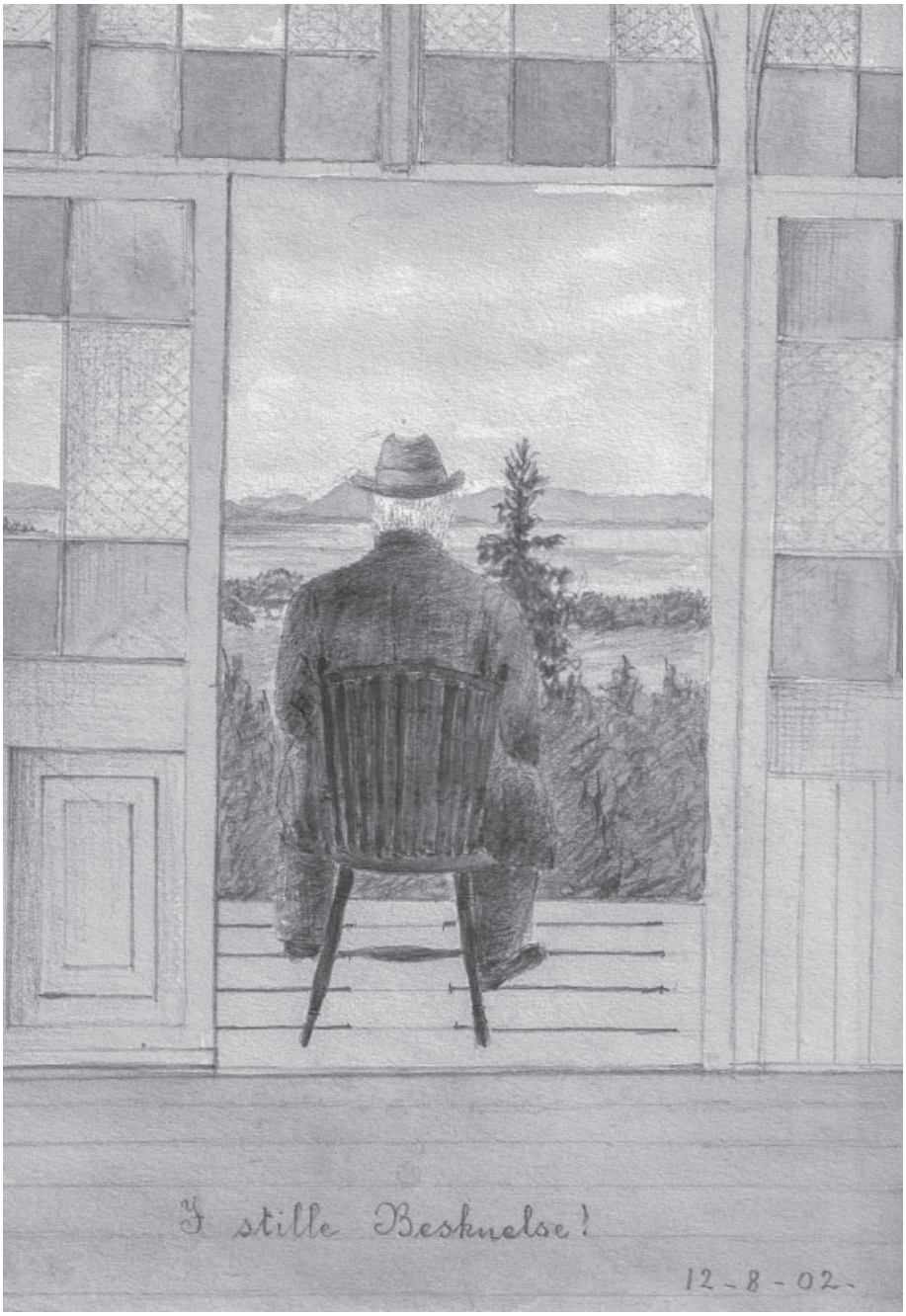
Hvert bilde var omhyggelig signert med tittel og dato, men dessverre ikke kunstnerens navn. Samtlige malerier var datert fra sommeren 1902, og mye tyder på at kunstneren hadde en tilknytning til Syningom. Flere av motivene skildrer nettopp Syningom og det omkringliggende landskapet. På begynnelsen av 1900-tallet var Syningom nybygd og fungerte som et kristent sommerpensjonat. Først i 1919 ble stedet omgjort til tuberkulosesanatorium. På en av akvarellene ser vi en mann som sitter på terrassen ved Syningom og skuer utover Storsjøen – en utsikt som er like storslått i dag. Men den vakre glassverandaen med små, fargede ruter som prydet bygget den gang, finnes ikke lenger.

Av Siv Norheim

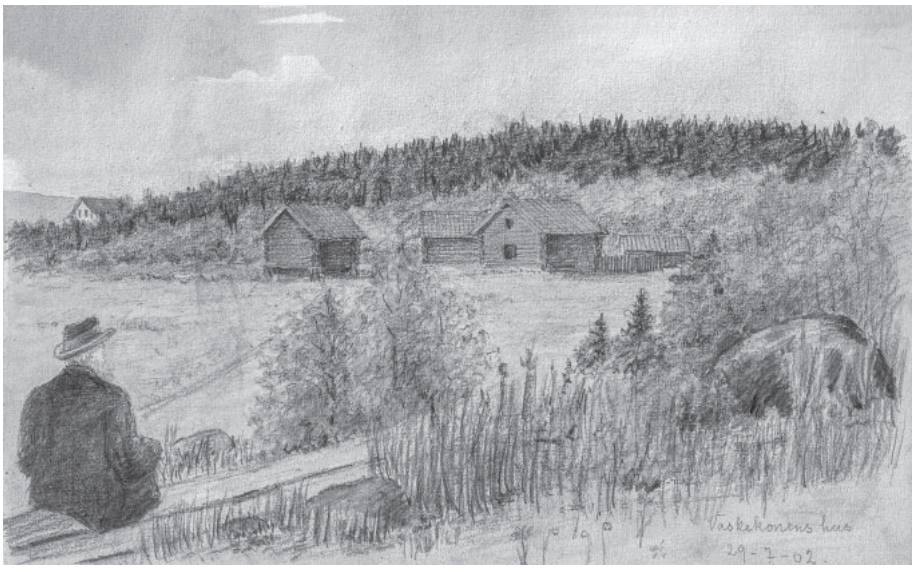
Beskrevet av Otilie Moe

Dikteren Otilie Moe, som vokste opp på Tjernsli i Austvatn, har skildret livet i Austvatn tidlig på 1900-tallet. Hun nevner at Syningom allerede da ble omtalt som «sanatoriet», selv om det på den tiden fortsatt fungerte som pensjonat. Hun beskriver hvordan hun opplevde å se glassverandaen som barn: «En stor glassveranda i husets høyde med små kulørte ruter i flere farger, pyntet opp på forsiden. Det fine fargespekteret som kom fram i sollyset, gjorde at jeg mange ganger stiltret meg fram dit når huset var tomt, og stod der i beundring og tenkte at finere kunne ikke et kongeslott være.»

På flere av akvarellene ser vi Syningom fra ulike vinkler og perspektiver. Kunstneren har gjengitt huset med en gulaktig tone, noe som kan tyde på at det fortsatt stod ubehandlet i 1902. Alternativt kan det ha vært malt med en okergul farge, som var

«I stille Beskuelse» har kunsteren kalt dette motivet fra glassverandaen på Syningom.

«Vaskekonens hus» er trolig Bergsmoen (Moa).

en av de vanlige husfargene på den tiden. I tillegg har kunstneren malt på rød takstein og en tradisjonell skigard som omkranser eiendommen.

«Vaskekonens hus»

En av akvarellene viser også en liten stue med en ås i bakgrunnen, og man kan så vidt skimte Syningom i venstre hjørne. Kunstneren har gitt bildet tittelen «Vaskekonens hus». Alt tyder på at motivet er hentet fra det gamle hjemmet Bergsmoen, som lokalt ble kalt Moa. Husene i Moa er borte i dag, men hovedhuset ble flyttet ned til Utgarden, lenger nede i bygda, en gang etter 1940. Der står det fortsatt og brukes i dag som feriehus.

Otilie Moe måtte passere Moa på vei til og fra skolen. Skoleveien fra Tjernsli til Austvatn skole var drøye 5 km én vei. Hun har beskrevet skoleveien detaljert i både dikt og prosa og omtaler Bergsmoen som en slags «mellomstasjon» mellom hjemmet og skolen. I et av diktene sine som hun har kalt «Skoleveien (1913–19)», går niende strofe slik:

«Der skogen slutter hun ser det lyser
fra Moastua, så lav og grå.
Her skal hun innom og sette løkta –
Men enda er det så langt å gå»

Om hjemveien skriver hun i strofe elleve:

«Efter skoletid, på turen hematt,
hun igjen går innom og varmer seg,
og får hjelp til å tenne løkta,
før mørket faller på den øde vei»

På den tiden da Otilie var skolejente bodde det fire personer i Moa: Lina

Bakkefløyta.

(Karoline) og Gamle-Hans, samt Andrine og hennes sønn Vesle-Hans. Andrine Moa var født i 1860, og Vesle-Hans i 1900. Otilie var fem år yngre enn Vesle-Hans, og de pleide en periode å ta følge til skolen. Otilie minnes hvordan Andrine alltid hadde det varmt og godt inne i stua, og hvordan hun hjalp til med å tørke sokker og sko når det trengtes.

Var Andrine vaskekonen?

I bygdeboka finnes et fotografi av Andrine med Vesle-Hans på fanget, og ut fra guttens alder – kanskje rundt ett år – kan bildet være tatt omtrent samtidig som akvarellen ble malt. Hvem vaskekonen var, er ikke godt å si. Kanskje Andrine jobbet som vaskekone på Syningom på den tiden?

En av akvarellene viser hovedveien gjennom Austvatn med tittelen «Paa veien til landhandleren». Motivet viser utløpet av Austvassåa og utsikten over Storsjøen mot sør. Det antas at Austvatn ble etablert som handelssted i 1862. I dag er det gamle landhandleriet omgjort til privat bolig. Et nytt butikkbygg ble reist og åpnet i 1962 og huset nærbutikk fram til 2009. I dag eies og driftes bygget av Austvatn Vel, og Austvatn Hårstudio holder til i deler av lokalene.

Flere av maleriene skildrer området rundt Bakkefløyta, og flere motiver er fra gården Søndre Berg. Det finnes fotografier fra samme periode, og kunstnerens gjengivelser stemmer godt overens med disse. Et annet bilde bærer tittelen «Storsjøens dampbaad og slæbebaad», datert 13. august 1902. På bildet ser vi begge

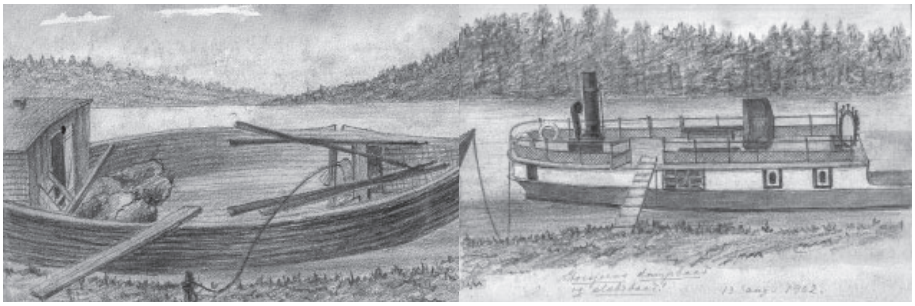
båtene, slik tittelen forteller. De er fortøyd ved land, og kunstneren har tatt med mange interessante detaljer som kanskje ikke har kommet like godt frem på fotografiene av båtene fra den tiden. Omgivelsene er imidlertid vanskelig å gjenkjenne. Maleren kan naturligvis ha tatt seg noe kunstnerisk frihet når det gjelder bakgrunnen, men båtene ser ut til å være ganske godt og nøyaktig gjengitt.

Møllerstua

Maleboken inneholder også et bilde av møllerstua i Austvatn. Huset står fortsatt den dag i dag, men er i sterkt forfall. Selve mølla lå trolig lenger ned mot Austvassåa og er ikke med i motivet. I bakgrunnen ser man Syningom ruve på høyden. Da maleriet ble laget i 1902, kan det ha vært mølleren Karl P. Møller som bodde der, sammen med sin kone Anne Marie Olsdatter. Ifølge bygdeboka

Møllerstua, malt 25. juli 1902.

«Storsjøens dampbaad og slæbebaad».

skal de ha bodd der fra rundt 1900. Samme kilde forteller at Austvatn Mølle brant ned til grunnen 18. november 1975. Bygningen, som var fra 1835, hadde nylig fått installert moderne elektrisk mølleutstyr. Alt gikk tapt i brannen. I dag kan man fortsatt se rester av møllemuren hvis man følger stien langs Austvassåa.

Uventet og spennende

Vi i redaksjonen i Jul i Nord-Odal fikk anledning til å låne maleboken og kopiere bildene før den ble levert tilbake til den rettmessige eieren. Det var et uventet og spennende funn – en samling som lett kunne ha blitt liggende glemt på et loft, eller i verste fall gått tapt. Hvem kunstneren var, og hva som brakte vedkommende til Austvatn sommeren 1902, vet vi fortsatt ikke. Men denne personen har etterlatt seg et verdifullt innblikk i bygda slik den en gang var, og fortjener både omtale og en stor takk.

«Galleri» på internett

Akvarellene er i farger. Gjengitt i gråtoner får vi ikke det rette inntrykket. Derfor har vi laget et lite «galleri» på kulturminnelagets hjemmeside (www.kulturminnelaget.no) der du kan se dem i farger.

Du kan også bruke denne QR-koden:

Kilder:

- Bygdeboka, bind V, s. 346–348
- Bygdeboka, bind V, s. 290
- Bygdeboka, bind V, s. 357–358
- Bygdeboka, bind V, s. 212–215

Paa vejen til landhandleren 23/7 1902. Tegnet fra broen.

Hedret veteranene med bok og bauta

I 1912 opprettet Sand ungdomslag en komite for å få reist en bautastein over soldatene fra Nord-Odal som deltok i krigshandlingene mot Sverige mellom 1808 og 1814. Leder av komiteen var lærer ved Rud skole, Jørund Sveinungsen. Øvrige medlemmer var Mathea Trøften, Hanna Haug, Peder Trøften, Erik Onstad og Søren Bakken. De samlet inn penger og besøkte blant annet Riksarkivet i Kristiania for å finne navn og andre opplysninger om soldatene. Mange eldre folk i bygda bidro også med beretninger.

Samtidig ble det utgitt ei bok, «Minder fra gamle dage i Nordre Odalen», med Sveinungsen som redaktør. Boka inneholder flere kapitler med historiske temaer fra Nord-Odal og ble trykt opp på nytt i 1982.

Avduket 17. mai 1915

Bautaen, tilvirket av steinhogger Anders Thorstensen på Skarnes, skulle stå ferdig i forbindelse med grunnlovsjubileet i 1914, men først 17. mai året etter ble den avduket på det som ble en folkefest med over 1000 mennesker på Veteranplassen ved kirken. Et stort telt ble satt opp i tilfelle regn. Dampbåten «Odølingen» kom fullastet fra Skarnes, med en lekter på slep. Det var flere taler, og både sangkor og hornmusikk deltok. I kommunelokalet var det bevertning med smørbrød, kaffe, brus og landsøl. Markeringen fortsatte på Trudvang med 700 personer til stede. Det var foredrag, sang og fyrverkeri.

Kaptein Georg Marenus Gottlieb Erdmann holdt tale før avdukingen. (Foto: lokalhistoriewiki.no)

Kommandantens tale

Referenten fra avisa Glommendalens Social-Demokrat merket seg at det var seks offiserer i

Av Gunnar Nygård

uniform til stede «… hvorav dog bare én tilhørte den militære etat, de øvrige var – frelsesoffiserer!»

Mannen i militær uniform var kommandanten på Kongsvinger festning, kaptein Georg Marenus Gottlieb Erdmann. Etter at de frammøtte hadde sunget «Gud signe Norigs land», holdt han en tale. Han kommenterte nordodølingens innsats for å bevare Norges selvstendighet og avsluttet talen slik:

«Denne Bautasten skal nu staa her, ikke bare til Minde om hvad der blev utrettet for 100 Aar siden, og til Ære for Bygdens Soldater, men den skal ogsaa mane Slegterne som følger efter til at gjøre Fædrenes Gjerning, om Alvorets Dag kommer igjen for vort Folk. Hvert Hjem i Bygden er Medeier i denne Sten. I læser her de samme Navne som I bærer idag. I er de Gamles Arvtagere, og slik Arv forpligter! Ingen av Eder vil staa tilbake for Fædrene; det som de har gjort faar I ogsaa gjøre hvis det blir nødvendig. Da vil de gamle Soldatene komme igjen for at passe paa at ingen svigter! Synes I ikke I ser dem komme i Marsch, med Ransel paa Ryg og Rifle paa Skulder – en to – en to! Karene fra Løvset, Knapper og Haug, Stormoen, Østmoen, Fjeld og Trøften, Tannes og Rovelstad og Krattebøl og fler; alle hvis Navne I kjender og bærer! Alle hvis Navne I agter og ærer! Vær sikker, de kommer i Fylking og tar dig, du faar ikke Lov til at svigte din Pligt! Slik staar Stenen og taler til dig. Og der er

Rundt 1000 personer var til stede ved bautaavdukingen. (Kulturminnelagets fotosamling)

Bautaen på Veteranplassen i 1915 (t.v.) og i 2025.

Til venstre: Ordspråket som er hugget inn på baksiden av bautaen. (Foto: Gunnar Nygård og Kulturminnelagets fotosamling)

Alvor i dens Tale. Vi maa se Faren i Øinene – at den Dag ikke synes fjern, da Krigstrommen atter skal gaa for at kalde os sammen til Vern om vort Fædreland. Da behøver vi ikke gaa langt for at faa vite hvad vi skal gjøre; vi kan bare gaa hen og spørre denne Sten!»

Ungdomslagets initiativ

Jørund Sveinungsen var neste taler:

«Det var Sand ungdomslag som gav det første støt til at denne bauta blev reist. Det var en sterk følelse hos mange i bygden, baade unge og gamle, at disse soldater maatte ha sit mindesmerke naar hundreaaret kom. Bautaen stod da ogsaa ferdig paa sin plads her i fjor, og avsløringen var fastsat, men hindringer tvang os til at utsætte den. Da vi begyndte dette arbeide, saa det en tid ut som det vilde mislykkes for os. Det var saa faa og usikre oplysninger at finde om disse gamle soldater. De var døde for længe siden, deres graver utslettet, deres navn var glemt. Bare nogen faa av dem var kjendt. Men så fandt vi i Riksarkivet de gamle ruller for det Odalske kompani.

Det store frihetsverk

Der fandt vi navnene, og da vi hadde dem og opsøkte de gamle i bygden, de som hadde kjendt dem eller hørt fortelle om dem, saa viste deg sig at der levde igjen en og anden begivenhet fra krigen og krigsaarene, et og andet træk fra soldatenes liv. Det vi fandt har vi tat ind i det skriftet vi har git ut. Det er i alt 92 navn som staar paa steinen. De 92 mand var Nordre Odalens representanter i det store frihetsverk. Det er vemodig at tænke paa at deres minde holdt paa at dø, da jubileumsaaret kom, og vi skulde feire mindet om den stordaad de var med i. Men nu staar steinen der, og der vil Odalens slægter altid kunne læse deres navn. De tradisjoner som endnu lever om den er nedtegnet. Deres minde er reist igjen, og det er vort haap at det blir holdt i ære blant Odalens folk, baade de som er i dag, og de som kommer.

Vidtrækkende betydning

Foran denne stein gaar tankene tilbake til fædrenes kamp og strid i 1808 og 1814, til de begivenheter som gav os vor frihet. De begivenheter har hat vidtrækkende betydning ogsaa for denne bygd. Faa bygder har gaat saa sterkt frem i disse hundrede år som denne. Da var Nordre Odalen fattig og avstengt – med en befolkning som hadde nok med at skaffe sig et magert levebrød. I dag har vi dampskip, veier og telefon. Befolkningen er vokset til det dobbelte og bygdens formue sikkert til det tidobbelte. Da var det embedsmændene som styrte og ledet alt. Folk hadde bare at betale sine skatter og ta til takke med det som blev gjort. I dag har vi herredsstyre og skolestyre, fattigstyre og andre institusjoner der bygdens folk styrer og leder bygdens anliggender. En krise som den vi naa lever i vilde vel ha bragt sult og nød ind i mange hjem da. Nu har

livet gaat sin jevne gang, uten nød, ja omtrent uten savn, som om her ingen krise var. La os ikke glemme al den herlighet vi har naadt, er vokst op av fædrenes kamp og slit for hundrede aar siden. Og la os ikke glemme at de paa steinen der var med. De satte virkelig livet sit ind, og I vet hvor mange savn og hvor megen nød de maatte bære, hvor meget ondt de led.

Heder og glans

La os lægge heder og glans om dette minde. La os værne om og hegne om dette sted. Det er bygdens største minde. Hele bygden eier det. Derfor har bautakomiteen ment at dette mindesmerke bør være bygdens eiendom og staa under hele bygdens varetægt. På bautakomiteens vegne gir jeg denne mindestein til Nordre Odalens kommune og ber om at herredstyrets representant her vil ta imot den.»

Politisk takketale

Ordfører Ole Rovelstadmoen hadde meldt forfall, og på vegne av herredsstyret var det derfor varaordfører Monthei Haug som mottok bautaen. Han sa at herredsstyret ville verne om bautaen, og han håpet at «… det altid vil findes ungdom i Nordre Odalen som vil verne og hegne om den og pynte den.» Haug fortsatte: «Bautastenen skal stå som en protest mot det samfundssyn, hvis riddere har det brukne gevær som sit symbol. Antagelig vet og forstår De, hvilket parti jeg sigter til.»

Det var Arbeiderpartiet Haug siktet til, og referatet i Glommendalens Social-Demokrat avsluttes slik:

Jørund Sveinungsen var leder for bautakomiteen. (Kulturminnelagets fotosamling)

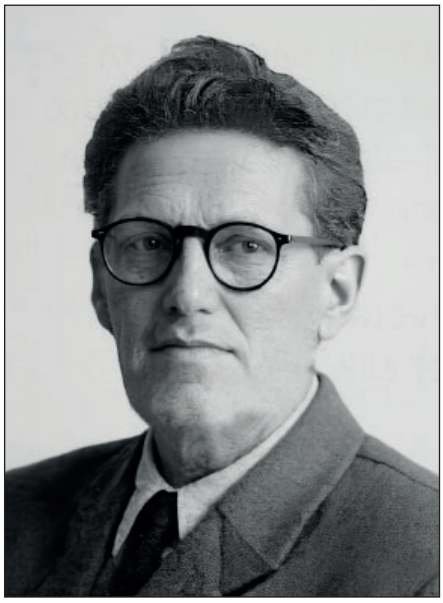
> «Efter denne høist malplacerte fordømmelse skulde saa kirkens repræsentant sogneprest Onstad lyse velsignelsen over fædrenes minde og bautastenen. Og han klarte det pent paa sin stilfærdige og hjertevarme maate. Derved avdæmpedes noget av hr. Haugs optræden. Men det var den almindelige mening, at den forhenværende stortingsbonde i grunden hadde skjæmt ut baade herredsstyret og fædrenes minde. Han vil neppe vinde noget derved.»

Kilder:

- *Artikkel i Indlandsposten 21. mai 1915*
- *Artikkel i Glommendalens Social-Demokrat 18. mai 1915.*

Jørgen Eriksrud – maler og rimsmed

«Jag vill inte gräva jorden, jag vill inte hugga ved, jag vill drömma under häggarna tills solen hon gått ned.» Dette skrev den svenske poeten Dan Andersson i diktet «Spelmannen». Det kan stå som et slags livsmotto for en gutt som ble født på husmannsplassen Eriksrud 23. mai 1906. Hans livsløp skulle i stor grad bli preget av sjukdom, vemod og motløshet, men også en sterk trang til kunstnerisk utfoldelse, både som poet, maler og musiker.

Det eneste portrettet som finnes av Jørgen Eriksrud. (Foto utlånt av familien)

Gutten fikk navnet Jørgen. Mora var Marte Eriksdatter, datter av Erik Olsen Holteiet og Johanne Halvorsdatter Svartbråten fra Brandval. Erik var skomaker og hadde bosatt seg på plassen en gang i 1870-åra. Jørgens far var Emil Antonsen som bodde på Pilterud i Austvatn. Faren til Emil, Anton Eriksen, var fra Kauserud i Sør-Odal, og mora, Martea Gundersdatter, var fra Pilterud.

Enkle kår under oppveksten

Jørgen vokste opp i enkle kår på Eriksrud. I folketellingen 1910 bodde han sammen med bestemor Johanne, hennes datter Ellen og hennes to barn Henry og Hjørdis Elfrida. Mor hans, Marte, var i tjeneste i Bakken sammen med datteren Emma (født 1895). I folketellingsskjemaet for 1910 er hun oppført som budeie i Bakken. I 1912 fikk hun datteren Minda og flyttet da tilbake til Eriksrud. Emma og Minda er Jørgens halvsøstre. Han hadde også en halvbror, Sigurd Alfred Wangen (1903–1968), som var sønn av faren til Emil. Jørgen ble boende på Eriksrud resten av livet.

Allerede som tenåring ble han rammet av alvorlig sjukdom. På grunn av hjerteblokk og blodpropper var han flere ganger innlagt på sjukehus i Oslo. Dette førte til at han senere ble lam i høyre side.

Av Gunnar Nygård

Husmannsplassen Eriksrud. (Foto utlånt av familien)

Varierte oppdrag

I Oslo lærte han seg malerfaget, og han skal ha hatt flere oppdrag i både i hovedstaden og i hjembygda. Han fikk aldri noe fast arbeid og måtte livnære seg ved tilfeldige malerjobber. Han malte hus, dekorerte gjenstander og solgte malerier. Han skal blant annet ha hatt dekorasjonsoppdrag i Mokjerka. På grunn av lammelsen lærte han seg å male med venstrehånda.

Noen i nærmiljøet i Austvatn så talentet og ivret for at han skulle få begynne på kunst- og håndverkskole. Det ble aldri noe av, og det er fortalt at han ikke fikk lov av sin mor.

Diktet på doveggen

Jørgen likte å lese, og han begynte tidlig å dikte. Han har skrevet at han «kludret sitt første dikt på doveggen heme». Det første diktet som er oppbevart, «Mot sommer», skrev han mens han var innlagt på Rikshospitalet i Kristiania i oktober 1919. Da var han 13 år gammel. I 1921 fikk han diktet «Vaar og fjorten aar» på trykk i Hedemarkens Amtstidende. Opp gjennom årene skrev han et stort antall dikt og sangtekster, og han ble etter hvert en populær forfatter av prologer ved ulike anledninger.

Mange av diktene hans er preget av vemod og lengsel, gjerne kombinert med romantiske naturskildringer, men han kunne også skrive muntre vers og humoristiske prologer. Han skal ha vært særlig inspirert av dikteren Herman Wildenvey. Jørgen var også musikalsk; blant annet spilte han til dans ved flere anledninger.

Ble med i Nasjonal samling

Da tyskerne okkuperte Norge i 1940, kom Jørgen med i det lokale NS-miljøet som propagandasjef. Det satte sitt preg på noe av det han publiserte i Glåmdalen i løpet av krigsårene. Han hadde også innlegg i Nasjonal samlings hovedorgan Fritt Folk. I mars 1945 skrev han sin siste NS-tekst; en prolog til et møte i forsamlingslokalet Songborg i Størjebygda.

Eldre folk i grenda forteller at han på tross av NS-sympatien ikke ble dårlig behandlet i nærmiljøet. I sin politiforklaring etter krigen forklarte han at han i løpet av krigen aldri hadde angitt noen, og at han hadde venner også blant «gode nordmenn».

Påvirket av Egil Storbekken

Jørgen trodde på Quisling og NS,

Til høyre: Jørgen med sin halvbror Sigurd Alfred Wangen (senere Tømterud). (Bildet utlånt av familien)

Under: Idrettslaget Knuppens emblem. Det henger i MC-klubbens lokale, tidligere skytterhuset i Austvatn.

Nederst: Arve Larsen med et av Jørgens malerier, trolig malt etter fantasien. (Foto: Gunnar Nygård)

og han skrev noen prologer i typisk NS-stil og -språk. Hans søster Minda, som absolutt ikke delte sin halvbrors politiske oppfatninger, mente at Jørgen var påvirket av sin kamerat fra ungdommen, Egil Storbekken fra Tolga. Han ble senere kjent som folkemusiker og komponist. De kan ha truffet hverandre i Oslo da Jørgen gikk i en form for lære i malerfaget. Storbekken ble i Hedmark fylke det Jørgen ble i Nord-Odal; en slags propaganda- og kulturansvarlig for NS .

Dømt til straffarbeid etter krigen
Jørgen satt sammen med Egil Storbekken og 150 andre i Sandbakken arbeidsleir ved Elverum etter krigen. Begge var dømt til straffarbeid for medlemskap og verv i NS. Jørgen var redaktør for leiravisa Sandbakkposten. Han etterlot seg ei kladdebok fra oppholdet. Den inneholder blant annet dikt som ikke er publisert.

Minda, som døde i 2009, tok vare på Jørgens kladdebøker og andre dokumenter. Hun hadde også et maleri og noen gjenstander som Jørgen har dekorert. Dette er det nå Mindas sønn, Tor Jørgen Ødegård, som oppbevarer.

Premiert for noveller
Høsten 1945 fikk Jørgen en en novelle på trykk i ukebladet Hjemmet, og en annen novelle ble inntatt i Magasinet for alle i 1950. Under pseudonymet Jørund Rimsmed fikk han også publisert noen dikt. I desember 1951 fikk han førstepremie for «en fornøyelig novelle» med tittelen «Om å gå i vannet» i Glåmdalsjul, utgitt av Kongsvinger journalistlag.

Harselerer med samnorsken
I januar 1952 skriver han en krass, men også delvis humoristisk kronikk om utviklingen av det norske språket. Under tittelen «Om målføre og uføre» harselerer han med samnorsken. Han avslutter kronikken slik: «Enten vi nå skal breke et foredrag, raute en kronikk, mjaue et frieri eller vrinske et vakkert dikt til vår elskedes pris, så har vi gudskjelov nok av lyder å ta av. ... Det er en uskreven lov av moderne dato, at all høyverdig poesi skal være uforståelig som et orakel. Og da er samnorsken det ideelle redskap.»

Får antatt diktsamling
På denne tiden hadde Jørgen også fått en diktsamling antatt av forlaget Aschehoug. Manuskriptet ble imidlertid sendt tilbake til Jørgen for justeringer, men han døde før han fikk sendt det tilbake.

Det som trolig er det siste diktet han fikk publisert, «Debut», ble trykt i Telemark Arbeiderblad 3. august 1952.

Døde like før jul i 1952
Jørgen Eriksrud døde på Sør-Odal sjukehus 19. desember 1952, 46 år gammel. Begravelsen fant sted ved Mo kirke lille julaften. Vennen og naboen Albert Østvand skrev disse minneordene i Glåmdalen:

«Du var venn med alle, du var alle blomsters bror. Takk for mange hyggestunder. Det var litt av en fornøyelse å nyte ditt sjeldne lune og gode humør. Og bakom ditt lune skinte barnesinnet, lys fra et hellig land. Så på deg passet så utmerket disse

ord: Kan du igjennom din kamp og din strid bevare det barnlige sinn til det siste, da har du regnbuen over din gråt, da har du glorien over din kiste. Ja akkurat det hadde du bevaret. Takk for det du var, for hva du gav. Fred med ditt minne!»

Marte døde to år senere

Jørgens mor, Marte, døde på Eriksrud 10. august 1954. Hun ble 81 år gammel. Da hun fylte 75 år 4. mars 1948, skrev «Sambygdinger» dette i Glåmdalen:

«Marte Eriksrud, Austvatn i Nord-Odal, fyller i dag 4. mars 75 år. Hun har hatt en lang og på mange måter slitsom arbeidsdag. Allerede som barn i 7-årsalderen måtte hun ut fra heimen for å tjene til livets opphold. Hun var først bånjente i noen år, ble så budeie i Bakken i omtrent 10 år. En tid oppholdt hun seg i Eidsvoll hvor hun arbeidet ved Eidsvoll bad, kom deretter til heimbygda hvor hun siden har arbeidet og fremdeles arbeider. Det har vært mang en tung dag med husvask og klesvask rundt om på gårdene. Og før jul har hun fartet fra heim til heim og bakt flatbrød og lefser. Dette har vært en av hennes spesialiteter, for det er ikke mange som kan bake så gode brød og så fine lefser som Marte.

Alt dette strevsomme og ofte tunge arbeide har tatt på kreftene; men Marte har hatt god helse, og en hører aldri at hun beklager seg, for arbeidet har vært hennes lyst. Det har ikke ligget for henne å henge med fingrene. Etter endt arbeidsdag har hun hygget seg med lesing. Hun er nemlig en ivrig avisleser og

Marte Eriksrud i yngre år. (Foto utlånt av familien)

interesserer seg for litteratur. Mange morsomme stubber og historier fra «forna dar» har hun på lager, og kan fortelle dem på sin egen lune måte.

Marte Eriksrud er av den gamle og trofaste typen – ærlig i bunn og grunn. Hun setter sin ære i å utføre sitt arbeide best mulig. I sannhet en arbeidets adelskvinne. Derfor sender vi deg i dag vår beste takk for alt ditt arbeide gjennom disse mange år og ønsker deg hjertelig til lykke på 75-årsdagen. Dagen feires på Salem 6. mars.»

Kilder

- *Artikkel av Brede Bekkelund i Kvekua nr. 9 1978*
- *Artikkel av Knut Nygård i Vasshjulet nr. 1/2004*
- *Nord-Odal bygdebok bind V*
- *Digitalarkivet.no*
- *Nasjonalbiblioteket.no*
- *Jørgen Eriksruds etterlatte dokumenter*
- *Muntlig informasjon fra Tor Jørgen Ødegård (Jørgens nevø) og andre personer*

Mot sommer

Det våres i skogen, det dufter så sødt,
av løvtrærnes bristende knopper.
Det fløiter så fagert, vemodig og blødt,
over granernes svaiende topper.

Det er fugler som synger om sommer og sol,
om deilige nætter og dage.
De bygger så glad sine reder og bol;
og aldri du hører dem klage.

Himmelen sig hvælver så strålende blå
over skoger, fjellskar og vidder.
Og suset fra elver og fjellbekker små
sig blander med fuglenes kvidder.

I vest synker solen med purpurglød
og spreder på skogen sitt gull.
Av glansen blir dale og fjell bestrødd;
snart månen går frem fra sitt skjul.

Og natten sig senker så stille og sval.
Naturen den ånder av fred.
Stjernene små fra sin høie portal
glimter så fagert herned.

Skrevet på Rikshospitalet 23. oktober 1919.

Vaar og 14 aar

Marken grønnes, blomsten sprætter.
Skogen den blir lysegrøn.
Lange dager, korte netter.
Vaaren kommer lys og skjøn.

Sjøen ligger blank og stille.
Solen smiler i dens favn.
Lærken jubler høit, den lille.
Sætter kurs mot himmelhavn.

Glædelig da vaaren kommer.
Med sitt vakre blomsterflor.
Naar du gaar blant blad og blommer.
Ta en rose med til mor.

Hedemarkens Amtstidende 3. mai 1921

Når natten kommer

Dagen luter mot graven,
en gullkantet grav i øst.
Nu går der et sus gjennem haven,
som varlser en annen gjest.

En gjest, som på sorte vinger
kommer fra fjerne land –
senker sig mørk over vidder og vang,
over svarte blinkende vann.

Selv venter jeg angst på natten,
som var den selveste døden.
– Et timelangt spenn av mørke –
så kommer vel morgenrøden.

Nå, hvem har sagt, at den kommer?
Kanskje ser jeg den aldri mer!
Denne deilige dag i min sommer,
kan være den siste jeg ser.

Hvem vet om ei disse stråler
som spiller på skogen ikveld,
er skjebnegudenes skåler,
som tømmes før mitt farvel – ?

Når natten tetner omkring mig
skjelver hjerte i angst.
Det er som et dyr mellem havens trær,
hadde utsett mig som sin fangst.

Men kjære, hvad frykter jeg? Døden?
Man frykter da ikke en venn!
Her går jeg og fabler om morgenrøden,
måskje døden er skjønn, som den!

Lad så være at natten kommer!
Lad den bli kort eller lang.
Jeg sysler litt, her i haven,
med denne, min enkle sang.

Hvad gjør det som soldagen døde – ?
En ny er jo ganske nær.
Snart drysser min morgenrøde
sitt gull over havens trær!

Vort Vel 13. oktober 1933

Vort Vel var ei avis utgitt av en
sammenslutning av velforeninger i Oslo.

Fremskritt

Hvad var jeg? Jo en livsglad gutt,
som gik og drømte om en fremtid stor.
Jeg fablet om mangt hjemme i stuen hos mor.
Jeg skulde bli dikter til slutt!

Hvad er jeg? Jo en bunt av blade,
helt uberørt av penn og blekk.
Mig selv en kilde til ergrelse,
og andre til avsky og skrekk
og dog er jeg blant de glade.

Hvad blir jeg?
Formodentlig en bunt av gulnende
blade,
tilsmusset av penn og blekk,
tilropt av massen: Hold dig nu vekk!
Vi ønsker ei mere ballade.

Vort Vel 30. desember 1930

Sang i mørketid

Høsten har hyllet sin hette
av grått i grått
om dagens ansikt som glinser
så tårevått.

Natt ruger vidt over verden,
grimet og grå.
Skjult for vårt speidende øye
er himlens blå.

Mot dette er prøvestunden
for trette sinn,
før øyet igjen kan fange
litt sollys inn?

Å, dette er midnattstimen
før lys er nær.
Mørket og angsten skal vike
for dagslysskjær.

Og kunne vi riktig gledes
ved lys og ild,
om ikke litt angst for mørke
også var til?

Glåmdalen 4. desember 1951

Lønnen vi får

Jeg har tenkt så mange gange
på det store hjul som går
og skaper nød og tider trange,
og at vi som hjulet trår
selv av det blir knust tildøde
for å bringe andre føde!

Gull og sølv og grønne skoger
finnes saktens i vårt land,
og vi har jern til skarpe ploger,
og mang en trofast arbeidsmann
tidt ble dømt til sultedøden,
mens borgeren fortærte føden.

Du arbeidsmann som flittig graver
i din jord ved tidlig vår,
se de gullbehengte maver,
som vil høste hva du sår.
Hva om du hugg n'påk i skogen
og lot dem prøve seg bak plogen?

Hvorfor kjempe sårt og blodig
for å bedre dine kår?
Du er vel ei tross alt så modig
at du reiser deg og slår,
om den store herre Staten
glemmer å si takk for maten!

Hvor du hen deg snur og vender
syk av sult og nød,
er der fete, griske hender
som ville takke om du bød
i mangel av no'n bedre gaver
en smakebit av ditt kadaver.

Dog får du sikkert lønn engang
for alt hva du har gjort,
når du med spill og jubelsang
går inn St. Peters port.
Der fins både kjøtt og flesk og medister
og gudskjelov ikke kapitalister!

25. januar 1933.

Språket

Jeg sang vel mange ganger
i sol og vårlig vind.
Jeg drakk av fulle brønner
med ongt og tørstig sinn.

Å, som jeg elsket klangen
og fargen i hvert ord.
En vandring mellom bøker
var paradis på jord.

De hilste meg så vennlig
med sagn og eventyr
med fjerne land og byer
og folk og rare dyr.

Men, han som elsket ordet
dets vakre, rene klang,
han har en sorg i vente.
så svart og tung og lang.

Han ribbes skal til skinnet
for alt han her har kjær.
Hans elskerinne Språket,
akk, hun er døden nær.

Den som en sang kan synge
med «von om ymse høve»
og syte for semje med vonleg bisn,
ja, han får bare prøve.

Glåmdalen 14. januar 1952

Lys sang

Det toner en sang gjennom sinnet,
en sprellende yr melodi.
Det leker et smil over dagen,
og tanken er ong og fri.

Det suser en sang gjennom skogen,
ei kvitrende vise om vår,
nyss diktet av vestenvinden
som leker seg i mitt hår.

Det stiger en sang over landet,
om alt som skal komme en gang.
Om solblink i vann, og en sommer
så tindrende lys og lang.

Glåmdalen 11. mars 1952

Syndefall

Etter hovmods høge knall,
Kommer støtt et syndefall –
Det tar du aldri feil i!
Men har du sans for livets ynde –
Så fant du vel, at det å synde,
Var meget, meget deilig!

Den eplekart – er det fortalt –
Som Adam åt, den gang han falt,
Var farlig for hans mave!
Han fikk ei lenge ro og rast,
Men måtte visst i hui og hast
Forlate Edens have!

Men snart gikk maveknipen over,
(det hender visst, når Adam sover
I sommeraftner blide!)
Og se – så syndefull og glad,
Innhyllet i et fikenblad
er Eva ved hans side!

Debut

Helt fra jeg kludret mitt første «dikt»
med køl på doveggen heme,
har tanken basa og leikt med slikt,
sjøl om det var fullt av feil og svikt,
det førstefødte poemet.

Fire linjer, med tvilsomme rim,
og rytmer som pent sagt haltet.
Det glei itte glatt som smør og prim,
men vasset i tjyru og bek og lim.
Det gikk ikke, nei det vraltet.

Det stod der og skreik med stygge ord
en kølsvart sannhet på veggen.
Min dikterlønn ble visst at ho mor
ga gutteslampen så lang og stor
et rapp over nakne leggen.

Med denne min onge dasslyrikk
for hvilken jeg slik ble lønnet,
den står der nå, som klar symbolikk
på alt hva jeg siden ga, og fikk.
– Det hjelper en del på skjønnet.

Telemark Arbeiderblad 3. august 1952

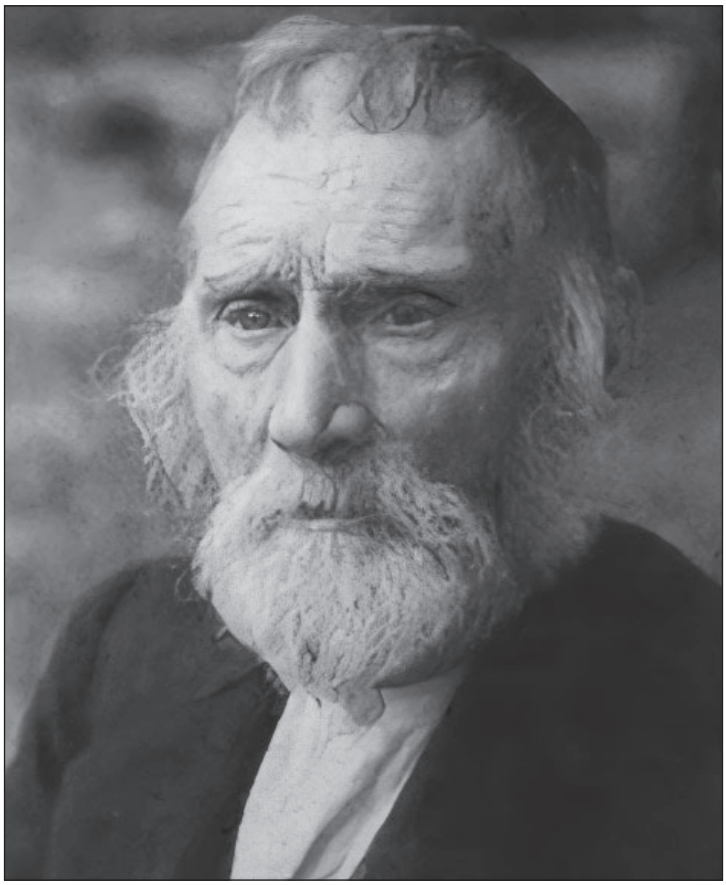
– Vinterveden hogger je sjøl

Da Per Rønningen på Trautskogen fylte 91 år 18. juli 1951, ble han intervjuet av Kaare Løchen i Glåmdalen. Da journalisten besøkte ham, tok han ei pause fra vedhogginga.

– Du veit je gjør ingen full kærs arbeid lenger, sier han, men noe blir det av dette og. Det er vinterveden åt meg sjøl je legger opp.

For 65 år siden kom Per til Rønningen fra Vestby under Trøften. Det er hans svigerfar som har bygd opp Rønningen, og sjøl har han fortsatt arbeidet sammen med datter til Anders Rovelstad Rønningen. Han giftet seg med henne. Nå er det hans egen datter, Oline, som driver garden etter at hun ble enke. I det daglige er Per eneste karen på garden.

Det er ikke store jordvegen på

Per Rønningen på sine eldre dager. (Kulturminnelagets fotosamling)

brukene på Trautskogen. De fleste har 20–30 dekar bratt og tungdrevet jord, men godt beite er det. Ingen der oppe behøver å ha seter, for de er allerede i gode setertrakter.

Per liker seg godt på skogen og kan ikke tenke seg å leve noe annet sted. Særlig på sommeren er det trivelig, mens vintrene kan bli lange og harde nok. Det er skogsdriftene som skaffer utkomme for småbrukerne på skogen, og ingen er så avhengig av gode tider for trevaremarkedet som skogingene. Smør og korn kan nok skaffe kontanter, men det blir rent for lite, – skogsarbeid må til.

Per har hogd, kjørt og fløtet siden han var smågutt, og det meste av tida har han arbeidet for Stange almenning. Almenningen grenser like inn til hans eiendom, og han har ikke hatt så lang vegen til hogginga. I hans ungdom var det ikke store dagsfortjenester på hogging, og husvære i skogen var det smått med. For å få noe sted å ty til om natta, måtte hoggerne slå seg sammen i lag og bygge ei bu. Først la man stokker på bakken, og oppå dette stein. Det ble til ildsted, som tømmerveggene ble satt opp rundt. Et hol i taket slapp ut røyken, og på brisker ved tre av veggene lå karene under bløtt seletøy og blaute sokker. Disse buene ble også brukt under fløtinga, og Per husker en gang han våknet om morgenen og etterlot seg en vassdam på brisken. Klærne hadde ikke rukket å tørke på kroppen i nattas løp. For oppsetting av slike buer fikk karene ingen ekstra godtgjørelse.

For 25–30 år siden fløtet Stange almenning tømmer i Hersjøåa, Knukåa og Lalumsåa ned til Rundsjøen på Trautskogen. Derfra gikk tømmeret i Trautåa ned til Storsjøen og videre til Glåma. Det ble imidlertid slutt med dette, og i de siste åra er bare en del

Fra Rønningen. F.v. Marte (f 1858), Peder (f 1860) og Amund (f 1893). (Kulturminnelagets fotosamling)

slip kjørt med hest fra almenningen til Rundsjøen. I år var det ikke noe av dét heller, – tømmeret ble tatt på bil til Mjøsa.

– Det mest tungvinte på skogen før var forbindelsen med bygda. Skulle en døpe ungene, måtte en gå til Sand kirke, nærmere to mil, og det meste av strekningen uten veg. Verre var det når folk var sjuke og måtte til doktor. Greide de ikke gå eller ri, måtte de tas på sleip. To lange, mjuke rajer ble spent til hesten, og enden på dem slepte bakken, mens den sjuke ble lagt på ei båre midt på rajene, der det husket og fjæret litt. Men støt og rist ble det i alle tilfelle når raje-endene dro over steiner og stubber. Ved basarer og tegning av dagsverk fikk skogingene til slutt bygd seg veg.

– Men de siste åra nå har det sett ut til at vegen skal bli lagt for vrak, mener Per.

På Rønningen har de ikke hest lenger. Det er ingen til å kjøre den nå da Per synes han er for gammel til det. I onner må hest leies, og det kan falle kostbart nok.

– På en annen plass der det ikke var hest for noen år siden, fant Erik Nyland på råd. Han lærte opp en okse og kjørte ved og torv med den etter vegen. Det gikk godt, men sakte. Oksene er sterke, men de er svært seine av seg, og ingen har gjort forsøket etter.

– Du har aldri tenkt å dra herfra til bygda igjen?

– Nei, det har je itte gjort, svarer han med overbevisning. – Je tiss det har vøri morosamt å drive i skoga attåt anna arbe, og sea det vart veg og telefon på skogen, har det vøri reine jula her mot før. Nå er je mest takknemlig fordi je har fått beholde helsa og evna til å arbe. Det er godt for en gammel å kunne arbe. Det er den rene velsignelsen. Je har også vøri så heldig at je aldri har gjort meg noe i skogen, men hjulpet andre som har ødelagt seg har je. Det har hendt je har kjørt folk som har skamhogd seg til doktor. Ellers har je gjært inn et stykke i sommer. Slikt arbe skal det tel å gjøra skikkelig, ellers detter gjerdet ned etter et par snøvintrer her på skogen.

Per tar fatt på vedhogginga igjen da vi forlater ham. På skogen lever alle i fred og godt forhold med hverandre. Det er ikke uvennskap mellom skogingene. Men utad er de likevel både mistruiske og ferdig til å kjempe. Det kan gjelde vegen, og det kan gjelde lyset som de har ventet på i mange år.

– Men nå får vi tru det blir lys, sa en kar vi traff på vegen, – når stolpene kommer. Dette er i dobbelt forstand et lyspunkt på Trautskogen nå. Vegen og repareringen av den trur de ikke på før arbeidet blir satt i gang.

Per døde 30. april 1959, nær 99 år gammel. Kona Marthe var 69 år gammel da hun døde i 1927. Ifølge bygdeboka hadde de barna Ole Julius (f.1880), Anders (1887–1971), Kersti (1889–1925), Amund (1893–1962) og Oline (1897–1985).

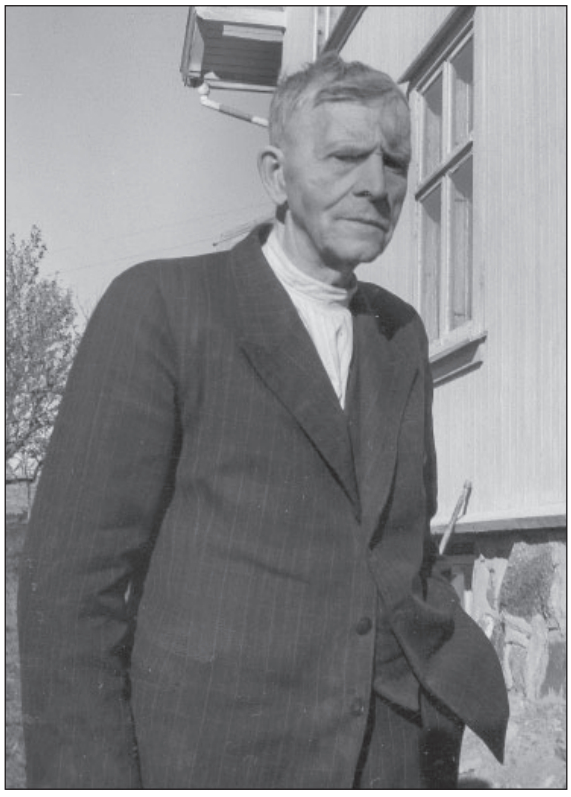
Om Odalen i middelalderen

På årsmøtet i Nord-Odal sanitetsforening i 1950 holdt lærer og lokalhistoriker Jørund Sveinungsen et fordrag om Odalen i middelalderen. Teksten er hentet fra Glåmdalen, som trykte hele foredraget.

Det har vært mennesker i Odalen i 4000 år, det viser steinalderfunnene her. Disse har vært mest redskaper. Men det er ikke skrevet noe om dette, så man kan ikke vite noe bestemt om hvor gamle gårdene er. Men arkeologene og og navneforskerne kan fortelle oss en hel del om dem. De eldste gårdene i bygda har vært Søndre Berg, Fjeld, Jugramo, Sand og Føsker. Det er gårdene, hvis navn skriver seg fra naturforhold, som er de eldste.

Først ut i det 13. århundre har man skriftlige opptegnelser. Vi har biskopene Helges og Øysteins opptegnelser fra henholdsvis 1316 og 1400. Kirken hadde en del eiendommer.

Biskop Helges oppptegnelser fra 1316 viser at det her var 59 gårder som hørte kirken til. Der kan nevnes navn som Solausa (Soløst), Steini (Stein), Bjarnastad (Bjørnstad), Fauskum (Føsker), nordre og søndre Røini (Røne), Rugelstad (Rovelstad), Dagfinrudi, Hæd (Hee), Tandarnes (Tannes), Gardevik og flere andre. Men det er rart at det ca. 300 år senere ikke var stort flere gårder i bygden. Noe må ha hendt som har satt bygden tilbake.

Lærer og lokalhistoriker Jørund Sveinungsen. (Kulturminnelagets fotosamling)

Det gamle huset på Bjelker ble bygget på 1700-tallet. (Foto 1973 / Birger Kirkeby, Nord-Odal bygdebok nye bind II)

Det var svartedauen vinteren 1349–1350. Gårdene forfalt, og 18 gårder i Sand og Mo forsvant. Husene råtnet ned, og jordene ble tilvokset med skog. Av gårder som forsvant kan nevnes Torbergsund, Jugramo, Sadulsnes, Øspeholen, Brattabøl, Skolabøl, Skolarud, Einarsbøl og andre.

Hopper vi så fram til 1600-tallet, vet vi mer om forholdene. Da har embetsprotokollene kommet, således tingbøkene, skifteprotokoller o.l. Hvordan så det da ut i bygda?

Det vart to annekser. Her bodde 500 mennesker, og her var 56 gårder og 10 husmannsplasser, d.v.s. det var ca. 7 à 8 mennesker pr. bosted. Sammenligner vi dette med forholdene i 1949, så har vi 5749 mennesker fordelt på 991 bosteder, d.v.s. ca. 5-6 mennesker pr. bosted. Det var ingen veier i bygden. Veien som var nærmest var kongeveien fra Oslo til Sverige. Posten ble sendt etter denne og nedlagt på Kongsvinger, hvor den ble hentet av de som tilfeldigvis var der. Det var ingen aviser, bare noen få brev, og disse ble ble brakt videre frem av folk i bygden fra dens bosted som først hadde hentet dem. Kjøreveien til Odalen kom først i 1820. Før var det bare rideveier og gangstier.

Husene forandret seg lite gjennom mange mannsaldre. Vi har en beskrivelse fra Gardvik i 1773. Nystuen bestod av kjøkken, stue og kammers. Gulvet var uhøvlet, vinduene små med blyrammer. Det var ingen ovn, bare peis. Denne hustypen ble mye benyttet. Det finnes en stue igjen, nemlig på Bjelker. Der stod der i stuen to senger – en stor og bred en

til ektefolket, og en mindre til presten som tok inn der på sine reiser til gudstjenestene i Nord-Odal.

Det var forøvrig en mengde uthus på gårdene – løv- og riskvistbu, stabburer, skåle, fjøs, stall o.s.v. Der var never med jord på takene, eller spontak som var tjærebredd.

Ovner kom først omkring 1700. Det ble på Krattebøl solgt en kakkelovn for 10 riksdaler – det samme som ble betalt for en hest. Etter våre priser ble således ovnen betalt med ca. 1500 kroner.

Om klesdrakten finner vi opplysninger i skifteregistrene. Kvinnedrakten var et svart skjørt, rød eller grønn trøye med pyntebånd i andre farger. Kvinnene hadde hjemmesydd lue, helst av kjøpetøy pyntet med fargebånd. Mannfolkdrakten var knebukser og sid kjole med skjøter og vest av kalemanke [blankt, fint stoff av rein ull eller blandinger av ull og silke og/eller geitehår]. Klærne, unntatt vesten, var av vadmel.

Kirken på Visbøl var meget gammel og skrev seg fra tiden før reformasjonen.

Det var stort husdyrhold i gamle dager. Bøndene hadde langt flere kyr enn de kunne vinterfø, hvorfor det ble sulteforing. Dyrene var ofte så utsultet at de ikke kunne gå om våren.

I 1780 klaget Bang [sogneprest Peter Bang] over at høsten bare var litt over halvparten av det de trengte. Det var da i Mo og Sand 145 hester og 448 kuer. Det ble høstet 1306 lass høy, men det trengtes 2351. Lauv og riskvist ble meget nyttet.

Tømmerdrifta kom først i gang i siste halvdel av 1600-tallet. Andersen Hansen, som var rådmann og kjøpmann i Christiania, bygget sag i Sandfossen og skar om året 8000-9000 bord. Det ble også hogget en del mastetrær. Virket ble kjørt til Oslo.

Jakt var der meget av. Det ble tatt mye elg. Laurits Berg tok således 5 elger i gilder [dyrefeller].

Menneskene i Odalen slo seg meget godt igjennom nødsårene. Blant disse var årene 1773 og 1813 fryktelige. I 1812 frøs kornet i august. På Bergs skog ble det hogget 500 store trær til matbark. Folk døde av «forråtnelsesfeber». Her døde 398 mennesker, og folkemengden var omtrent 1700-1800. Det døde 269 flere enn det ble født. Det var her som andre steder enevelde og embetsstyre.

Aller verst var det i adelsveldets tid før 1660. Futene var skatteflåere. I Eidsvoll ble således en fogd drept, og den som ga ham banesåret ble henrettet. Det var mange med fra Nord-Odal, disse fikk mulkt: Amund Haug, Eivind Garvik, Aslak Hee, Laurits Ekornhol, Jon Krattebøl, Lodin Holt, Jon Tordsen Haug og Nils Østvand.

Ved handel var det lite penger, bare metall. Det var naturalhusholdning. Butikker fantes ikke. Den første hadde Ola Hauge i Sør-Odal i 1796. I 1772 søkte Håkon Olsen Flikkerud om å få selge tobakk og piper. Omtrent på samme tid kom en kremmer hit med tobakk for 160 riksdaler.

Marie Olsdatter Østby forteller:

– Det hendte ofte at bjørn slog i hjel kuer

Den 20. september 1829 ble Marie Olsdatter født på Nord-Østby i Bruvoll. Hun var datter av Ole Pedersen fra Tronsrud og Tore Hansdatter fra Nordstua Haug. Ole ryddet trolig Nord-Østby på slutten av 1790-tallet. Marie giftet seg i 1865 med Hans Olsen fra Nord-Haugen i Rovelstad-grenda. De fikk fire barn. Etter at Hans døde i 1889, tok Marie ansvaret for plassen sammen med sønnen Ole fram til hun døde i 1926. Nord-Østby var plass under Nordstua Trauten fram til 1927, da eiendommen ble lagt til Søstua Haug som hamn. I dag er ingen hus igjen.

Marie Olsdatter benyttet ofte dette ordspråket, hentet fra Bibelen: «Armod eller rikdom det gives meg ikke, men lade mig æde mitt beskikkede brød.»

Andreas Markusson var lærer ved Holt skole i 20 år, fra 1923 til 1943. Han var også forfatter og en ofte benyttet korrespondent for lokalavisene. Noen dager før Marie Olsdatter Østby fylte 95 år i september 1924, hadde Markusson følgende innlegg i Østlendingen:

Jeg fikk brev fra vår gamle skolemester i kretsen, om jeg ville se til Marie Østby, nu da hun sto for sin 95 års fødselsdag; og den første søndag der var anledning ruslet jeg i vei for å se hvordan hun bærer sin alder.

Hun var påkledt og i søndagspuss tidlig på morgenen, og i godt humør. Jeg spurte da hvordan det stod til med helsen. «Å jo, jeg er ikke sjuk, men jussom litt matt, og det «maurer» og «fliger» i lemmerne av og til.» «Hvor gammel er du nu om lørdagen?» spurte jeg. «Jeg er født den 20. september 1829, så kan du regne ut sjøl», sa hun.

Jeg fikk henne til å fortelle litt om gamle dage, og hun fortalte at hennes far Ole var fra Tronsrud i Mo og hennes mor var født på Østby. Bestefaren hennes var fra Haug og fikk bygge på Østby, og bror hans, Per, fikk bygge på Vestby, begge med plikt til å holde gjeter annenhver dag; noe annet pliktarbeide kunde ikke Marie huske at de hadde.

«Det var ikke best å gjete i de tider. Bjønnen og gråbein helt ned til skigarden, og gråbein hoppet nok også ofte over skigarden, og engang tok den en lamunge i kjeften og vilde flyge til skogs med; men jeg som gik nedved Sandbekken og meitet, fikk se den og skrek og klappet, så den blev redd, så slapp den lamungen og lusket til skogs.

Da jeg gjetet i Høstsæteren, så jeg en gang 3 bjørner. Kuene hadde kommet fra mig et lite stykke, og

Andreas Markusson var lærer ved Holt skole i 20 år, fra 1923 til 1943. (Foto: Kulturminnelagets fotoarkiv)

jeg skulle gjøre en sving efter dem; da hørte jeg det bøljet så fælt, de kjente lukten av bjønn, og jeg fik se 3 stykker. En stor, den var brun og stygg, og 2 små som var svarte. Det hendte ofte at bjønn slog i hjel kuer, og ulven tok sauer og lam, og gjete måtte vi støtt i gamle dage.

Når det var tørt om sommeren, sydde mor filler på beina våre, så vi ikke skulle bli altfor sårføtt; men oftest gikk vi barbent når vi gjetet. Vi levde mest på brød (flatbrød) og villing den tid; av og til feitduppe med poteter, tråostduppe og smør, og på småstellene bakte man ikke kake annet enn til jul.

Flesket var ikke feitt; for grisene gikk i skogen hele sommeren; vi hadde en nu utantil skigaren, som den fikk noen skuler i hvis den kom nedtil om kvelden; men oftest såg vi den ikke. Så redd som jeg var en gang vi var på bærsanking 2 småjenter av oss med en liten onge på 1 år, har jeg aldri vært. Vi hadde lagt fra oss ongen ved en sten og gått op i lia, og så fikk vi høre det garta så svært der ungen låg. Vi flaug nedover, og da vi kom dit, stod der 3 store svin og garta rundt ongen, men de hadde ikke gjort den noget.

Og aldrig har jeg været så glad som da jeg blev god i benet mitt, efter at jeg hadde okle tur leen. Om vinteren hadde vi tyri i rundmuren inne i stua, og der satt vi med hver sin rokk og tælte (skar) staver, og efterpå gjorde han kjørel. Vi spann strie og lin og ullveft og vevet verken, og veven tok vi med på sæteren om sommeren og sydde plagg.

Det var ikke så mange som lærte å skrive da jeg gik på skolen, og heme sa de at det var ikke noe verdt at kvinnfolka lærte å skrive. Gutta på skolen skrev, men jeg lærte først å skrive siste året jeg gikk på skolen.» Marie er flink til å skrive ennå; hun skrev brev til Kjølstad og sendte med mig, og der stod det: «Tak for det gamle, tak for alt. En god og liklig fremtid, lev vel alle sammen til vi møtes. Hilsen Marie Olsdatter Østby.»

Hun husket også arven bestefar hennes fikk med fra Haug. «Det var et bord så langt som hele stua, og det la vi klæder på og låg på om natten når vi hadde fremmede, ei 6 pot gryte som vi kalte «knulta» og ei skote (jernstang til å henge gryter på).»

På spørsmål om hvordan hun syntes det var nu mot som i gamle dage, svarte hun: «Nu er det gildår på alle slags mot det har vøri; men vi levde da også, og vi var gladere enn nu, fikk vi noe godt, så var vi gla i det.»

«Blev mor og far din gamle?» «Nei, de blev ikke gamle, og fire år mellem dem og fire år mellem de døde også.»

Ja, slik fortalte gamle Marie Østby. Nu er hennes arbeidsdag snart forbi; men hun kan leve mange år ennu. Det har vært en lang og travel dag. Marie har ikke spart sig; men været i trofast virke fra morgen til kvell hele sitt lange liv. Hun har stelt nøye og pent, og vært en av de kvinder som bygger og trygger landet.

Nu har hun det roligt og godt hos sin sønn, og vi ønsker henne alt godt på fødselsdagen og i fremtiden.

A. M.

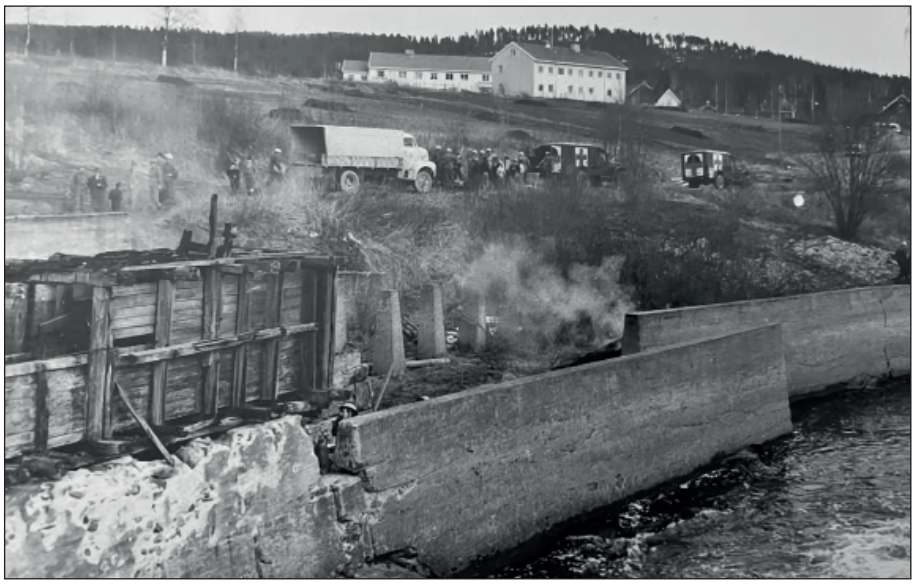
Det gamle og det nye

Så gikk det gamle,
ei skjelvende hånd
som takket for seg,
og møtte i døra
det nye som hilste
uvitende muntert:
Her kommer jeg!

Det gamle i vemod
med stavrende trinn
da vi ønsket det nye:
Velkommen inn!

Av Hans Ludvig Fredheim

Sivilforsvarsøvelse på Sand

Ole Petter Rode har lånt oss dette bildet som er tatt av Bjarne Westheim rundt 1956-57. Sivilforsvaret har øvelse ved Sandsdammen, og mange barn og ungdommer fikk være med som markører, det vil si at de spilte skadde. Ole Petter var en av dem. I bakgrunnen ses bankbygget, ferdig i 1954, og det nye kommunehuset som ble tatt i bruk et par år senere.

Mange Knapper-elever

På dette bildet fra Knapper skole, trolig midt på 1950-tallet, er det 164 elever. Da var det i alle fall ikke fare for skolenedleggelse på grunn av for få elever! Kan noen opplyse oss om hvilket år bildet er tatt? Til den første som klarer å navngi alle ungene vanker det en premie fra kulturminnelaget ...

Om kunstig intelligens

I denne utgaven av Jul i Nord-Odal er enkelte fotografier forbedret ved hjelp av kunstig intelligens, KI. Vi har brukt en nettbasert tjeneste som fjerner riper, brettemerker, flekker og støv, og som kan gjenopprette områder i bildene som er falmet eller ødelagt på anne måte.

Dessuten kan oppløsning og skarphet økes, slik at små, uskarpe bilder kan forstørres og trykkes uten å miste detaljer.

Vi har også brukt KI-verktøy for å finne informasjon. På få sekunder får vi svar på spørsmål, enten det gjelder lokale forhold i Nord-Odal eller fakta om andre og mer kompliserte saker på generell basis. Det er viktig at informasjonen som gis kan etterprøves ved at det henvises til hvor den er hentet fra. Tradisjonelle nettbaserte søkemotorer er snart utdaterte, og trykte antikvariske informasjonskilder som Aschehougs 20-binds konversasjonsleksikon støver ned i bokhyllene.

KI har på kort tid revolusjonert hverdagen ikke bare for oss som jobber med tekst og bilder; teknologien er i ferd med å invadere og effektivisere de aller fleste samfunnsområder. Bare fantasien setter grenser for hva KI kan brukes til.

Men som med all informasjon som strømmer inn over oss, enten den er produsert av KI eller av mennesker, er det viktig å være skeptisk og kritisk. Vi kan berolige leserne våre: Ingen av tekstene i årets Jul i Nord-Odal er skrevet av KI-roboter. Redaksjonens medlemmer stoler fortsatt mest på sin egen (begrensede) intelligens ...

Av Gunnar Nygård

Takk!

Nordre Odalen Kulturminnelag og redaksjonen i Jul i Nord-Odal takker alle annonsører for god støtte!

Bygdas næringsliv ser betydningen av å bidra til positiv aktivitet i bygda, ikke minst til kultur og til idrettstilbud for barn og ungdom.

Vi oppfordrer våre sambygdinger til å benytte lokale forretninger, håndverksbedrifter og andre næringsdrivende!

Nordre Odalen Kulturminnelag

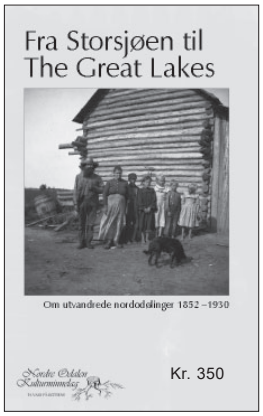
Ta vare på røttene

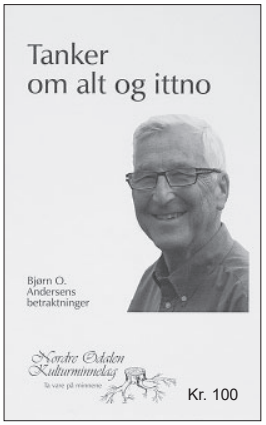
Kulturminnelagets
bøker fås kjøpt
hos Marihøna på Sand.

Du kan også bestille på
SMS til 909 81916
eller på epost:
post@kulturminnelaget.
no

Porto kommer
i tillegg.
Faktura legges ved.

Hold deg oppdatert på lokalhistorien –

bli abonnent på tidsskriftet Solør-Odal!

Ta kontakt med odalstunet@annomuseum.no
www.odalstunet.no/solor-odal

norli

Odalens eneste bokhandel

Parken kjøpesenter, Skarnes

I tillegg til bøker tilbyr vi et stort utvalg i kontorvarer, spill, datarekvisita, reisetilbehør, studiemateriell, skolesekker, kort og sesongprodukter.

ÅPNINGSTIDER:
Kl. 09.00 – 19.00 på hverdager
Kl. 09:00 – 16.00 på lørdag
Telefon 47 76 83 50

VEIHJELP
følger alltid med når du tar service på bilen din!
MECA

Trygghet hele veien

Bestill service hos oss!

MECA Veihjelp er alltid inkludert når du utfører service på bilen din hos oss. Det betyr at hvis du skulle få start-problemer, gå tom for drivstoff, punktere, miste bilnøkkelen eller låse nøkkelen inne i bilen, så kan du bare ringe. Uansett hvor du befinner deg - døgnet rundt. Med MECA Veihjelp kan du være litt tryggere på reisen.

Velkommen til oss!

Sand-Tec as
Industrivegen 4
2120 Sagstua Tlf. 629 74050

Åpningstider man-fre 08.00 - 16.00

Med MECA-kortet kan du dele opp betalingen i inntil 24 måneder – rentefritt!

www.meca.no

MECA

Norsk Folkehjelp ODAL

Vi i NF Odal bistår på alle typer arrangementer med førstehjelps-tjenester i hele Kongsvingerregionen. Vi bistår også redningstjenesten på leteaksjoner i Innlandet, Viken og Oslo.

Har du lyst på en meningsfull fritid, kom og bli aktiv medlem hos oss. Dette er ulønnet arbeid, men du får kurs og blir rik på opplevelser på oppdrag med oss.

For mer info, se www.folkehjelp.no.

Ta kontakt med oss i Odalen på:
odal@folkehjelp.no eller telefon 942 87858

Vi har lokaler i Sentrumsvegen 17, 2120 Sagstua.

FJELLRYPA®

Fjellrypa – kompetansemiljø for søm

Vi tilbyr blant annet:

- Montering og omsøm av bunad
- Gardin- og annen interiørsøm (stort utvalg i interiørtekstiler)
- Reparasjon av båtkalesjer
- Reparasjon av klær og MC-bekledning

Vi er på plass i Sentrumsvegen 20
Mandag – fredag kl. 9 - 16
www.fjellrypa.no

Sanitetens Hus i Mo

Catering, barnedåp, konfirmasjon, bryllup, minnesamvær, jubileum, fester og møter i lyse og trivelige lokaler

Bestilling: Ring Nina Hansen Myrholen – tlf. 977 26 970

Mo Sanitetsforening

Leder: Marianne Berg – tlf. 951 06 368

Britt Ainas Salong

2130 Knapper | Telefon 950 21 587

Vi ønsker alle våre kunder en riktig
GOD JUL og etGODT NYTT ÅR

Har du behov for transport? Jeg utfører alt innen massetransport.
Er behjelpelig med anskaffelse av fyllmasse, jord, grus og fjellproduk-

Ingeman Midtsund
Transportfirma
2133 GARDVIK
Tlf. 62 97 42 08 – Faks 62 97 46 70
Mobil 951 03308 – E-post midting@online.no

UKKESTAD
SKO - KLÆR

2120 Sagstua – Tlf. 62 97 10 16

Odal Skogsdrift A/S

2120 Sagstua

Tlf. Erlend: 943 54 504

Advokat
Jonny Holen
MEDLEM AV DEN NORSKE ADVOKATFORENING

Fredensvoldvegen 2
2408 Elverum

Tlf. 62 41 91 10
Mobil 918 20 541

jonny@advokatholen.no

Drosjene i Nord-Odal

Telefon 629 71777

Forhåndsbestilling til lege, sjukehus og fysioterapi skal skje senest dagen før til Pasientreiser, tlf. 05515. Husk å ha fødselsnummeret klart ved bestilling.

Vi ønsker alle vår kunder og forbindelser

**GOD JUL
OG GODT NYTT ÅR!**

MARIHØNA

• BLOMSTER
• GAVER
• TEKSTILER

VI SELGER JUL I NORD-ODAL
KULTURMINNELAGETS BØKER
OG ANNEN LOKAL LITTERATUR

SENTRUMSVEGEN 21 – 2120 SAGSTUA – TLF. 629 71982

HC Sikkerhetstjenester

Vi tilbyr følgende kurs:

- Tilbyder av tjeneste som sikkerhetsrådgiver, farlig gods ADR
- ADR-kurs, grunnkurs, tank, klasse 1 og klasse 7
- Dokumentert opplæring ADR 1.3
- Truckførerkurs
- Lastebilkrankurs G8, G11
- Maskinførerkurs klasse M2, M4
- Fallsikringskurs
- Stillasbyggerkurs, 2 – 9 meter
- Førstehjelpskurs
- Kurs i bruk av hjertestarter
- Sertifisering for utførelse av «varme arbeider»
- Dokumentert opplæring av personløfter
- Dokumentert opplæring av løftelem
- Dokumentert opplæring av krokløfter
- Dokumentert opplæring i bruk av Diisocynater

www.hcsikkerhetstjenester.no • post@hcsikkerhetstjenester.no • tlf. 900 90 230

Celsius Service as

Tar vare på temperaturen!

Kjøleservice – Varmepumper

Telefon 62971000
post@celsiusas.no
www.celsiusservice.no

K N S

Nord-Odal Sanitetsforening

Sanitetshuset – Sand gamle kommunehus
Bunesvegen 43, 2120 Sagstua

Vi ønsker alle nordodølinger
en god og fredelig jul og et godt nytt år!

- Sanitetshuset har bruktbutikk med mange spennende varer.
  Klær og gjenstander som du ikke bruker, kan være til nytte for andre, mottas i bruktbutikken.
  Åpningstider: torsdag 12–17.o0, lørdag 10-15
- Utleie av trivelige møte- og selskapslokaler.
- Vil du bli en av oss?
- Vårt motto er kvinnehelse, livsvilkår og omsorg i nærmiljøet.
- Se vår Facebook-side: Nord-Odal Sanitetsforening
- Kontakt: nordodalsanitetsforening@gmail.com / Mobil: 95706212

ODAL BIL & KAROSSERI AS

Østsida 36, 2133 Gardvik. Telefon: 918 34 829

BILGLASS

- Vi skifter frontruter til alle bilmerker
- Vi reparerer også steinsprut

Gratis leiebil *ved frontruteskift*

Har uhellet vært ute?

Ta kontakt med
Odal Bil & Karosseri AS
Vi retter opp bilen din igjen!

Alt innen:
• Karosseri
• Lakk

RUUDS TRANSPORT
2120 SAGSTUA

Vi ønsker alle våre kunder
og forbindelser

God Jul og
Godt Nytt År!

milepelen
HOTELL & VERTSHUS

Åpent for middagsservering alle dager
Vi leverer catering til alle anledninger
Nytt moderne møterom
26 nye rom for overnatting

Milepelen Vertshus AS
Bunesveien 19, 2120 Sagstua, Nord-Odal
Tlf. 62 97 01 30 – Epost: post@milepelen.no

www.milepelen.no

STEIN GRUBEN

Alt i

MALING
GULVLEGGING
FLISLEGGING

Tlf. 915 18526 – Epost sgrub@online.no

JEG ER BLITT ELDRE, MEN DET DURER FORTSATT!

Ingen jobb for liten!

Lars Holth

Mobil 909 76633

FINN RUNI & SØNN A/S

2120 SAGSTUA

92 29 21 39

NYBYGG – TILBYGG

RESTAURERING – TAK

www.derdubor.no/finnruni

A. SANDBERG AS

Vi ønsker alle våre kunder
en riktig god jul og et godt nytt år!

Esso

ODAL BILBERGING

954 54 321

VI HJELPER ALLE!

Odal Bilberging AS tilbyr veihjelp, bilberging og transport i Nord-Odal, Sør-Odal og Glåmdalsregionen. Vi har erfarne sjåfører og bilbergere som vil gi deg rask og effektiv hjelp når du trenger det.

Veihjelp og berging
Har du kjørt av veien, punktert eller trenger starthjelp? Vi stiller opp raskt for å få deg på veien igjen eller frakte bilen til verksted!

Transport
Har du behov for å transportere kjøretøy og maskiner fra ett sted til annet? Vi transporterer eller henter også utenfor vår region.

Våre samarbeidspartnere:

VIKING REDNINGSTJENESTE · NAF · SOS INTERNATIONAL

SPAR

MO-Senteret

DAGLIGVAREHUSET I NORD-ODAL
2133 GARDVIK – TLF. 62 97 41 22

RIKS TOTO

Velkommen til en hyggelig handel!

SPAR

Nord-Odal Bibliotek

Tirsdag 23. desember: 11-14
Onsdag 24. desember : ... Stengt
Torsdag 25. desember: .... Stengt
Fredag 26. desember: ..... Stengt
Lørdag: 27. desember: .... Stengt
Søndag 28. desember: .... Stengt
Mandag 29. desember: 11-14
Tirsdag 30. desember: 11-14
Onsdag 31. desember: .... Stengt
Torsdag 1. januar: ..... Stengt

Vi ønsker alle våre kunder
en riktig God Jul og
et Godt Nyttår!

STANGESKOVENE
125 år · 1899-2024

Østmoen Sag AS

Østsida 43, 2133 GARDVIK
TLF. 62 97 45 34
post.ostmoen@stangeskovene.no

NYTT TAK ● NYE TAKRENNER ● LEKKASJE VED PIPA ● ALT I BESLAG

Arbeidet utføres fagmessig til fornuftige priser. Bruk din lokale fagmann!

Blikkenslager
Tom-Einar Grinden
2120 Sagstua – Tlf. 917 42244

Vi ønsker alle våre kunder
GOD JUL OG GODT NYTT ÅR

Sand Bilco as
2120 SAGSTUA
TELEFON 629 71 945

Fridtjof Nordhaagen & Sønner AS

GODKJENT FOR ANSVARSRETT

Mobiltelefon

988 11 082 – 911 96 211

MEF

Vårt firma ble etablert på Trautskogen i 1963 og har i snart 60 år drevet med alt innen

GRAVING – SPRENGING – PLANERING – TRANSPORT
RIVING – MASKINTRANSPORT

Grus – Pukk – Subbus – Rør – Kummer – Fiberduk – Isolasjon

KONTAKT OSS FOR PRISTILBUD!
Vi ønsker alle våre kunder God Jul og Godt Nytt År!

ny

- **SALG TA HEMLAGÆ MÆDDÆ**
- **VASKERI**
- **TRYKKERI**
- **GAVEBUTIKK**
- **HJELPEMIDLER**
- **SE MER PÅ: www.ny-as.no**

Bunesvegen 59, 2120 Sagstua
Tlf: 62 97 10 15
Åpningstid: man-fre 08-15
Velkommen!

ny Vekst og Kompetanse
Kongsvinger / Grue / Odal

Kulturkalenderen!

Nord-Odal er kulturbygda, og nå kan du lett finne fram til alt det flotte som skjer. Last ned kulturkalenderen som snarvei på mobilen og hold deg oppdatert!

Følg Nord-Odal kommune på Facebook!

BR. STENSKJÆR

VA 365

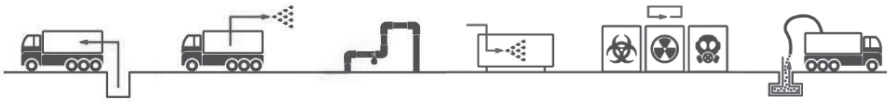
629 74 000

Tømmetjenester
Høytrykksspyling
Rørtjenester

Tankrengjøring
Farlig avfall
Tørrsuging

www.br-stenskjaer.no

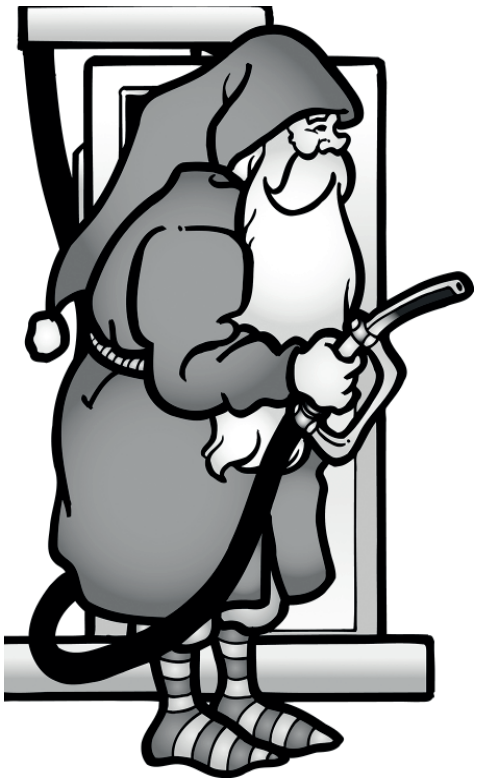

Åpningstider:
Fredag: 18.00-02.00
Lørdag: 18.00-02.00

Storsjøvegen 2285
(Akres bakeri)
2133 Gardvik

Følg oss på Facebook!

Gjør som julenissen:

Fyll tanken hos oss!

SAGA petroleum

2133 Gardvik

ODAL RØR
OG VARME AS

Vi hjelper deg med alt innen:

VANN
VARME
SANITÆR
RENSEANLEGG

Kontakt:
922 43 939 - Simen
419 06 590 - Ole
414 68 841 - Arvid

KOM INNOM FOR EN HYGGELIG HANDEL!

Vi kan tilby et godt utvalg av maling,tapeter,klikkvinyl,gulvbelegg, badromsplater,kitchenboard etc, og vi hjelper deg gjerne med å velge riktig farge og produkt. Om ønskelig kommer vi gjerne hjem til deg.

Vil du har jobben gjort, har vi dyktige håndverkere som gjør jobben for deg til avtalt tid og pris.

Odal Maling
OG VEDLIKEHOLD AS

Tlf: 62 96 25 05 | Epost: post@kulor-skarnes.no | Adresse: Øgardsvegen 5, 2100 Skarnes

Brødrene Skolbekken MALERFORRETNING A.S

Vi utfører alt innenfor malerfaget samt gulvbelegg, både store og små oppdrag for bedrifter og private. Vi har også samarbeidspartnere innenfor de fleste håndverksfag som kan bidra hvis det blir nødvendig.

Ta kontakt på tlf:
Nils Indgjerd 90173302 eller Dagfinn Skolbekken 95277949
og få et uforpliktende tilbud!

MESTER

VI HAR LÆRLING · GODKJENT LÆREBEDRIFT

Vi ønsker alle våre kunder
og forbindelser
GOD JUL
OG GODT NYTT ÅR!

HØGLUNDS AS
HANDEL OG EIENDOM

Industrivegen 2 / 2120 SAGSTUA / Telefon: 48 20 44 60

Vi ønsker alle våre kunder og forretnings-forbindelser en god jul og et godt nytt år!

Odal Økonomi

Sentrumsveien 22 – 2120 Sagstua
Tlf. 629 70 114
www.odal-okonomi.no

joker

GOD JUL OG GODT NYTT ÅR!

- POST
- TIPPING
- BLOMSTER
- MEDISINER
- BAKERVARER RETT FRA OVNEN

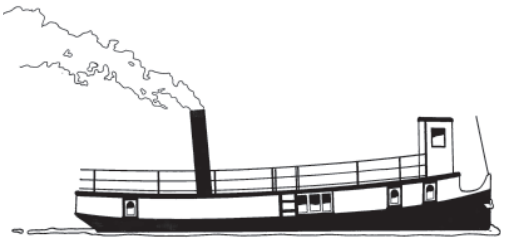
Varelevering hver torsdag
i hele Nord-Odal!

Ring 48324492

Vi garanterer masse gode tilbud også i 2026!

JOKER BAKKETUN

Åpent mandag - fredag 09.00-20.00 / lørdag 09.00-18.00

ODØLINGEN HYTTEGREND

Vi er en del av bygda Austvatn i Nord-Odal kommune.

Våre friområder er åpne for allmennheten. Det gjelder stier og gangveier, promenaden, badestrand og badeplass med badebrygge, gapahuk og utplasserte benkebord. Parkering finnes ved innkjøringene til felt nord og felt sør. Vi har båtplasser til utleie fra medio juni til medio oktober.

Velkommen til hyttegrenda for en pause i hverdagen!

Odølingen Eiendom AS

Sandvikvegen 27, 2134 Austvatn
Daglig leder Yngve L Bjørklund, tlf. 952 88 627
www.odolingen.no

Nordli & Sønner

Avfallshåndtering
Transporttjenester
Containerutleie

2120 Sagstua Tlf. 62 97 11 11

Trelast

Maling

Ovner

Dører & Vinduer

Jernvare

SAND
BYGGEVARE A/S

Stubben 2

Telefon: 62 97 88 10

Feelgood

Hjertelig velkommen til Feelgood Nord-Odal!

Feelgood tilbyr trening for de som vil ta vare på kroppen sin uansett utgangspunkt og uten noe kropps- eller prestasjonspress. Her behøver man ikke være redd for å gjøre noe feil og man vil kjenne mestringsfølelsen fra første stund!

Våre motoriserte treningsmaskiner fungerer som flere ulike personlige trenere. De jobber med deg og sørger for at du alltid får en enkel, trygg og effektiv treningsøkt av hele kroppen.

Gratis prøvetime med veileder. Vi er her for deg! Velkommen!

Åpent hver dag hele året fra kl 06-23. Betjent man., ons. og tors. kl. 09-14.

Bunesvegen 23 (Inngang Kulturhuset, Milepelen), 2120 Sagstua
Mobil 919 24 577 web: feelgoodsenter.no

Tren hele kroppen på 40 min

Ingen er for svak eller for gammel

Passer både kvinner og menn

Her trener man for å ha det bra!

Vegvedlikehold - Massetransport - Graving
Kantslått - Brøytestikk - Kosting
Spyling - Snørydding - Strøing

PÅL H. HAUGEN AS

988 11 082 - pha-haug@online.no
Svennebyvegen 43, 2120 Sagstua

Vi på KIWI SAND ønsker alle våre kunder en riktig god jul og et godt nytt år!

ÅPNINGSTIDENE ER 7-23 MANDAG - LØRDAG
OG 14-20 DE TRE SISTE SØNDAGENE FØR JUL

KIWI mini pris
SAND

Odal Fritid & Turistservice

SPORT – FRILUFT - GUIDING - FISKE - KURS

VAKTMESTERTJENESTER – HYTTESERVICE

ØL & VIN IMPORT – VIN / ØLSMAKING

Odal Fritid & Turistservice AS

Sigurd Hoels veg 36
2120 Sagstua
Tlf: 481 05 694

E-post: kontakt@odalfritid.no

Torstein Delbekk
GULVBELEGG OG MALESERVICE

Vi utfører alt innen innvendig og utvendig maling, gulvlegging og avretting på tørre og våte rom i alle størrelser.

Ring for gratis befaring

www.torsteindelbekk.no
torsteindelbekk@hotmail.com
Tlf:95176106

Behov for elektriker?

Kontakt oss for gratis befaring

Effektivt, korrekt og tilpasset!

Vi fyller 5 år og feirer med jubileumstilbud på:

Vi søker etter elektrikere

- **Varmepumper**
- **Elbilladere**
- **Elkontroll**
- **Rehabilitering av sikringsskap**

...og mer til!

Sjekk ut www.odalelektro.no

Ta kontakt – vi hjelper deg med trygge og moderne løsninger!

Odal Elektro

- fagfolk i nærheten

MEDLEM AV elkonor

Telefon 62 97 41 49 - Østsida 30, 2133 Gardvik - post@odalelektro.no

Kvalitets-
tak fra fagfolk

**STORT UTVALG I TAKPLATER,
PAPP OG TAKSTEIN**

- Salg og montering
- Solide håndverkere
- Spør oss om referanser
- Utkjøring

RING 62 97 42 82

TERJE PETTERSEN

Tak- og blikkenslagerverksted AS

Smestadgrenda 31, 2133 Gardvik • Tlf. 62 97 42 82
Åpent 7-16, fredag 7-13
Epost: post@pettersenblikk.no • Internett: www.pettersenblikk.no

MESTER

GODKJENT FOR ANSVARSRETT
DIREKTORATET FOR BYGGKVALITET

Odal
Sparebank

Mer tid til det som betyr noe

Gjennom nærvær og engasjement er vi mer enn bare økonomiske rådgivere; vi er en partner som virkelig bryr oss. Om deg – og lokalsamfunnet.

Kontakt oss på
www.odal-sparebank.no

62 97 00 66
kundeservice@odal-sparebank.no

PRIS KR 200